

Νο. 58
Δεκ. - Φεβ. 2024

ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Περιοδικό Ανωτάτης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου

ΤΕΥΧΟΣ 58ο ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2024

ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Διοικητής ΑΔΙΣΠΟ
Υποπτεράρχος (Ι) Αλέξανδρος Κεφαλάς

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Σμχος (Ι) Μάριος Βλάχος
Σμχος (Ι) Χαρίτων Χαρούσης
Σμχος (Ι) Δημήτριος Μήτρος
Σχης (ΠΖ) Αστέριος Ντίνας
Σμχος (Ι) Ηρακλής Κοντοδιός
Σχης (ΠΒ) Αναστάσιος Μπλέτσας
ΜΥ Α΄ ΠΑ Ελευθερία Καρατσίν
ΜΥ Β΄ ΣΞ Δρ. Αικατερίνη Μπάλλα

ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΑΡΘΡΩΝ - ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

ΜΥ Β΄ ΣΞ Δρ. Αικατερίνη Μπάλλα

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΧΕΔΙΑΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

ΜΥ Α΄ ΠΑ Ελευθερία Καρατσίν

ΦΩΤΟΓΡΑΦΟΣ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ

Ανθχος (Ε) Αναστάσιος Πέτκος ΠΙΝ

ΕΠΙΛΟΓΗ - ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΚΟΝΑΣ

ΜΥ Α΄ ΠΑ Ελευθερία Καρατσίν

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Σμχος (Ι) Χαρίτων Χαρούσης

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Αντιπλοίαρχος (Μ) Δημήτριος Τουμπαρίδης ΠΙΝ,
Ταγματάρχης (ΠΖ) εα Σάββας Χρυσουλίδης,
Ελένη Χυτοπούλου
Διδάκτωρ Πολιτικής Επιστήμης & Διεθνών
Σχέσεων Πανεπιστημίου Πελοποννήσου,
Πλοίαρχος Δημήτριος Πατσίκας ΠΙΝ,
Επισμηναγός (ΜΗ) Χαράλαμπος Σεργίου,
Αθανασία Δημητριάδου Φιλολόγος

ΟΡΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στη Διακλαδική Επιθεώρηση δημοσιεύονται:

- Επιστημονικές εργασίες, διαλέξεις και άρθρα εξωτερικών ομιλητών, συνεργατών, εκπαιδευτών και σπουδαστών της Σχολής για θέματα διακλαδικού ενδιαφέροντος, άμυνας, ασφάλειας, στρατηγικής, γεωπολιτικής και διεθνών σχέσεων, ιστορίας, πολιτισμού, συμμαχικού και διεθνούς ενδιαφέροντος, επιχειρησιακής τέχνης και δογμάτων, επικοινωνίας, ηγεσίας-διοικητικής και ενημερωτικά θέματα γενικού και επαγγελματικού ενδιαφέροντος για το προσωπικό των ΕΔ.
- Συμπεράσματα ή αποσπάσματα από σεμινάρια, ημερίδες και δημομερίδες που διοργανώνουν ή συμμετέχει η Σχολή.
- Εκπαιδευτικές και λοιπές δραστηριότητες της Σχολής
Για τα προς δημοσίευση κείμενα ζητούνται οι παρακάτω προδιαγραφές:

α. Η αρχική γραμματική και συντακτική επιμέλεια του κειμένου είναι αρμοδιότητα του συγγραφέα. Οποιοδήποτε κείμενο πρέπει να παραδίδεται γραμμένο στα ελληνικά και σε επίσημη δημοτική γλώσσα.
β. Τα άρθρα και οι εργασίες πρέπει να περιλαμβάνουν πλήρη επιστημονική τεκμηρίωση με την παράθεση παραπομπών σε έγκριτη βιβλιογραφία.

γ. Το μέγεθος κάθε άρθρου/δημοσίευσης δε θα πρέπει να υπερβαίνει τις 3.000 λέξεις (περιλαμβάνονται εισαγωγή, κυρίως σώμα χωρισμένο σε ενότητες, τυχόν συμπεράσματα/προτάσεις, επίλογος τυχόν υποσημειώσεις και λεζάντες φωτογραφιών).

δ. Οι βιβλιογραφικές παραπομπές παρατίθενται με υποσημειώσεις στο τέλος κάθε σελίδας (footnote reference style) και έχουν ενιαία αρίθμηση (1, 2, 3 κ.ο.κ.). Όταν χρησιμοποιείται η ίδια πηγή, στην επόμενη υποσημείωση αναγράφεται μια πιο σύντομη μορφή αναφοράς σε αυτή. Στο τέλος του άρθρου παρατίθεται η βιβλιογραφία που χρησιμοποιήσε ο συγγραφέας. Για τις παραπομπές και τη βιβλιογραφία στο περιοδικό χρησιμοποιείται το πρότυπο Chicago 17.

ε. Δε θα δημοσιεύονται άρθρα και άλλα κείμενα που δεν τεκμηριώνεται το περιεχόμενό τους ή που περιέχουν διαβαθμισμένες πληροφορίες, απρεπή/ακραία γλώσσα ή/και προσβλητικές εκφράσεις, σχόλια και αιχμές πολιτικής φύσης και περιεχόμενο άσχετο με το σκοπό και τη θεματολογία του περιοδικού.

Για τα προς δημοσίευση κείμενα ισχύουν γενικά τα εξής:

- Η συντακτική επιτροπή διατηρεί το δικαίωμα προσαρμογής του κειμένου μετά από κατάλληλη γραμματική και συντακτική επεξεργασία, χωρίς να αλλοιώνεται το περιεχόμενό του.
- Η δημοσίευση ενός κειμένου δε σημαίνει απαραίτητα και την αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα από την ΑΔΙΣΠΟ.
- Το υλικό που παραδίδεται προς δημοσίευση δεν επιστρέφεται, ανεξάρτητα αν δημοσιευθεί ή όχι.

Το περιοδικό "Διακλαδική Επιθεώρηση"
δημοσιεύεται και στο διαδίκτυο

www.adispo.mil.gr

ΕΚΤΥΠΩΣΗ

Υπηρεσία Αεροπορικών Εκδόσεων (ΥΑΕ)

ΔΙΑΝΟΜΗ

Υπουργεία, Πρεσβείες, Προξενεία, Μουσεία,
Γενικά Επιτελεία, Στρατιωτικοί Σχηματισμοί,
ΓΕΕΦ, ΣΕΘΑ, Στρατιωτικές Σχολές,
Σπουδαστές ΑΔΙΣΠΟ,
ΑΕΙ, Ινστιτούτα και Ερευνητικά Ιδρύματα

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ
Γεωργικής Σχολής 29, ΤΚ 55535 Θεσσαλονίκη
Τηλ. 2310 472603, FAX 2310 471710
e-mail: info@adispo.gr

Πρόλογος

του Υποπτέραρχου Αλέξανδρου Κεφαλά
Διοικητού Ανωτάτης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου

Η κατανόηση του διεθνούς περιβάλλοντος σημαίνει πλέον κατανόηση των συσχετισμών και της αλληλεπίδρασης μεταξύ της ενεργειακής δυναμικής και της γεωπολιτικής. Ο ανταγωνισμός για τον έλεγχο των ενεργειακών πόρων, η κατασκευή αγωγών, οι διαδρομές διέλευσης της ενέργειας, η κλιματική αλλαγή και πολλά άλλα ενεργειακά θέματα αποτελούν σημαντικά ζητήματα στην παγκόσμια διπλωματική ατζέντα, διαμορφώνοντας τάσεις, συμμαχίες ή και συγκρούσεις. Αυτονομία, προτεραιότητα όλων των κρατών είναι η εξασφάλιση σταθερού και ασφαλούς ενεργειακού εφοδιασμού. Συγχρόνως, η ευαλωτότητα που προκύπτει από την εξάρτηση από ξένες πηγές ενέργειας οδηγούν σταθερά τα κράτη στην προτίμηση εναλλακτικών, ανανεώσιμων μορφών ενέργειας, στην επένδυση στην εγχώρια παραγωγή, στην προώθηση μέτρων ενεργειακής αποδοτικότητας.

Ωστόσο, η ενέργεια δεν είναι ο μόνος ρυθμιστικός παράγοντας των νέων γεωπολιτικών ισορροπιών που διαμορφώνονται στο παγκόσμιο σκηνικό. Παράγοντες όπως υψηλή τεχνολογία, κυβερνοασφάλεια, διεθνές εμπόριο, εξοπλιστικά συστήματα, πυρηνική ενέργεια, πρόσαρτηση εδαφών, ακόμα και επίδειξη κύρους, ενισχύουν τον στρατηγικό ανταγωνισμό και προκαλούν παγκόσμια ανησυχία είτε αφορούν σε κράτη του μακρινού Ειρηνικού Ωκεανού είτε στην άμεση «γειτονία» μας (Ρωσία-Ουκρανία, Ισραήλ-Παλαιστίνη).

Η απάντηση της ΕΕ στην εύθραυστη αυτή διεθνή ισορροπία είναι, ανάμεσα σε άλλες πολιτικές πρωτοβουλίες, η δημιουργία της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ), που επιδιώκει τη συνεργασία στον τομέα της άμυνας μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ. Στο πλαίσιο αυτό, εντάσσονται η ανάπτυξη κοινής στρατιωτικής κατανόησης και κοινών στρατιωτικών ικανοτήτων, η καλύτερη ανάγνωση των κρίσεων, η στρατηγική ανάλυση απειλών καθώς επίσης η εκπαίδευση και κατάρτιση στον τομέα της άμυνας.

Η αμοιβαία κατανόηση και συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο για τον ρόλο της Ευρώπης στη διεθνή σκηνή σε θέματα ασφάλειας, γεωπολιτικής, ενέργειας κ.α. Η ιστορία έχει δείξει πως είναι παράγοντας που κερδίζει μάχες και πολέμους. Σαφώς, η διαδρομή που πρέπει να διανύσουμε είναι ακόμα μεγάλη, και σε αυτή τη διαδρομή είναι σημαντική η συνδρομή της μνήμης του παρελθόντος και των διδαγμάτων της ιστορίας καθώς επίσης οι αναλύσεις των λαθών και των επιτυχιών μας.

Σε κάθε περίπτωση, στόχος των Ενόπλων Δυνάμεων είναι, αναμφίβολα, η ενίσχυση της ανθρώπινης ασφάλειας υπό την έννοια της ευημερίας των λαών σε όλα τα επίπεδα και της διαβίωσης με αξιοπρέπεια, σταθερότητα και, κυρίως, χωρίς φόβο.

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Υποπτέραρχος (Ι) Αλέξανδρος Κεφαλάς είναι ο Διοικητής της Ανωτάτης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου (ΓΕΕΘΑ). Κατάγειται από την Καστοριά, γεννήθηκε στην Καβάλα και μεγάλωσε στην Έδεσσα. Εισήλθε στη Σχολή Ικάρων το 1983 και ονομάστηκε Ανθυποσμηναγός το 1987. Υπηρετήσε σε Μονάδες Μαχητικών Αεροσκαφών έχοντας συμπληρώσει πάνω από 3000 ώρες πτήσης σε αεροσκάφη F-4, T-37B/C και T-2E. Διετέλεσε Διευθυντής της Διεύθυνσης Ασκήσεων - Επιχειρησιακής Εκπαίδευσης του Γενικού Επιτελείου Αεροπορίας (ΓΕΑ/Α3), Υποδιοικητής στην 120 Πτέρυγα Εκπαιδεύσεως Αέρος (120 ΠΕΑ), Διευθυντής Επιχειρήσεων Εκπαίδευσης (ΔΕΕ) στην 120 Πτέρυγα Εκπαιδεύσεως Αέρος (120 ΠΕΑ), Διευθυντής Εκπαίδευσης και Εκπαιδευτής Σχολής Πολέμου Πολεμικής Αεροπορίας, Διοικητής Σχολής Πολέμου Πολεμικής Αεροπορίας/Σχολή Ξένων Γλωσσών, Εκπαιδευτής πτήσεων στην 120 Πτέρυγα Εκπαίδευσης Αέρος/361 Μοίρα Εκπαίδευσης Αέρος. Είναι κάτοχος MSc «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές» του τμήματος Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου. Ομιλεί την Αγγλική γλώσσα. Είναι έγγαμος και έχει δύο παιδιά.

Περιεχόμενα

Άρθρα Εξωτερικών Συνεργατών,
Εκπαιδευτών, Σπουδαστών της Σχολής
& Ιστορικά - Αρχαιακά Κείμενα

"Η Ενέργεια ως Γεωπολιτικό Θέμα. Αγωγός Eastmed"

του Αντιπλοιάρχου (Μ) Δημητρίου Τουμπαρίδη ΠΝ

1

"Η προσέγγιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Ανθρώπινη Ασφάλεια για την επίτευξη της «ελευθερίας από το φόβο» παραμένει η κοινή αντίδραση των εθνών ενάντια στις βαθιές αλλαγές στο παγκόσμιο περιβάλλον ασφάλειας. Πώς προωθεί η Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ) την ανθρώπινη ασφάλεια;"

του Ταγματάρχη (ΠΖ) εα Σάββα Χρυσουλίδη

13

"Ταϊβάν: Το Μήλο της Έριδας στον Ειρηνικό Ωκεανό"

της Ελένης Χυτοπούλου, Διδάκτωρ
Πολιτικής Επιστήμης & Διεθνών Σχέσεων Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

25

"Η στρατηγική ανάλυση της Μάχης του Στάλινγκραντ (1942-43)"

του Πλοιάρχου Δημητρίου Πατοίκα ΠΝ

36

"Ασφαλής Χρήση του Υπολογιστικού Εξοπλισμού στον Κυβερνοχώρο από τις ΕΔ"

του Επισμηναγού (ΜΗ) Χαράλαμπου Σεργίου

47

Πολιτιστικά Μονοπάτια

"Στα Βήματα του Αποστόλου Παύλου
Η Θρησκευτική και Πολιτιστική
Κληρονομιά της Θεσσαλονίκης
και της Καβάλας"

της Φιλολόγου Αθανασίας Δημητριάδου

61

Δραστηριότητες της ΑΔΙΣΠΟ

- 74 Ημερίδα ΑΔΙΣΠΟ - ΑΠΘ
Θέμα Ημερίδας: ΠΜΣ στις
Στρατηγικές Σπουδές
- 80 Επίσκεψη στην ΑΔΙΣΠΟ
Επίσκεψη Πρέσβη Κυπριακής
Δημοκρατίας
- 81 Επισκέψεις Στρατιωτικής Ηγεσίας
Επίσκεψη Διοικητή ΔΑΥ
Επίσκεψη Διοικητή Γ΄ΣΣ
- 82 Επίσκεψη Διοικητή Δ΄ΣΣ
Επίσκεψη Αρχηγού Στόλου
- 83 Επίσκεψη Διοικητή 1ης Στρατιάς
Επίσκεψη Αρχηγού Τακτικής
Αεροπορίας
- 84 Άσκηση 21ης ΕΣ
Άσκηση ΤΑΑΣ «ΕΡΜΗΣ 2024»

86

Η Βιβλιοθήκη μας

88

Απάνθισμα Σοφίας
«Πόλεμος & Ειρήνη»

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΔΙΣΠΟ

Ίδρυση της Ανώτατης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου (ΑΔΙΣΠΟ)

Με απόφαση του Υφυπουργού Εθνικής Άμυνας (Φ.022/27/158782/Σ.4405/25 Ιουλ 2003/ΥΕΘΑ/ΓΕΕΘΑ/ΔΙΔΥΠ&ΟΡΓ.) συγκροτήθηκε η Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου (ΑΔΙΣΠΟ). Την 1η Οκτωβρίου 2003 εκδόθηκε ο Νόμος υπ' αριθ. 3186 (ΦΕΚ230/Τεύχος Πρώτο) για την ίδρυση της ΑΔΙΣΠΟ.

Ως ημερομηνία έναρξης λειτουργίας της Σχολής καθορίσθηκε η 9η Σεπτεμβρίου 2003, ημερομηνία κατά την οποία εκλήθη να φοιτήσει η 1η Εκπαιδευτική Σειρά (Ε.Σ).

Στις 27 Οκτ 2003 πραγματοποιήθηκαν τα εγκαίνια της Σχολής παρουσία της Πολιτικής και Στρατιωτικής Ηγεσίας του ΥΕΘΑ.

Έδρα της Σχολής

Η Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου έχει την έδρα της στο στρατόπεδο "Ταξιάρχου Λασκαρίδη Κωνσταντίνου" στη Θεσσαλονίκη, όπου έως το έτος 2003 λειτουργούσε η Ανώτατη Σχολή Πολέμου του Στρατού Ξηράς (ΑΣΠ).

Έμβλημα της Σχολής

Το έμβλημα της Σχολής αποτελείται από το αντίστοιχο έμβλημα του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας (ΓΕΕΘΑ) με τα σύμβολα των τριών Κλάδων (κράνος, άγκυρα, φτερά) και την προσθήκη ενός βιβλίου και ενός ξίφους που κόβει τον «Γόρδιο Δεσμό». Η σύνθεση συμβολίζει τη δύναμη και την αποφασιστικότητα που δίδει η γνώση για την επίλυση κάθε προβλήματος, μέσω του διακλαδικού σχεδιασμού. Η φράση «ΕΝ ΤΗ ΕΝΩ-ΣΕΙ Η ΙΣΧΥΣ», που αναγράφεται στο επάνω μέρος του εμβλήματος, τονίζει τον διακλαδικό χαρακτήρα της Σχολής.

"Η Ενέργεια ως Γεωπολιτικό Θέμα Αγωγός Eastmed"

του Αντιπλοιάρχου (Μ) Δημητρίου Τουμπαρίδη ΠΝ

Εισαγωγή

Η ενέργεια αποτελεί καθοριστικό παράγοντα διαμόρφωσης της παγκόσμιας γεωπολιτικής, αναδεικνύοντας μεγάλες δυνάμεις, συγκροτώντας συμμαχίες και καθορίζοντας την έκβαση πολεμικών συρράξεων. Οι ενεργειακοί πόροι αποτελούν βασικό στοιχείο της γεωγραφίας των κρατών, μεταβάλλουν τη γεωπολιτική πραγματικότητα, καθώς αποτελούν πηγή ισχύος, εργαλείο ελέγχου ή επιρροής για τα κράτη και έτερους διεθνείς δρώντες, προωθώντας την οικονομική ανάπτυξη και ευημερία τους.

Αντιμέτωπα με την αύξηση των ενεργειακών αναγκών των τελευταίων δεκαετιών και τις αρνητικές επιπτώσεις της κατανάλωσης ενέργειας από ορυκτά καύσιμα, τα κράτη καλούνται να διαχειριστούν τους διαθέσιμους ενεργειακούς πόρους προκειμένου να εξισορροπήσουν την κατανάλωση με την παραγωγή και να θέσουν τις βάσεις για ένα αποδοτικότερο και βιώσιμο, ενεργειακά, μέλλον. Η ανάκαμψη της ζήτησης ενέργειας και η επακόλουθη πίεση στις αγορές ενέργειας οδηγούν σε ενίσχυση των γεωπολιτικών εντάσεων και των ανταγωνισμών μεταξύ των κρατών. Ταυτόχρονα, η κλιμάκωση των κινδύνων και των απειλών για την ενεργειακή ασφάλεια, εφιστούν την προσοχή των διεθνών δρώντων στην ανάγκη περαιτέρω ανάπτυξης βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων στρατηγικών για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και τη μείωση των τρωτών σημείων της ενεργειακής ασφάλειας.

Η διαφοροποίηση των πηγών και των οδών του ενεργειακού εφοδιασμού μέσω αγωγών, φυσικού αερίου ή πετρελαίου, αποτελεί μία από τις σημαντικότερες στρατηγικές των κρατών που επιδιώκουν να ενισχύσουν την ενεργειακή τους ασφάλεια. Ο προτεινόμενος, προς κατασκευή, αγωγός EastMed, αποτελεί παράδειγμα της σύμπτυξης του ενεργειακού παράγοντα και της γεωπολιτικής. Ο αγωγός αποσκοπεί στη μεταφορά φυσικού αερίου από την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου στις αγορές της ΕΕ, μετασχηματίζοντας το ενεργειακό τοπίο της περιοχής και όχι μόνο. Ωστόσο, η κατασκευή και η λειτουργία του αγωγού αντιμετωπίζει μια σειρά από τεχνικής και οικονομικής φύσης ζητήματα και συνδέεται με τους γεωπολιτικούς ανταγωνισμούς των χωρών της περιοχής.

Ο Ρόλος των Ενεργειακών Πόρων στην Ιστορία

Η εποχή της κυριαρχίας του γαιάνθρακα, ως βασική πηγή ενέργειας, έφτασε στο τέλος της στις αρχές του 20ού αιώνα, καθώς αναγνωρίστηκαν τα πλεονεκτήματα ενός άλλου καυσίμου, του αργού πετρελαίου. Στη Μ. Βρετανία, ο τότε Υπουργός των Ναυτικών, Churchill, και ο Ναύαρχος John Fisher πρωτοστάτησαν στην μετάβαση του βρετανικού στόλου από τη χρήση γαιάνθρακα στην πετρελαιοκίνηση, αναδεικνύοντας τη στρατηγική σημασία του πετρελαίου, ως «*θεμέλιος λίθος της βρετανικής θαλασσοκρατορίας*»¹. Με τη μεθόδευσή αυτή, γεννήθηκε η πρώτη γεωπολιτική σχέση μεταξύ πετρελαίου και κράτους².

Το 1918, σχετικά με τη στρατηγικού χαρακτήρα σημασία του πετρελαίου στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, ο Λόρδος Curzon παρατήρησε εύστοχα ότι οι Συμμαχικές Δυνάμεις είχαν «*επιπλεύσει προς τη νίκη πάνω σε ένα κύμα πετρελαίου*». Κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, η πετρελαϊκή κυριαρχία των Βρετανών στην Ευρώπη, Ασία και Μέση Ανατολή υπήρξε σχεδόν ολοκληρωτική. Στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, το πετρέλαιο μετατράπηκε σε ακρογωνιαίο λίθο του σχεδιασμού των πολεμικών επιχειρήσεων και η εξασφάλιση πρόσβασης σε αυτό απέκτησε ζωτική σημασία.

Οι δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι ανέδειξαν τα πλεονεκτήματα από τη χρήση του πετρελαίου, γεγονός που οδήγησε στην καθιέρωσή του στην κύρια πηγή ενέργειας, προσδίδοντάς του τον χαρακτήρα του κατεξοχήν στρατηγικού προϊόντος. Ο έλεγχος της παραγωγής και της εμπορίας πετρελαίου αποτέλεσε, έκτοτε, βασική συνιστώσα της πολιτικής εξουσίας. Στο παγκοσμιοποιημένο, πλέον, πετρελαϊκό σύστημα, οι ΗΠΑ ανέλαβαν κυρίαρχη θέση και σταθεροποιητικό ρόλο γεγονός που

1. Daniel Yergin. *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money & Power* (London: Simon & Schuster UK Ltd, 2008), 140.

2. Δημήτριος-Βασίλειος Κόκκινος. *Γεωπολιτική της Ενέργειας στο Σύστημα Ευρώπη - Ασία -Μέση Ανατολή* (Αθήνα: Λειμών, 2015), 37.

τους επέτρεψε να επιτύχουν τους στόχους του σχεδίου «Marshall», να θωρακίσουν τις συμμαχικές προς τις ΗΠΑ οικονομίες από τις συνέπειες των πετρελαϊκών κρίσεων της δεκαετίας του 1970, να ελαχιστοποιήσουν την εξάρτηση των χωρών του NATO από τις εισαγωγές σοβιετικού πετρελαίου και, τέλος, να εδραιώσουν την ηγεμονία τους και σε ενδοσυμμαχικό επίπεδο επιταχύνοντας την κατάρρευση των αποικιακών κτήσεων της Μ. Βρετανίας και της Γαλλίας³.

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η σύσταση του OPEC, το 1960, και το εμπάργκο των αραβικών μελών του οργανισμού, το 1967, κατέδειξαν ότι η ενέργεια μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν «όπλο» και από την πλευρά των Αράβων⁴. Το 1971, η έξοδος των ΗΠΑ από τη συμφωνία του Bretton Woods, το πετρελαϊκό εμπάργκο λόγω του «Πολέμου του Yom Kippur», το 1973, και η αύξηση των τιμών του πετρελαίου από τον OPEC, ανέδειξαν το «μαύρο χρυσό», ως τον αντικαταστάτη του χρυσού. Η σύνδεση του δολαρίου με το πετρέλαιο και η αγορά αμερικανικών κρατικών ομολόγων από τις χώρες του OPEC, θα συντηρούσαν στο εξής την παγκόσμια οικονομική ηγεμονία των ΗΠΑ⁵. Επίσης, η Σαουδική Αραβία καθιερώθηκε ως σταθεροποιητής του παγκοσμίου πετρελαϊκού συστήματος, στη θέση των ΗΠΑ, ενώ δημιουργήθηκε ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας (IEA), που αποτελεί το συλλογικό σύστημα ασφάλειας των κρατών-μελών του ΟΟΣΑ και αντίβαρο του OPEC.

Στη δεκαετία του 1980, ξεχώρισε η προσπάθεια των δυτικοευρωπαϊκών χωρών (Δ. Γερμανία, Γαλλία και Ιταλία) να κατασκευάσουν αγωγούς για τη μεταφορά σοβιετικού φυσικού αερίου που θα τροφοδοτούσε τις βιομηχανίες τους, γεγονός που οδήγησε στην αντίδραση των ΗΠΑ, προκειμένου να αποτρέψουν την ενεργειακή σύγκλιση της Σοβιετικής Ένωσης με την Ευρώπη.

Την εποχή που οι ΗΠΑ στρέφονταν για δεύτερη φορά με στρατιωτικά μέσα κατά του Ιράκ, το 2003, η ΕΕ ολοκλήρωνε την ενεργειακή της σχέση με τη Ρωσία και το φθινό φυσικό αέριο. Η αντίληψη των ΗΠΑ για την προσέγγιση Ρωσίας και ΕΕ, στηρίχθηκε στη γεωπολιτική θεωρία του Mackinder⁶, για τη δυναμική δημιουργία μιας παγκόσμιας ηγεμονικής δύναμης, της Ευρασίας, από την ένωση της ΕΕ (οδηγούμενη από τη γερμανική αναπτυξιακή δυναμική) και της Ρωσίας. Η συνεργασία και η παράλληλη εμβάθυνση του πολιτικού διαλόγου μεταξύ της Ρωσίας και της ΕΕ θα μπορούσε να οδηγήσει σε γεωπολιτική περιθωριοποίηση και τελικά στην απώλεια της κυρίαρχης θέσης των ΗΠΑ στο παγκόσμιο σύστη-

3. Θεόδωρος Τσακίρης, *Ενεργειακή Ασφάλεια και Διεθνής Πολιτική, Η γεωπολιτική του «Μαύρου Χρυσού» από την ανακάλυψη πετρελαίου στη Μέση Ανατολή έως τη Σχιστολιθική Επανάσταση (1908-2018)* (Αθήνα: Παπαζήση, 2018), 75.

4. Τσακίρης, *Ενεργειακή Ασφάλεια και Διεθνής Πολιτική*, 361.

5. Κόκκινος, *Γεωπολιτική της Ενέργειας*, 83 και 106.

6. Halford J. Mackinder. «The Geographical Pivot of History». *The Geographical Journal*, Vol. 23, No.4 (Απρίλιος 1904): 421-437.

ξης και της πληθυσμιακής έκρηξης, επιβάλλουν την επικαιροποίηση των εφαρμοζόμενων πολιτικών, προκειμένου να αντιμετωπιστούν νέες προκλήσεις και απειλές που υπονομεύουν τη διαθεσιμότητα των ενεργειακών πόρων. Το έργο κατασκευής του αγωγού EastMed φιλοδοξεί να συνεισφέρει στην ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ, αλλά και να προσφέρει σημαντικά οικονομικά και γεωπολιτικά οφέλη στα εμπλεκόμενα κράτη. Ταυτόχρονα όμως, αντιμετωπίζει πολυάριθμες προκλήσεις, τεχνικής, οικονομικής, γεωπολιτικής, αλλά και περιβαλλοντικής φύσης.

Τεχνικές Ιδιαιτερότητες

Ο αγωγός EastMed αποτελεί ένα πολύπλοκο έργο, ιδιαίτερης τεχνικής δυσκολίας, που απαιτεί προηγμένη τεχνολογία και τεχνογνωσία για να ξεπεραστούν οι δύσκολες συνθήκες του βυθού της Ανατολικής Μεσογείου. Το συνολικό του μήκος θα είναι περίπου 2.000 km, ενώ το μέγιστο βάθος πόντισης, που φτάνει έως τα 3.000 m, δημιουργεί προβληματισμούς σχετικά με τη συχνότητα και την ευκολία πρόσβασης για εργασίες συντήρησης και επισκευής¹⁰.

Η προτεινόμενη διαδρομή του αγωγού EastMed περιλαμβάνει υποθαλάσσιους γεωλογικούς σχηματισμούς και γεωκινδύνους¹¹, ενώ ολόκληρη η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου χαρακτηρίζεται από έντονη σεισμική δραστηριότητα και την ύπαρξη λασποηφαιστειών, που θα μπορούσαν να επηρεάσουν τη σταθερότητα του αγωγού και την ασφάλεια του μεταφερόμενου φυσικού αερίου.

Οικονομική Βιωσιμότητα

Η οικονομική βιωσιμότητα του αγωγού EastMed αποτελεί βασικό παράγοντα για την υλοποίηση του έργου. Δεδομένων των ιδιαίτερων τεχνικών προδιαγραφών, η απόσβεση της δαπάνης κατασκευής του αγωγού, προϋποθέτει μέση τιμή πώλησης του μεταφερόμενου αερίου τουλάχιστον \$ 8/MMBtu¹² και τουλάχιστον 10 χρόνια λειτουργικής εκμετάλλευσης¹³.

Σύμφωνα με την υπεύθυνη κοινοπραξία IGI Poseidon, το κόστος ολοκλήρωσης του έργου εκτιμάται στα 6 δις ευρώ, ενώ το εγχείρημα παρουσιάζεται οικο-

10. Zenonas Tziarras. *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security* (Oslo: Peace Research Institute Oslo - PRIO, 2019), 19.

11. IGI Poseidon. 2022. <https://igi-poseidon.com/esia-documents/> (πρόσβαση στις 15 Φεβρουαρίου 2023).

12. Marika Karagianni. «Energy: Factor of Stability or Conflict in the Eastern Mediterranean?». ELIAMEP - Hellenic Foundation for European & Foreign Policy. 16 Ιουλίου 2021. <https://www.eliamep.gr/en/publication/η-ενέργεια-ως-παράγων-σταθερότητας-ή/> (πρόσβαση στις 12 Ιανουαρίου 2023).

13. Tziarras, *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean*, 19.

νομικότερο από την κατασκευή μονάδας υγροποίησης φυσικού αερίου αντίστοιχης δυναμικότητας και την εν συνεχεία μεταφορά με πλοία LNG¹⁴,¹⁵. Ωστόσο, η ενδεδειγμένη αξιολόγηση της σκοπιμότητας, των κινδύνων και των πιθανών αποδόσεων του έργου, ώστε οι επενδυτές να προχωρήσουν στην υλοποίηση του έργου δεσμεύοντας τα απαραίτητα κεφάλαια και πόρους, δεν έχει πραγματοποιηθεί ακόμη. Η ολοκλήρωση του σημαντικού αυτού σταδίου θα καθορίσει εάν η επένδυση στον αγωγό EastMed θα είναι επωφελής ή όχι.

Περιβαλλοντικό Αποτύπωμα

Ο αγωγός EastMed διέρχεται από περιοχές με διαφορετική βιοποικιλότητα και γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά. Το περιβαλλοντικό αποτύπωμα του αγωγού σχετίζεται με τις ιδιαιτερότητες των περιοχών διέλευσης οι οποίες περιλαμβάνουν τμήματα βαθέων και παράκτιων υδάτων, χερσαίας, παραλιακής και ηπειρωτικής ζώνης. Τα μέτρα μετριασμού των επιπτώσεων που θα αναληφθούν κατά την φάση κατασκευής και λειτουργίας του αγωγού θα πρέπει να αφορούν τόσο στο φυσικό περιβάλλον, θαλάσσιο και χερσαίο, όσο και στο ανθρωπογενές περιβάλλον.

Γεωπολιτικές Συνέπειες

Η απόσυρση του ενδιαφέροντος των ΗΠΑ από την Ανατολική Μεσόγειο, προκειμένου να στραφούν προς την Ασία και την Κίνα, έχει ενεργοποιήσει τους περιφερειακούς δρώντες που σχετίζονται με τους ενεργειακούς πόρους, δηλαδή την ΕΕ, την Αίγυπτο, την Τουρκία και το Ισραήλ. Καθένας από αυτούς έχει τη δική του θεώρηση περί της περιφερειακής ενεργειακής συνεργασίας και το δικό του όραμα για τους συσχετισμούς ισχύος στην περιοχή. Η Ανατολική Μεσόγειος είναι μια, πολιτικά, ασταθής περιοχή και η κατασκευή του αγωγού EastMed, πιθανώς, να ενισχύσει τις υπάρχουσες περιφερειακές εντάσεις, ειδικά μεταξύ χωρών με αντικρουόμενα συμφέροντα, όπως είναι η Ελλάδα και η Τουρκία. Επιπρόσθετα, η ευρύτερη περιοχή παραμένει αποσταθεροποιημένη λόγω μακροχρόνιων εθνοτικών συγκρούσεων, όπως η εμπόλεμος κατάσταση μεταξύ Λιβάνου και Ισραήλ, οι αντιπαραθέσεις μεταξύ Ισραήλ και Παλαιστινίων, το ανεπίλυτο Κυπριακό ζήτημα και, τέλος, ο συνεχιζόμενος εμφύλιος στη Συρία.

Ανταγωνιστικά Ενεργειακά Έργα

Το έργο του αγωγού EastMed, ενέχει μεγάλο τεχνικό και οικονομικό ρίσκο, καθώς αποτελεί ένα πολύ ακριβό στην κατασκευή και αμφιλεγόμενο από

14. IGI Poseidon. 1 Οκτωβρίου 2022. <https://igi-poseidon.com/eastmed/> (πρόσβαση στις 10 Ιανουαρίου 2023).

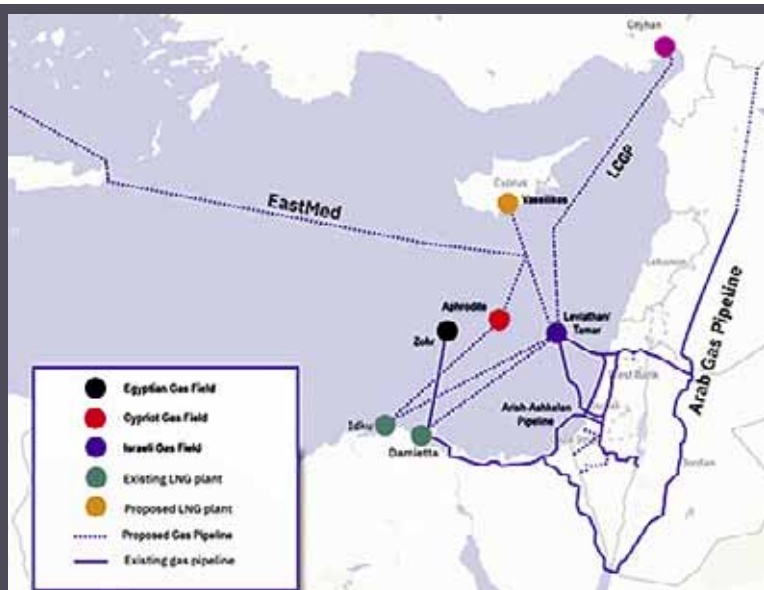
15. Γιάννης Μανιάτης. «Έρευνα-Ανάλυση: Επενδύσεις γεωπολιτικής αναβάθμισης». *Η Καθημερινή*, 21 Ιανουαρίου 2022. <https://www.kathimerini.gr/society/561678847/ereyna-analysi-ependyseis-geopolitikis-anavathmisis/> (πρόσβαση στις 17 Ιανουαρίου 2023).

άποψη κερδοφορίας εγχείρημα για την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου. Ως εκ τούτου, η ΕΕ που επιθυμεί τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της αγοράς ενέργειας προς όφελος των καταναλωτών και των επιχειρήσεων, εξετάζει, ταυτόχρονα, έτερες, και σε κάποιες περιπτώσεις, ανταγωνιστικότερες λύσεις σε σχέση με την κατασκευή ενός αγωγού.

Υγροποίηση Φυσικού Αερίου

Η ενεργειακή πολιτική της ΕΕ για τη διαφοροποίηση των πηγών ανεφοδιασμού και την ολοκλήρωση της αγοράς ενέργειας μεταξύ των κρατών-μελών οδήγησε την τελευταία δεκαετία στη υλοποίηση προγραμμάτων κατασκευής περισσότερων τερματικών σταθμών επαναεριοποίησης LNG.

Η κατασκευή υποδομών επαναεριοποίησης LNG στην Κύπρο (Εικόνα 2) αποτελεί κρίσιμη συνιστώσα της ενεργειακής στρατηγικής της Κύπρου, καθώς επιτυγχάνεται η άμβλυνση του προβλήματος της ενεργειακής ασφάλειας, μειώνεται το κόστος της ενέργειας και βελτιώνεται η ενεργειακή αυτάρκεια, ανοίγοντας το δρόμο για την προσδοκώμενη ενεργειακή σύγκλιση της Κύπρου με την υπόλοιπη ΕΕ. Επιπρόσθετα, το 2022, η προτάθηκε από την εταιρία Energean η υγροποίηση ισραηλινού φυσικού αερίου στην Κύπρο και την, εν συνεχεία, εξαγωγή του στις ευρωπαϊκές και παγκόσμιες αγορές.

Εικόνα 2: Χάρτης των υφιστάμενων και προτεινόμενων υποδομών φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου¹⁶

Αγωγός Φυσικού Αερίου προς Τουρκία

Η επίτευξη συμφωνίας συμφιλίωσης μεταξύ της Τουρκίας και του Ισραήλ, το 2016, μετά το περιστατικό στο Mavi Marmara το 2010, αναθέρμανε το εμπορικό ενδιαφέρον τουρκικών εταιριών για την αγορά ισραηλινού φυσικού αερίου μέσω ενός νέου αγωγού. Η τουρκική πρόταση για τη μεταφορά του φυσικού αερίου από τα ισραηλινά κοιτάσματα του Leviathan προς το λιμάνι του Ceyhan αφορά στην κατασκευή αγωγού (LCGP) μήκους περίπου 550 km και βάθους πόντισης που φτάνει στα 1.500 m - 1.800 m (Εικόνα 2).

Θεωρητικά, στην περίπτωση που υλοποιηθεί η κατασκευή του αγωγού LCGP, η Τουρκία θα μπορεί να μεταφέρει αέριο από χώρες της περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου, αλλά και της Μέσης Ανατολής προς την ΕΕ, μετατρέπόμενα πιθανότατα στον μεγαλύτερο διάδρομο φυσικού αερίου στον κόσμο. Η ΕΕ, ενώ προσπαθεί να ανεξαρτητοποιηθεί από το ρωσικό φυσικό αέριο μέσω της πρωτοβουλίας του SGC, κινδυνεύει με τον αγωγό LCGP να αυξήσει περαιτέρω την ενεργειακή της εξάρτηση από την Τουρκία¹⁷.

Πιθανή συμφωνία Ισραήλ και Τουρκίας θα έχει σοβαρές επιπτώσεις στους δεσμούς του Ισραήλ με την Κύπρο, τους οποίους όμως, το Ισραήλ θεωρεί εξαιρετικά σημαντικούς¹⁸. Σε κάθε όμως περίπτωση, Ισραηλινοί αξιωματούχοι τονίζουν ότι η προσέγγιση με την Τουρκία δε θα αποβεί σε βάρος των σχέσεων του Ισραήλ με την Ελλάδα και την Κύπρο¹⁹.

Κόμβος LNG στην Αίγυπτο

Η υποδομές φυσικού αερίου της Αιγύπτου (Εικόνα 2) είναι οι περισσότερο ανεπτυγμένες και διαφοροποιημένες στην Ανατολική Μεσόγειο. Η γεωγραφική θέση της Αιγύπτου με τη Διώρυγα του Σουέζ να συνδέει την Ασία και την Ανατολική Αφρική με την Ευρώπη, προσφέρει εύκολη και φθηνή εμπορική οδό για τη διακίνηση πετρελαίου και φυσικού αερίου, ενώ σε συνδυασμό με τις υφιστάμενες ή σχεδιαζόμενες υποδομές δημιουργούνται οι προϋποθέσεις μετατροπής της Αιγύπτου σε περιφερειακό ενεργειακό κόμβο.

17. Elnur T. Mekhdiev, Alexander S. Vereshchagin, Guzel F. Kadyrova, Nail F. Gindullin, and Sharbatullo D. Sodikov. «Influence of Eastern Mediterranean Gas Discoveries on European Energy Security». *Proceedings of the 2018 2nd International Conference on Economic Development and Education Management (ICEDEM 2018), Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, Vol. 290 (Dordrecht: Atlantis Press, 2018), 517-520.

18. Shira Efron. «The Future of Israeli-Turkish Relations». RAND Corporation. 2018. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2445.html (πρόσβαση στις 26 Φεβρουαρίου 2023).

19. Lahav Harkov. «Herzog in talks for first Israeli presidential visit to Turkey since 2007». *The Jerusalem Post*. 18 Ιανουαρίου 2022. <https://www.jpost.com/middle-east/article-693898> (πρόσβαση στις 26 Φεβρουαρίου 2023).

Επιπρόσθετα, οι φιλοδοξίες της Αιγύπτου να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο στη διακίνηση του φυσικού αερίου στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου δημιουργούν ευκαιρίες συνεργασίας στον τομέα αυτό με την Κύπρο και το Ισραήλ. Ο συνδυασμός των ενεργειακών πόρων του Ισραήλ, της Κύπρου και της Αιγύπτου θα δημιουργούσε, θεωρητικά, μια πολύ μεγάλη δεξαμενή, ιδιαίτερα ελκυστική για την ΕΕ.

Συμπεράσματα - Προτάσεις

Η ενέργεια αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του παγκόσμιου συστήματος ασφάλειας και κυρίαρχο τροφοδότη των γεωπολιτικών εξελίξεων. Ο έλεγχος των ενεργειακών πηγών είτε με τη μορφή ορυκτών καυσίμων και πυρηνικής ενέργειας είτε μέσω της αναζήτησης τρόπων εκμετάλλευσης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας θα εξακολουθήσει να απασχολεί τους δρώντες που διαμορφώνουν τη δυναμική και τις ισορροπίες στο παγκόσμιο σύστημα.

Από τους παράγοντες που συμβάλλουν στις αλλαγές της παγκόσμιας γεωπολιτικής της ενέργειας, η τεχνολογία έχει ιδιαίτερα ισχυρή επίδραση. Η τεχνολογία επέτρεψε την εξόρυξη υδρογονανθράκων σε περιοχές που θεωρούνταν μέχρι τώρα απρόσιτες, την εκμετάλλευση σχιστολιθικών πετρωμάτων, αλλά και τη μετάβαση σε περισσότερο βιώσιμες μορφές ενέργειας, όπως οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Η σταδιακή μετατόπιση από τα ορυκτά καύσιμα στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας δημιουργεί νέες εξαρτήσεις σχετιζόμενες με εξειδικευμένες πρώτες ύλες, όπως το λίθιο και οι σπάνιες γαίες, που μπορεί να οδηγήσουν στις ίδιες γεωπολιτικές αντιπαράθεσεις που συνδέονται, δεκαετίες τώρα, με τα ορυκτά καύσιμα.

Η αδυναμία της ΕΕ να διαμορφώσει ενεργειακή πολιτική στη βάση κοινών συμφερόντων και στόχων των κρατών-μελών της έχει ως αποτέλεσμα την αβεβαιότητα στην εξασφάλιση της απαιτούμενης ενεργειακής επάρκειας για την οικονομική ανάπτυξη, την πρόοδο και ευημερία των πολιτών της.

Η αύξηση της ζήτησης πετρελαίου και φυσικού αερίου στις αναδυόμενες οικονομίες, όπως η Κίνα και η Ινδία, έχει ισχυροποιήσει την ενεργειακή σχέση μεταξύ των πετρελαιοπαραγωγών χωρών του Περσικού Κόλπου, με τις χώρες-καταναλωτές της Ασίας. Καθώς το κέντρο βάρους της παγκόσμιας οικονομίας μετατοπίζεται από την ΕΕ και τη Βόρεια Αμερική προς την Ασία, το ίδιο συμβαίνει και με την παγκόσμια κατανάλωση πετρελαίου και φυσικού αερίου. Ο μείζων γεωπολιτικός χώρος που σχηματίζεται αμφισβητεί την αμερικανική πρωτοκαθεδρία και απειλεί να ανατρέψει τις γεωπολιτική στρατηγική των ΗΠΑ στην περιοχή που εκφράζεται με τη «στρόφη προς την Ασία».

Στην περίπτωση του αγωγού EastMed η αγορά δεν έχει πειστεί για την ασφάλεια και την απόδοση της επένδυσης και για το λόγο αυτό εκκρεμεί ακόμα η έκδοση

της τελικής επενδυτικής απόφασης που θα επιτρέψει την κατασκευή του αγωγού. Η Ελλάδα και η Κύπρος, έχουν τη δυνατότητα να πείσουν την ΕΕ, προκειμένου να εξασφαλιστεί η αρχική χρηματοδότηση που απαιτείται για την υλοποίησή του.

Η δυναμική της εμβάθυνσης των περιφερειακών συνεργασιών, μολονότι έχει ως καταλύτη την ενέργεια, δημιουργεί, ταυτόχρονα, και τις προϋποθέσεις διαμόρφωσης ενός νέου συστήματος ασφαλείας, ώστε να αντιμετωπιστεί η απειλή που αντιπροσωπεύει η Τουρκία για τη σταθερότητα στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Η Ελλάδα και η Κύπρος, στο πλαίσιο των περιφερειακών συνεργασιών, θα πρέπει να υποστηρίξουν από κοινού τη δημιουργία ενός ενεργειακού διαδρόμου από τη λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου μέχρι τις ευρωπαϊκές αγορές, ανεξάρτητα από τη λογική της τροφοδοσίας της ΕΕ με φυσικό αέριο μέσω του ελεγχόμενου από την Τουρκία, SGC.

Η δημιουργία ενός νέου κόμβου εμπορίας φυσικού αερίου στην Αίγυπτο εκτιμάται πως είναι η καλύτερη μακροπρόθεσμη στρατηγική για την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και η βέλτιστη επιλογή δημιουργίας κερδών για όλους τους ενδιαφερόμενους, ιδιαίτερα για το Ισραήλ και την Κύπρο (Πίνακας 1).

Προκλήσεις Επιλογές	Υποδομές	Τεχνικές	Εμπορικές	Πολιτικές
Κύπρος LNG/FLNG	Τερματικό LNG Χερσαίο ή Υπερέκτο	●	●	●
Κύπρος - Ισραήλ LNG/FLNG	Κοινό Τερματικό LNG Leviathan/Αφροδίτη	●	●	●
Ισραήλ - Τουρκία Αγωγός	Αγωγός LCQP διημέσου ΑΟΖ Κύπρου	●	●	●
Κύπρος - Ισραήλ Αγωγός EastMed	Αγωγός προς Ελλάδα	●	●	●
Αίγυπτος LNG	Idku και Damietta από Zohr	●	●	●
Αίγυπτος - Κύπρος LNG	Αγωγός προς Idku Αφροδίτη/Zohr	●	●	●
Κύπρος - Ισραήλ Κόμβος LNG στην Αίγυπτο	Αγωγοί από Ισραήλ και Κύπρο Αφροδίτη/Zohr/ Leviathan	●	●	●

Πίνακας 1: Προοπτικές εκμετάλλευσης φυσικού αερίου Ανατολικής Μεσογείου²⁰

20. Πηγή: Ο πίνακας συγκροτήθηκε μετά από τροποποίηση, από τον γράφοντα, των στοιχείων του αντίστοιχου πίνακα στο «European Council on Foreign Relations policy brief - Pipelines and Pipedreams: How the EU can support a regional gas hub in the Eastern Mediterranean.» του Tareq Baconi. Διαθέσιμο στο: https://ecfr.eu/publication/pipelines_and_pipedreams_how_the_eu_can_support_a_regional_gas_hub_in_7276

Το παγκόσμιο γεωπολιτικό τοπίο συνεχίζει να εξελίσσεται μέσα από την μετασχηματιστική δράση της ενέργειας, με πολύπλοκους και απρόβλεπτους τρόπους. Καθώς ο Κόσμος κινείται προς ένα πιο βιώσιμο, ενεργειακά, μέλλον, νέες γεωπολιτικές δυναμικές αναμένεται να αναδυθούν και νέοι συσχετισμοί ισχύος να διαμορφωθούν, στην προσπάθεια των χωρών να τοποθετηθούν, ως κυρίαρχοι δρώντες, κατά τη μετάβασή τους προς την καθαρή ενέργεια. Ταυτόχρονα, ο ανταγωνισμός για την πρόσβαση και τον έλεγχο των παραδοσιακών ενεργειακών πόρων θα συνεχίσει να επηρεάζει τη χάραξη της παγκόσμιας πολιτικής για το άμεσο μέλλον. Στο πλαίσιο αυτό, νέα έργα και συνεργασίες που σχετίζονται με την ενέργεια θα εμφανίζονται στο προσκήνιο, με τη δυνατότητα να αναδιαμορφώσουν την παγκόσμια ισορροπία δυνάμεων.

Τα οφέλη του αγωγού EastMed για τις χώρες της Ανατολικής Μεσογείου είναι σημαντικά, αλλά υπάρχουν, ακόμα, πολλές προκλήσεις που θα πρέπει να αντιμετωπιστούν. Η σημαντικότερη από αυτές είναι η δημιουργία συνθηκών ασφάλειας και σταθερότητας στην περιοχή που θα εγγυηθούν τη βιωσιμότητα της επένδυσης. Απομένει να δούμε αν οι συμμετέχουσες χώρες έχουν τη θέληση και τη δύναμη να ξεπεράσουν τις προκλήσεις αυτές και να φέρουν το έργο σε φάση υλοποίησης ή αν, τελικά, θα εγκαταλειφθεί υπέρ μιας, εκ των πολλών άλλων, ενεργειακών λύσεων που προωθούνται στην Ανατολική Μεσόγειο.

Βιβλιογραφία - Αρθρογραφία

BankingNews. April 8, 2023. <https://www.bankingnews.gr/analyseis-ekthe-seis/articles/673000/kina-kai-rosia-sxediasan-to-xarti-tis-neas-taksis-pragmaton-meta-tin-itta-tis-dysis-stin-oukrania-ta-14-simeia-gia-tin-pagkosmia-eirinefsi> (accessed April 9, 2023).

Efron, Shira. "The Future of Israeli-Turkish Relations." RAND Corporation. 2018. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2445.html (accessed February 26, 2023).

Harkov, Lahav. The Jerusalem Post. January 18, 2022. <https://www.jpost.com/middle-east/article-693898> (accessed February 26, 2023).
IGI Poseidon. 2022. <https://igi-poseidon.com/esia-documents/> (πρόσβαση February 15, 2023).

IGI Poseidon. October 1, 2022. <https://igi-poseidon.com/eastmed> (accessed January 10, 2023).

Karagianni, Marika. "Energy: Factor of Stability or Conflict in the Eastern Mediterranean?" ELIAMEP - Hellenic Foundation for European & Foreign Policy. July 16, 2021. <https://www.eliamep.gr/en/publication/η-ενέργεια-ως-παράγων-στα-θερότητας-ή/> (accessed January 12, 2023).

Κόκκινος, Δημήτριος-Βασίλειος. Γεωπολιτική της Ενέργειας στο Σύστημα Ευρώπη - Ασία - Μέση Ανατολή. Αθήνα: Λειμών, 2015.

Mackinder, Halford J. "The Geographical Pivot of History." The Geographical Journal, Vol. 23, No. 4, April 1904: 421-437.

Μανιάτης, Γιάννης. Έρευνα-Ανάλυση: Επενδύσεις γεωπολιτικής αναβάθμισης, Η Καθημερινή. January 21, 2022. <https://www.kathimerini.gr/society/561678847/ereyna-analysi-ependyseis-geopolitikis-anavathmisis/> (accessed January 17, 2023).

Mekhdiev, Elnur T., Alexander S. Vereshchagin, Guzel F. Kadyrova, Nail F. Gindullin, and Sharbatullo D. Sodikov. "Influence of Eastern Mediterranean Gas Discoveries on European Energy Security." Proceedings of the 2018 2nd International Conference on Economic Development and Education Management (ICEDEM 2018), Advances in Social Science, Education and Humanities Research, Vol. 290. Dordrecht: Atlantis Press, 2018. 517-520.

Τσακίρης, Θεόδωρος. Ενέργεια και Διεθνής Πολιτική, Η γεωπολιτική του "Μαύρου Χρυσού" από την ανακάλυψη πετρελαίου στη Μέση Ανατολή έως τη Σχιστολιθική Επανάσταση (1908-2018). Αθήνα: Παπαζήση, 2018.

Tziarras, Zenonas. The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security. Oslo: Peace Research Institute Oslo - PRIO, 2019.

Yergin, Daniel. The Prize: The Epic Quest for Oil, Money & Power. London: Simon & Schuster UK Ltd, 2008.

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Αντιπλοίαρχος (Μ) Δημήτριος Τουμπαρίδης ΠΝ, γεννήθηκε στην Αθήνα, το 1976 και εισήχθη στο Τμήμα Μηχανικών της Σχολής Ναυτικών Δοκίμων, το 1994. Το 1998 ονομάστηκε Σημαιοφόρος Μηχανικός και τοποθετήθηκε στη Φ/Γ ΑΙΓΑΙΟΝ. Είναι κάτοχος πτυχίου Μηχανικού Υποβρυχίων από το 2000. Υπηρέτησε ως βοηθός πρώτου μηχανικού στο Υ/Β ΠΟΣΕΙΔΩΝ και ως πρώτος μηχανικός στα Υ/Β ΠΡΩΤΕΥΣ, Υ/Β ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΗΣ και Υ/Β ΚΑΤΣΩΝΗΣ. Από το 2016 έως το 2018 διετέλεσε Αρχιμηχανικός της Διοίκησης Υποβρυχίων. Συμμετείχε στο πρόγραμμα παραλαβής των Υ/Β τ. 214 και συγκεκριμένα του Υ/Β ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΗΣ, στο Ναυτικό Κλιμάκιο Κιέλου, και του Υ/Β ΠΙΠΙΝΟΣ, στο Ναυτικό Κλιμάκιο Σκαραμαγκά, καθώς και στο πρόγραμμα ενεργοποίησης και απόδοσης των Υ/Β τ. 214 στο Αρχηγείο Στόλου, από το 2014 έως το 2016. Από το 2018 διατελεί μέλος της Ομάδας Ελέγχου Ποιότητας (ΟΕΠ-5) της ΥΠΕΘΑ/ΓΔΑΕΕ και επίοπτης των προγραμμάτων συντήρησης Υ/Β, ενώ το 2023 ανέλαβε καθήκοντα τμηματάρχη έργων στο Ναυτικό Κλιμάκιο Σκαραμαγκά. Γνωρίζει άριστα την Αγγλική γλώσσα.

"Η προσέγγιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Ανθρώπινη Ασφάλεια για την επίτευξη της «ελευθερίας από το φόβο» παραμένει η κοινή αντίδραση των εθνών ενάντια στις βαθιές αλλαγές στο παγκόσμιο περιβάλλον ασφάλειας. Πώς προωθεί η Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ) την ανθρώπινη ασφάλεια;"

του Ταγματάρχη (ΠΖ) εα Σάββα Χρυσουλίδη

Εισαγωγή

Το παγκόσμιο περιβάλλον ασφάλειας χαρακτηρίζεται ως ένα περιβάλλον συνεχώς μεταβαλλόμενο, πολύδιάστατο και πολύπλοκο όπου οι άνθρωποι είναι ευάλωτοι και εκτεθειμένοι σε εκτεταμένες και συχνά σοβαρές φυσικές και ανθρωπογενείς απειλές.

Τις τελευταίες δεκαετίες διεθνείς οργανισμοί, μη κρατικοί φορείς (ΜΚΟ, οντότητες του ιδιωτικού τομέα, φιλανθρωπικά και ακαδημαϊκά ιδρύματα) και Κράτη με επικεφαλής τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) και ακολουθούμενες από την Ευρωπαϊκή Ένωση, έχουν συνειδητοποιήσει τη σημασία της υιοθέτησης μιας ανθρωποκεντρικής προσέγγισης για την ασφάλεια. Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ένας παγκόσμιος παίκτης (αν όχι μια πιθανή υπερδύναμη) σε αυτό το πλαίσιο, όπως αναφέρεται στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας (2. European Union 2003, 3), αναγνωρίζει ότι τα θύματα των συγκρούσεων δεν είναι πλέον τα κράτη αλλά κυρίως μεμονωμένοι πολίτες.

Ο κύριος σκοπός του άρθρου είναι να διερευνήσει πώς μπορεί η ΕΕ να ενισχύσει την προώθηση της Ανθρώπινης Ασφάλειας μέσω της ΚΠΑΑ, καθώς και τη σύνδεση της με την ασφάλεια της ΕΕ.

Η έννοια της ανθρώπινης ασφάλειας είναι μια αρκετά παλιά έννοια και προσέγγιση η οποία έχει λάβει σημαντική θέση στη διεθνή πολιτική μόνο τις τελευταίες δεκαετίες. Το ορόσημο για την έννοια της «Ανθρώπινης Ασφάλειας», ως όρος που (ξανά)εισήχθη στην παγκόσμια πολιτική σκηνή, ήταν η έκθεση των Ηνωμένων Εθνών για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη το 1994 (United Nations Human Development Report in 1994) (UNDP 1994). Στην πραγματικότητα, η πρώτη καταγεγραμμένη απόπειρα όπου η ατομική ασφάλεια αποτελεί το βασικό πλαίσιο και τη βάση για την ανάπτυξη μεταγενέστερα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ήταν η Συνθήκη της Βεσπφαλίας το 1648 (Gross Leo 1948, 20-41).

Αργότερα, τα ανθρώπινα δικαιώματα (θεμελιώδης πυλώνας της ανθρώπινης ασφάλειας) έγιναν ο πυρήνας του «The United States Constitution (1787)» (United States 1791). Η διακήρυξη αναγνώριζε τους ανθρώπους ως ίσους και υποκείμενα της ευημερίας. Επιπλέον, τα κράτη αναλαμβάνουν την ευθύνη της ασφάλειας και της ευτυχίας των ατόμων που διαβιούν στην επικράτεια τους (U.S. Department of State 2019) & (Parkinson Robert G 2012, 44-59).

Ο 20ος αιώνας έφερε την ανθρωπότητα αντιμέτωπη με καταστροφικούς παγκόσμιους και περιφερειακούς πολέμους που ως αποτέλεσμα είχαν οι απώλειες ανθρώπινων ζώων να ανέρχονται σε δεκάδες εκατομμύρια, κυρίως αμάχους που δε συμμετείχαν ενεργά στις συγκρούσεις. Με τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τα έθνη και οι κυβερνήσεις αυτών συνειδητοποίησαν ότι απαιτείται ένας παγκόσμιος μηχανισμός εξασφάλισης του αγαθού της ασφάλειας. Η σκληρότητα του πολέμου και η έκταση των απωλειών κυρίως αμάχων, ανάγκασε την παγκόσμια κοινότητα μέσω του ΟΗΕ, να αλλάξει το επίκεντρο της ασφάλειας από μια κρατικό-κεντρική σε μια άνθρωπο-κεντρική προσέγγιση περί ασφάλειας.

Ένα άλλο σημαντικό ορόσημο αυτής της στροφής στη προσέγγιση της ασφάλειας, αποτελεί το τέλος του Ψυχρού Πολέμου που σηματοδοτείται με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, η διεθνής ασφάλεια έχει πάρει πλέον μια νέα υπόσταση και περιεχόμενο. Η «παλιά» έννοια της παγκόσμιας ασφάλειας, η οποία προσεγγίζει την ασφάλεια αναγνωρίζοντας ως μοναδικούς δρώντες και καταναλωτές της τα κράτη, ανήκει στον εικοστό αιώνα. Η «νέα» έννοια της ασφάλειας μεταθέτει το επίκεντρο αυτής και τοποθετεί πλέον κεντρικά το μεμονωμένο άτομο και τις μικρές κοινότητες και όχι το κράτος.

Καρπός από τη «νέα» προσέγγιση στην έννοια της ασφάλειας αποτελεί η αναγνώριση και εισαγωγή μιας νέας “λίστας” απειλών. Πλέον, οι απειλές δεν πηγάζουν κυρίως από τα κράτη (ένα κράτος εναντίον ενός άλλου). Οι «νέες» απειλές που καταγράφονται και στρέφονται απευθείας κατά των μεμονωμένων ατόμων αναδεικνύουν νέους δρώντες και πηγές κινδύνου. Αποτέλεσμα αυτού είναι ότι πλέον ως κύριες πηγές κινδύνου αναγνωρίζονται: το οργανωμένο διεθνές έγκλημα, οι εγκληματικές συμμορίες, η κακή διακυβέρνηση, οι επιδημίες, η τρομοκρατία, τα επικίνδυνα τρόφιμα, η ακραία φτώχεια, η οικονομική κυβερνητική κακοδιαχείριση, ο υπερπληθυσμός, οι μαζικές ροές προσφύγων, οι φυσικές καταστροφές, η καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος, η ρύπανση των υδάτων και του αέρα και ως πολλαπλασιαστικός παράγοντας όλων των παραπάνω κινδύνων η κλιματική αλλαγή.

Στη νέα προσέγγιση για την ασφάλεια πρωτοστάτησε ο ΟΗΕ, όπου με την πρώτη Έκθεση για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη για πρώτη φορά μέσα σε επίσημο έγγραφο συνδέεται η ανάπτυξη ενός ατόμου με την ασφάλεια του, ως βασικό προαπαιτούμενο και υποχρέωση των κυβερνήσεων και διεθνών οργανισμών να την παρέχουν. Η έκθεση όριζε ότι οι άνθρωποι αποτελούν τον πραγματικό πλούτο ενός κράτους (UNDP, United Nations Development Programme Human Development Report 1990, 9).

Η θεμελιώδης έκθεση του ΟΗΕ η οποία υπήρξε και η πρώτη ρητή υιοθέτηση και ενίσχυση της έννοιας της ανθρώπινης ασφάλειας από τον Οργανισμό, ήταν η Έκθεση Ανθρώπινης Ανάπτυξης του Προγράμματος για την ανθρώπινη ανάπτυξη (UN Development Programme) το 1994 (UNDP 1994). Έκτοτε, το πλαίσιο της ανθρώπινης ασφάλειας παρουσιάζεται και αναλύεται συστηματικά σε όλες τις αντίστοιχες εκθέσεις για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη, καθώς και σε άλλα έγγραφα που αφορούν τις καταστροφές, την κλιματική αλλαγή, τις συγκρούσεις και γενικότερα όλες τις δραστηριότητες των ανθρώπων στο επίπεδο του ατόμου.

Προσεγγίσεις στην Έννοια της Ανθρώπινης Ασφάλειας

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών - ΟΗΕ

Η προσέγγιση του ΟΗΕ επικεντρώνεται στο γεγονός ότι ο όρος «ασφάλεια» πρέπει να περιλαμβάνει έναν ευρύτερο και ανθρωποκεντρικό προσανατολισμό και να μην περιορίζεται μόνο στην εδαφική ασφάλεια ενός κυρίαρχου κράτους. Συνιστά μια διαφορετική προσέγγιση από την παραδοσιακή: εδώ, η ασφάλεια δεν ορίζεται απλώς ως η απουσία συγκρούσεων, αλλά πλέον περιλαμβάνει πρωτίστως την ασφάλεια των ατόμων και από άλλους κινδύνους και απειλές, πέραν τον παραδοσιακών, όπως είναι ασθένειες, πείνα, φόβος και γενικότερα καταπίεση στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων (UNDP 1994).

Εθνικές Κυβερνήσεις

Καναδάς

Ο Καναδάς αναφορικά με την προσέγγιση του στην έννοια της ανθρώπινης ασφάλειας επέλεξε να ακολουθήσει από νωρίς την πτυχή της «ελευθερίας από τον φόβο». Το 2001 η Διεθνής Επιτροπή για τις Παρεμβάσεις και την Κρατική Κυριαρχία (Ιδρύθηκε το 2000) εξέδωσε την έκθεσή της με τον τίτλο "Responsibility to Protect" (R2P), η οποία στον πυρήνα της τοποθετεί την ευθύνη που φέρουν τα κράτη για την προστασία των πολιτών τους. Το ζωτικό σημείο αυτής της προσέγγισης ήταν το γεγονός ότι εάν μια χώρα δεν είναι σε θέση να το πράξει ή στην περίπτωση που κράτη και άλλες αρχές εξουσίας θέτουν τους πολίτες τους σε κίνδυνο, "η αρχή της μη παρέμβασης θα αποσυρθεί ενώπιον της διεθνούς ευθύνης προστασίας" (Gareth E. 2016, 1-13).

Ιαπωνία

Η προσέγγιση της Ιαπωνίας στην έννοια της ανθρώπινης ασφάλειας διαφέρει από την προσέγγιση του Καναδά καθώς επικεντρώνεται στην "ελευθερία από την ανάγκη". Η Ιαπωνία επέλεξε να συνεισφέρει στους οργανισμούς του ΟΗΕ και ιδιαίτερα στο Καταπιστευματικό Ταμείο του ΟΗΕ για την Ανθρώπινη Ασφάλεια (UNTFHS - The UN Trust Fund for Human Security)¹ όπου χρηματοδοτεί δραστηριότητες που οδηγούν σε πρακτικές δράσεις αλλά σε επίπεδο χωρών.

Δεξαμενές Σκέψης (Think Tanks) και μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί (ΜΚΟ)²

Η κοινωνία των πολιτών ξεκίνησε να συμμετέχει ενεργά στην προώθηση της έννοιας της ανθρώπινης ασφάλειας πολύ νωρίτερα σε σχέση με άλλους φορείς και δρώντες, οδηγούμενη περισσότερο από την ανάγκη αυτοάμυνας έναντι των απειλών και κινδύνων που στρέφονται απευθείας προς αυτούς. Ένας μεγάλος αριθμός Δεξαμενών Σκέψης (Think Tanks), Φόρουμ και επί το πλείστον ΜΚΟ (Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις) ασχολούνται σε εθνικό και διεθνές επίπεδο με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Με αποτέλεσμα, με έναν έμμεσο τρόπο παρέχουν υποστήριξη και συμβάλλουν στη διαμόρφωση της έννοιας της ανθρώπινης ασφάλειας. Παρακάτω παρατίθενται τα πιο σημαντικά και ευρέως γνωστά από αυτά (The Hague CCOE 2019):

1. <https://www.un.org/humansecurity/>
2. Ένας Μη Κυβερνητικός Οργανισμός (ΜΚΟ) είναι ένας νομικά συγκροτημένος οργανισμός που δημιουργήθηκε από φυσικά ή νομικά πρόσωπα και λειτουργεί ανεξάρτητα από κάθε κυβέρνηση.

- **Κέντρο Ανθρώπινης Ασφάλειας (Human Security Centre - HSC).**
- **Δίκτυο Ανθρώπινης Ασφάλειας (Human Security Network - HSN)**
- **Ενωση της Ιαπωνίας για τη Μελέτη της Ανθρώπινης Ασφάλειας (Japan Association for Human Security Studies)**
- **Φίλοι της Ανθρώπινης Ασφάλειας (Friends of Human Security)**
- **Συλλογική Ανθρώπινη Ασφάλεια (Human Security Collective-HSC)**
- **Το Συμβουλευτικό Συμβούλιο για την Ανθρώπινη Ασφάλεια**
- **Η Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού (ICRC)**
- **Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων**
- **Διεθνής Αμνηστία**

Ευρωπαϊκή Ένωση - ΕΕ

Το πρώτο έγγραφο της ΕΕ όπου εγκρίθηκαν και υιοθετήθηκαν οι αρχές της έννοιας της ανθρώπινης ασφάλειας είναι η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας του 2003³. Το έγγραφο αυτό αναγνωρίζει ότι οι τρέχουσες απειλές ασφάλειας είναι νέες και καμία από αυτές τις απειλές δεν είναι πλέον καθαρά στρατιωτική. Η σημαντικότερη εισαγωγή σχετικά με την ευρωπαϊκή ασφάλεια στο έγγραφο αυτό είναι η αναγνώριση του πρωταρχικού ρόλου της ασφάλειας για την ανάπτυξη και την ευημερία.

Το θεμελιώδες έγγραφο για τη θέσπιση της προσέγγισης της ΕΕ για την ανθρώπινη ασφάλεια είναι «Η έκθεση της Βαρκελώνης της Ομάδας Μελέτης για τις Δυνατότητες Ασφάλειας της Ευρώπης του 2004». Αυτό είναι το έγγραφο που αντιπροσωπεύει ρητά την ευθύνη της Ευρώπης να λειτουργεί αυτόνομα, και εάν είναι απαραίτητο να ενεργεί εκτός των ευρωπαϊκών συνόρων, με στόχο την προώθηση της ανθρώπινης ασφάλειας. Η «έκθεση της Βαρκελώνης» επικεντρώνεται στις ικανότητες που απαιτούνται από την ΕΕ να αναπτύξει ώστε να καταστεί ικανή για την αντιμετώπιση έντονων καταστάσεων που απειλούν τη φυσική ασφάλεια μεμονωμένων ατόμων, την προώθηση και επίτευξη της έννοιας της «ελευθερίας από το φόβο» και την εξασφάλιση αυτών χωρίς να εμπλέκεται όλο το φάσμα των δυνατοτήτων και των εργαλείων της Ευρωπαϊκής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας (ΕΠΑΑ). Ιδιαίτερο γεγονός αποτελεί ότι η έκθεση επικεντρώνεται στην προσέγγιση από κάτω (πολίτες) προς τα πάνω (κράτος/φορείς) και περιλαμβάνει τρία στοιχεία/δεδομένα που χαρακτηρίζουν το υιοθετούμενο δόγμα για την ανθρώπινη ασφάλεια στην ΕΕ⁴:

3. Ibid p.3

4. Ibid p.22

- Η εισαγωγή έξι βασικών αρχών:
 - ♦ Υπεροχή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων
 - ♦ Νόμιμη πολιτική εξουσία
 - ♦ Αποτελεσματική πολυμερής προσέγγιση
 - ♦ Προσέγγιση από κάτω προς τα πάνω
 - ♦ Περιφερειακή εστίαση
 - ♦ Σαφής και διαφανής στρατηγική κατεύθυνση

- Η ανάγκη ύπαρξης μιας «Δύναμης Αντίδρασης Ανθρώπινης Ασφάλειας»: αποτελούμενη από άνδρες και γυναίκες, εκ των οποίων τουλάχιστον το ένα τρίτο θα είναι πολίτες.

- Η απαίτηση ενός «Νέου νομικού πλαισίου» που θα αφορά τη διαχείριση των αποφάσεων για παρέμβαση και διαχείριση στις τρέχουσες εν εξελίξει επιχειρήσεις.

Η τελευταία δράση της ΕΕ για να επιτύχει μια θεσμοθετημένη ανάπτυξη της ανθρώπινης ασφάλειας παρουσιάζεται στην Παγκόσμια Στρατηγική Ασφάλειας (European Union 2016). Το 2016 η ΕΕ δημοσίευσε την Παγκόσμια Στρατηγική Ασφάλειας, η οποία επιβεβαίωσε ότι η ανθρώπινη ασφάλεια αποτελεί πρωταρχικό στόχο της εξωτερικής δράσης της ΕΕ. Σε αυτό το έγγραφο, η ΕΕ υιοθετεί μια προσέγγιση προσανατολισμένη στην πρόληψη των συγκρούσεων σχετικά με την ανθρώπινη ασφάλεια, δίνοντας προτεραιότητα στην πρόληψη των εχθροπραξιών παρά στην ατομική ενδυνάμωση. Εισαγάγετε μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για την προώθηση της ανθρώπινης ασφάλειας, αλλά σε μια προοπτική στρατιωτικοποίησης, καθώς υιοθετείται από την ΕΕ η δράση με σκληρή (hard) παρά ήπια (soft) δύναμη, μέσα σε ένα συνεχώς αυξανόμενο εύθραυστο παγκόσμιο περιβάλλον ασφάλειας. Σε συνέχεια αυτής της πολιτικής η ΕΕ ενέκρινε τον Μάρτιο του 2022 τη «Στρατηγική Πυξίδα» για την ΕΕ, ένα έγγραφο που υιοθετεί μια εκ βάθους αντιμετώπιση από πλευράς ΕΕ ζητημάτων ασφαλείας αγγίζοντας και αυτό της ανθρώπινης ασφάλειας⁵. Το έγγραφο και η ενέργειες και εξελίξεις που θα φέρει αυτό αποτελεί αντικείμενο μελλοντικής μελέτης που θα επιφέρει τεράστιες αλλαγές στον τρόπο που η ΕΕ αντιλαμβάνεται το ρόλο της ως πάροχος και όχι καταναλωτής ασφάλειας.

5. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/106337/A%20Strategic%20Compass%20for%20the%20EU

Η Προώθηση της Ανθρώπινης Ασφάλειας στην ΕΕ

Καταγράφονται τρεις κύριοι λόγοι, όπως παρουσιάζονται στην «Έκθεση της Βαρκελώνης» για τους οποίους η Ευρωπαϊκή Ένωση προωθεί και επενδύει στην ανάπτυξη μιας ολιστικής προσέγγισης της ανθρώπινης ασφάλειας σε όλο τον κόσμο⁶, αυτοί οι λόγοι είναι:

- **Ηθικοί:** Βασίζεται στη δήλωση «Οι άνθρωποι έχουν δικαίωμα να ζουν με αξιοπρέπεια και ασφάλεια, και συνακόλουθη υποχρέωση να αλληλοβοηθούνται όταν αυτή η ασφάλεια απειλείται».
- **Νομικοί λόγοι:** Η ΕΕ είναι υποχρεωμένη να προάγει τα ανθρώπινα δικαιώματα καθώς όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ έχουν επικυρώσει την Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων και το ίδιο το Σύνταγμα της ΕΕ αναγνωρίζει αυτήν την υποχρέωση.
- **Συμφέρον της ΕΕ:** Η Ευρώπη δεν μπορεί να είναι ασφαλής εάν ο υπόλοιπος κόσμος δεν είναι ασφαλής και ο κόσμος δεν μπορεί να είναι ασφαλής εάν τα άτομα μεμονωμένα σε όλο τον κόσμο βιώνουν και ζουν με ανασφάλειες.

Ο Σύγχρονος Ρόλος που Καλούνται να Διαδραματίσουν οι ΕΔ στην Προσέγγιση της ΕΕ στην Ανθρώπινη Ασφάλεια για την Επίτευξη της «Ελευθερίας από το φόβο»

Το Νέο Δόγμα/Πλαίσιο Ασφάλειας και ο Ρόλος των ΕΔ

Οι ΕΔ σε όλο τον κόσμο ως κύρια αποστολή φέρουν την ευθύνη να εξασφαλίσουν την ασφάλεια των χωρών τους και των πολιτών τους. Η ασφάλεια ως αγαθό δεν συνδέεται αποκλειστικά μόνο από τη διεθνή/εθνική ασφάλεια, αλλά και από την περιβαλλοντική ασφάλεια, την οικονομική, την ανθρώπινη (ατομική) ασφάλεια, την χρηματοοικονομική ασφάλεια και γενικότερα κάθε τομέας δραστηριότητας του ανθρώπου παράγει το αντίστοιχο πεδίο ασφάλειας. Κορυφαία προτεραιότητα παραμένει η ανθρώπινη ασφάλεια (Human Security) καθώς όλα τα άλλα πεδία της ασφάλειας εξυπηρετούν επί της ουσίας τη διασφάλισή της.

Αποτέλεσμα της νέας εποχής και των ελπίδων που αυτή έφερε αποτελούσαν οι προσδοκίες για μια κάθετη και ουσιαστική μείωση των υπέρογκων μέχρι τότε αμυντικών δαπανών, με άμεσες συνέπειες για το μέγεθος και τους ρόλους/λειτουργίες των ΕΔ των εθνών σε όλο το κόσμο. Συνέπεια της αντίληψης

6. Ibid p.8

αυτής όπου τέθηκε σε εφαρμογή σε πολλές χώρες του κόσμου, κυρίως στον αναπτυσσόμενο κόσμο, υπήρξε η δραστική μείωση των δαπανών. Οι χώρες αυτές, επωφελήθηκαν από την αυξημένη ασφάλεια (συμμετοχή σε συνασπισμούς, οργανισμούς), τις μεταβαλλόμενες προκλήσεις ασφαλείας, υπήρξαν έντονα διαβουλευόμενες και διαφορετικές ερμηνείες για το ποια πρέπει να θεωρούνται κατάλληλα καθήκοντα και ρόλοι για τις ΕΔ. Αυτή η κατάσταση έχει οδηγήσει σε «βαθιές» μετατοπίσεις στους βασικούς τους ρόλους και ολοένα και πιο απαιτητικές παραδοχές σχετικά με το ποιες και πόσες πρέπει να είναι οι ΕΔ και για το πώς πρέπει να δομηθούν και να οργανωθούν. Οι κυβερνήσεις κυρίως της ΕΕ και οι κοινωνίες της έχουν μελετήσει και επαναπροσδιορίσει τους μέχρι πρότινος «παραδοσιακούς» καθορισμένους ρόλους, καθώς και των «νέων-μοντέρνων» δευτερευόντων σκοπών/ρόλων για τις ΕΔ τους, οι οποίες εκτείνονται πέρα από το βασικό τους ρόλο, αυτό της διαφύλαξης της εθνικής άμυνας/ασφαλείας.

Είναι προφανές, ότι οι ΕΔ κατά παγκόσμια και ευρωπαϊκή τακτική συνδράμουν στην παροχή εσωτερικής ασφαλείας κυρίως ως πόρος έσχατης ανάγκης όταν απαιτείται να ανταποκρίνονται σε ιδιαίτερα εξαιρετικές καταστάσεις και να διαφυλάξουν την ανθρώπινη ζωή και ασφάλεια. Αυτό ισχύει κυρίως κατά τη διάρκεια και μετά από φυσικές και ανθρωπογενείς καταστροφές καθώς και άλλες καταστάσεις έκτακτης ανάγκης που υπερβαίνουν τις ικανότητες απόκρισης πολιτικών και άλλων φορέων ασφαλείας (πολιτική προστασία, τοπική αυτοδιοίκηση). Η συνδρομή αυτή σχεδιάζεται και εκτελείται υπό τη διοίκηση και τον έλεγχο πολιτικών υπηρεσιών (Krupanski, Schnabel 2012, 13-17).

Οι Ελληνικές ΕΔ και ο Ρόλος τους στην Προώθηση και Διαφύλαξη της Ανθρώπινης Ασφαλείας

Οι ΕΔ είναι οι στρατιωτικές δυνάμεις της Ελλάδας και κύριες αποστολές τους κατά την περίοδο της ειρήνης είναι:

- Η διασφάλιση της εθνικής ασφαλείας και η ακεραιότητα του εθνικού χώρου.
- Η διατήρηση υψηλής επιχειρησιακής ετοιμότητας, με σκοπό την αποτροπή απειλών και την αποτελεσματική αντιμετώπιση/διαχείριση κινδύνων και καταστροφών, καθώς και την εξασφάλιση δυνατότητας άμεσης αντίδρασης.
- Η συνεισφορά στη διεθνή ασφάλεια και ειρήνη, μέσω της συμμετοχής σε διεθνείς αποστολές και επιχειρήσεις.
- Η συμβολή σε κοινωνικές δράσεις και η υποστήριξη κρατικών υπηρεσιών για την αντιμετώπιση έκτακτων αναγκών.

Οι ΕΔ συνδράμουν τις υπηρεσίες Πολιτικής Προστασίας, τα σώματα ασφαλείας και γενικότερα του κρατικού μηχανισμού που αποσκοπεί στην διαφύλαξη της ασφάλειας των Ελλήνων πολιτών (ανθρώπινης ασφάλειας) και όσων άλλων διαβιούν ή πρόσκαιρα διαμένουν εντός της Ελληνικής επικράτειας, με το προσωπικό τους και με τη διάθεση μέσων μεταφοράς των υλικών και του προσωπικού, ενώ σημαντική είναι η συμβολή σε αεροπορικά και ναυτικά μέσα που διατίθενται για τη διαχείριση μιας καταστροφής ή άλλης έκτακτης κατάστασης καθώς και την αερομεταφορά οπουδήποτε στην ελληνική επικράτεια μέσων και προσωπικού.

Συνδρομή των ΕΔ στην Προώθηση της Ανθρώπινης Ασφάλειας στην Ελλάδα και την ΕΕ

Οι ΕΔ ανέκαθεν αποτελούσαν πυλώνα ασφάλειας και σημείο αναφοράς που αποδεικνύεται με την καταγεγραμμένη εμπιστοσύνη που τις αποδίδουν οι πολίτες της χώρας. Σήμερα περισσότερο όσο ποτέ καλούνται πέρα από το κύριο έργο τους για τη φύλαξη των συνόρων της χώρας και της εδαφικής της ακεραιότητας, να συνδράμουν τις υπηρεσίες της Πολιτικής Προστασίας της χώρας καθώς και να συμμετάσχουν στις αποστολές και επιχειρήσεις της ΕΕ μέσω της ΚΠΑΑ, προωθώντας και διασφαλίζοντας την ανθρώπινη ασφάλεια όπου και εάν τους ζητηθεί.

Για την προώθηση της ανθρώπινης ασφάλειας και την «ελευθερία από το φόβο» των Ευρωπαίων (Ελλήνων) πολιτών υπάρχουν συγκεκριμένα σχέδια σε Ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο που αφορούν κυρίως, αλλά όχι μόνο, τις ακόλουθες κατηγορίες απειλών/ειδικών καταστάσεων (Tomonori Yoshizaki 2011, 33-42):

- **Δασική Πυρκαγιά**
- **Σεισμός**
- **Πλημμύρα**
- **Χιονόπτωση-Παγετός**
- **ΠΡΒΧ συμβάντων**
- **Θαλάσσιων ατυχημάτων**
- **Μεγάλων οδικών, σιδηροδρομικών ατυχημάτων ή κατάρρευσης υποδομών**
- **Εσωτερική Ασφάλεια, Φύλαξη Συνόρων-Μεταναστευτικές Ροές**

Τέλος, η Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις (ΕΕΔ) συνδράμουν στις επιχειρήσεις της ΕΕ εκτός συνόρων ΕΕ μέσω της ΚΠΑΑ. Επιπρόσθετα υπάρχουν και άλλες

επιχειρήσεις της ΕΕ που έχουν πολιτική διαχείριση (Civilian Missions) αλλά συμμετέχουν και μεμονωμένα στελέχη των ΕΕΔ σε διάφορες κυρίως εκπαιδευτικές δραστηριότητες, προωθώντας την ανθρώπινη ασφάλεια σε ευρωπαϊκό επίπεδο (ΕΕΑΣ 2019).

Επίλογος

Η ΕΕ στοχεύει να παράσχει τις κατάλληλες συνθήκες εντός και εκτός συνόρων ΕΕ προκειμένου οι πολίτες της ΕΕ και των υπολοίπων κρατών να διαβιούν με αξιοπρέπεια με την διασφάλιση της «ελευθερίας από το φόβο». Προϋπόθεση είναι ένα ασφαλές περιβάλλον με την προώθηση της ανθρώπινης ασφάλειας κυρίως περιφερειακά και δευτερογενώς παγκοσμίως, καθώς η ασφάλεια της Ευρώπης και των πολιτών της είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το εγγύς και διεθνές περιβάλλον ασφάλειας.

Η προώθηση της ανθρώπινης ασφάλειας είναι το όχημα που θα επιτρέψει στην Ευρώπη να μοιραστεί τις αξίες της και να συμβάλει στην παγκόσμια ειρήνη και ευημερία που θα επιτρέψει στους πολίτες της ΕΕ να απολαύσουν μια άνευ προηγουμένου ασφάλεια, δημοκρατία και ευημερία (Jochen 2021). Ταυτόχρονα, η ενδυνάμωση και η ενίσχυση της ανθεκτικότητας (resilience) σε εύθραυστα και αποτυχημένα κράτη (fragile and failed states) θα πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα, καθώς με αυτόν τον τρόπο θα αποτραπούν μελλοντικές ή ήδη υπάρχουσες συνεχιζόμενες απειλές και προκλήσεις που απειλούν άμεσα τα κράτη μέλη και τους πολίτες της ΕΕ. Επιπλέον, οι αποστολές και οι επιχειρήσεις ΚΠΑΑ πρέπει να υποστηρίζουν την ευρεία γειτονιά της ΕΕ, κυρίως αυτές τις κοινωνίες που αντιμετωπίζουν ακραία φτώχεια, ανισότητες ή/και αυταρχικές κυβερνήσεις.

Οι ΕΔ αποτελούν βασικό πυλώνα εφαρμογής και επιτυχίας σε αυτή τη σύγχρονη προσέγγιση και προώθηση της ανθρώπινης ασφάλειας. Αργά αλλά συνεχή και σταθερά βήματα πραγματοποιούνται σε ευρωπαϊκό επίπεδο ώστε να υπάρξει ακόμη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα και συντονισμός στη χρησιμοποίηση των ΕΔ και στην αντιμετώπιση των απειλών που στρέφονται κατά των μεμονωμένων ανθρώπων. Νέα εξοπλιστικά προγράμματα μέσω της Μόνιμης Διαρθρωμένης Συνεργασίας ήδη υλοποιούνται με συνεργασίες Κ-Μ της ΕΕ, νέες συνεργασίες και συνεκπαιδεύσεις πραγματοποιούνται ακόμη πιο συχνά και το κυριότερο όλων η αλλαγή της νοοτροπίας και της αντίληψης περί του σύγχρονου ρόλου των ΕΔ είναι πλέον γεγονός γεγονός που επισημαίνει και η νέα στρατηγική πυξίδα που υιοθετείται από την ΕΕ.

Οι ΕΕΔ παρέχουν ασφάλεια στους πολίτες με ρόλους πέραν των παραδοσιακών της εθνικής άμυνας και διεξαγωγής επιχειρήσεων. Επιπλέον, η συμμετοχή των ΕΕΔ στις αποστολές και επιχειρήσεις της ΕΕ μέσω ΚΠΑΑ αποτελεί απόδειξη της προσήλωσης της Ελλάδας στις αξίες της ΕΕ, εξυπηρετώντας ταυτόχρονα και την εθνική ανάγκη για ένα ασφαλές και σταθερό εγγύς και περιφερειακό περιβάλλον.

Βιβλιογραφία

Albrecht et al. «A European Way of Security.» The Madrid Report of the Human Security Study Group, EEAS, 2007.

Albrecht U et. al. «A Human Security Doctrine for Europe: the Barcelona report of the study group on Europe's security capabilities.» 2004.

EEAS. EEAS. 05 03 2019. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/430/Military%20and%20civilian%20missions%20and%20operations.

European Union. «“Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe - A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy".» 2016, 14.

European Union, 2003. «“European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World (2003).”.» 2003, 3.

Gareth E. «“Responsibility to Protect (R2P): The ICISS Commission Fifteen Years On.” (54).» 2016: 1-13.

Gross Leo. «“The Peace of Westphalia, 1648-1948.» *American Journal of International Law* 42(1), 1948: 20-41.

Jochen, Rehl. *Handbook on CSDP: The Common Security and Defence Policy (CSDP). of the European Union.* Τόμ. fourth edition. 2021.

Kaldor M. et al. «“Human Security: A New Strategic Narrative for Europe.”.» *International Affairs* 83(2), 2007: 273-88.

Krupanski, Schnabel. *Mapping Evolving Internal Roles of the Armed Forces Mapping Evolving Internal Roles.* Geneva: The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2012.

Mark Phillips. *The Role of the Military in International Disaster Relief Activities.* 2011.

Matsumae, Tatsuuro, and Lincoln C. Chen, eds. «Common Security in Asia - New Concepts in Human Security.» *Tokai University Press*, 1995.

McLoughlin C. «“Topic Guide on Fragile States”.» Μοντάζ: UK University of Birmingham. *Governance and Social Development Resource Centre*, 2012.

Ministry of Foreign Affairs of Japan. «Development Assistance White Paper.» Japan's Official Development Assistance White Paper,, 2008.

Parkinson Robert G. *“The Declaration of Independence.” A Companion to Thomas Jefferson.* 2012.

Tadjbakhsh S. *“Human Security Twenty Years On.”*. NOREF: Norwegian Peacebuilding Resource Centre (June), 2014, 1-8.

The Hague CCOE. «“Civil-Military Cooperation Centre of Excellence The Hague Human Security. » Info Sheet, 2019.

Tomonori Yoshizaki. *The Military’s Role in Disaster Relief Operations.* 2011.

U.S. Department of State. *“Commission on Unalienable Rights.”*. 2019. <https://www.state.gov/commission-on-unalienable-rights-member-bio>.

UNDP. *United Nations Development Programme Human Development Report*, United Nations Development Programme, 1994.

UNDP. *United Nations Development Programme Human Development Report*. United Nations Development Programme, United Nations Development Programme, 1990, 9.

United Nations. *A more secure world: Our shared responsibility.* Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, 2004.

United States. *Center for Legislative Archives, National Archives and Records Administration.* “The Bill of Rights Handout 3: Bill of Rights Ratified by the States on December 15, 1791, The Bill of Rights.” 1791. www.archives.gov/legislative.

Στραβοπόδη, Μ. *offlinepost*. 12 12 2019. <https://www.offlinepost.gr>.

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Ταγματάρχης ε.α. (ΠΖ) Χρυσουλίδης Σάββας, γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1982. Αποφοίτησε από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων το 2004, όπου ονομάστηκε Ανθυπολοχαγός Πεζικού. Έχει αποφοιτήσει επιτυχώς από την ΑΔΙΣΠΟ. Έχει συμμετάσχει στην Νατοϊκή Non-Article 5 KFOR, αποστολή στο Κόσοβο. Εργάζεται από τον Μάιο του 2022 στον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (FRONTEX), στο τμήμα της Εναέριας Επιτήρησης. Είναι κάτοχος προπτυχιακού και μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών του Τμήματος Γεωλογίας της Σχολής Θετικών Επιστημών του ΑΠΘ με Κατεύθυνση στη Γεωγραφία και Περιβάλλον και εξειδίκευση στις Γεω-Πληροφορίες. Κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών από το Κολλέγιο του ΟΑΣΕ στην Ασφάλεια και Διαχείριση Συνόρων. Κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στο ΔΠΜΣ “Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια” του ΠΑΜΑΚ και Υποψήφιος Διδάκτορας στο αντικείμενο “Γεωπληροφορική και Χωρική Ανάλυση στην Ασφάλεια, την Πολιτική Προστασία και τη Διαχείριση Κρίσεων”, στο Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών και Μηχανικών Γεωπληροφορικής της Σχολής Μηχανικής και Τεχνολογίας του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου. Μιλάει την αγγλική και τουρκική γλώσσα. Είναι νυμφευμένος και έχει τρία τέκνα.

"Ταϊβάν: Το Μήλο της Έριδας στον Ειρηνικό Ωκεανό"

*Το άρθρο έχει δημοσιευθεί από τη συγγραφέα
στο διεθνές περιοδικό "Advances in Social Sciences Research Journal",
Vol. 10, No6 (June 25, 2023), στην αγγλική γλώσσα:
"Taiwan. The Apple of Discord in the Pacific Ocean".*

*της Ελένης Χυτοπούλου, Διδάκτωρ
Πολιτικής Επιστήμης & Διεθνών Σχέσεων
Πανεπιστημίου Πελοποννήσου*

Περίληψη

Η Ταϊβάν, η οποία επισήμως αυτοαποκαλείται Δημοκρατία της Κίνας, είναι ένα νησιωτικό κράτος σε απόσταση μόλις 130-180 χλμ. από την Κίνα που δεσπόζει στα στενά που χωρίζουν την Βόρεια από τη Νότια Κινεζική Θάλασσα (στενά της Ταϊβάν η Στενά της Φορμόζας¹). Το νησί κατοικείται αρχικά από ιθαγενείς, εποίκιστηκε από Κινέζους που πέρασαν από την απέναντι ακτή, ενώ υπήρξε για ένα μικρό διάστημα αποικία Ολλανδών και Πορτογάλων (1624-1668). Το νησί ανακατέλαβαν το 1683 οι Κινέζοι και παρέμεινε στην κατοχή τους μέχρι την ήττα τους στον Σινο-ιαπωνικό πόλεμο το 1895. Το νησί επανήλθε στην κυριαρχία της Κίνας, μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Η Ταϊβάν σήμερα είναι ένα de facto κράτος που διεκδικεί από το 1949 αυτόνομη πορεία, πάρα το γεγονός ότι μέχρι το 1971 αναγνωρίζονταν από τα Ηνωμένα Έθνη ως εκπρόσωπος της Κίνας συνολικά. Ωστόσο η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας δεν έπαψε να ισχυρίζεται ότι έχει νόμιμη κυριαρχία στην Ταϊβάν και στο αρχιπέλαγος Penghu, Kinmen & Matsu καθώς και σε άλλα μικρότερα νησιά που ανήκουν σήμερα στην κυριαρχία της Ταϊβάν και βρίσκονται στην ανατολική και νότια Κινεζική θάλασσα. Είναι η Ταϊβάν ένα κινεζικό νησί και θα πρέπει να ενσωματωθεί στην Κίνα σύμφωνα με την αρχή της «Μιας Κίνας», ή θα μπορέσει να επιβιώσει σαν ένα ανεξάρτητο κράτος με διαφορετικό πολιτικό και κοινωνικό σύστημα από τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας; Η υποστήριξη των ΗΠΑ προς το καθεστώς της Ταϊβάν μπορεί να εξωθήσει την ένταση με την Κίνα στα άκρα;

1. Φορμόζα ήταν το όνομα που έδωσαν οι Πορτογάλοι στην Ταϊβάν (όμορφη νήσος)

Πηγή: Google Maps

Οι σχέσεις Κίνας Ταϊβάν

Μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου η Ταϊβάν και άλλα κινεζικά εδάφη που είχαν καταλάβει οι Ιάπωνες, δόθηκαν στην Κίνα. Ωστόσο το 1949 όταν επικράτησε στον εμφύλιο κινεζικό πόλεμο το Κομμουνιστικό Κόμμα υπό την ηγεσία του Mao Tse-tung, ότι απέμεινε από την κυβέρνηση του ηττημένου Συντηρητικού Κόμματος (Kuomintang), ο αρχηγός του Chian Kai-shek και 1.500.000 αντικομμουνιστές Κινέζοι κατέφυγαν στην Ταϊβάν. Στην Ταϊβάν ο Chian Kai-shek ίδρυσε κυβέρνηση εξορίας και επέβαλε δικτατορία παρά το γεγονός ότι οι Κινέζοι από την ηπειρωτική Κίνα που τον ακολούθησαν ήταν μόνο το 14% του συνολικού πληθυσμού του νησιού². Στόχος του Chian Kai-shek ήταν να ανακαταλάβει την ηπειρωτική Κίνα και να διώξει τους Κομμουνιστές. Στα Ηνωμένα Έθνη η Κίνα εκπροσωπήθηκε από το καθεστώς Chian Kai-shek για περίπου είκοσι δύο χρόνια. Ωστόσο, επικράτησε τελικά η γνώμη πολλών κρατών μελών, ότι η τεράστια σε μέγεθος ηπειρωτική Κίνα δεν θα έπρεπε να εκπροσωπείται από ένα κινέζικο νησί. Η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στην 26η Συνεδρίαση της στις 25/10/1971 με την 2758³ απόφαση αναγνώρισε ότι η νόμιμη εκπροσώπηση της Κίνας ήταν εκείνη των εκπροσώπων της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας και απέπεμψε τους εκπροσώπους του Chian Kai-shek. Με γενναϊόδωρη οικονομική στήριξη των ΗΠΑ η Ταϊβάν μπόρεσε να αναπτυχθεί σαν σύγχρονο κράτος.

2. What's behind China-Taiwan tensions? BBC, News, 2 August 2022.

3. Restoration of the lawful rights of the People's Republic of China in the United Nations. UN. General Assembly (26th sess.: 1971) <https://digitallibrary.un.org/record/192054>

Μετά το άνοιγμα της Κινεζικής οικονομίας και την αποκατάσταση των σχέσεων με τις ΗΠΑ, παράλληλα με τη χαλάρωση των απαγορεύσεων για επισκέψεις και επενδύσεις στη Κίνα, οι σχέσεις Ταϊβάν και Κίνας βελτιώθηκαν και το 1991 η Ταϊβάν ανακοίνωσε το τέλος του πολέμου με τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας. Η Κίνα πρότεινε να ενσωματωθεί η Ταϊβάν στη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας σαν αυτόνομη περιφέρεια όπως το Χονγκ Κόνγκ (One Country, Two Systems). Η Ταϊβάν δεν δέχτηκε την Κινεζική πρόταση και το 2000 η Κυβέρνηση του Chen Shui-bian υποστήριξε την ανεξαρτησία της χώρας και επανέφερε την παλιά ρητορική κατά του καθεστώτος της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας. Η Κίνα θορυβήθηκε και πέρασε ένα νόμο που καταδίκασε τις αποσχίσεις και απειλούσε με τη χρήση μη ειρηνικών μέσων εάν η Ταϊβάν επιχειρούσε να αποσχιστεί. Σε διαδοχικές εκλογές οι Πρόεδροι υποστήριζαν την ανεξαρτησία της χώρας. Οι σχέσεις Ταϊβάν Κίνας βελτιώθηκαν περισσότερο επί Προεδρίας του Συντηρητικού Ma Ying-jeou (2008-2016). Ενώ, ο Ma εξέφρασε με σαφήνεια τη πολιτική των τριών όχι «όχι ανεξαρτησία, όχι συνένωση και όχι χρήση βίας», επέμεινε πολύ και σε ένα βαθμό το επέτυχε να υπάρξει μια καλή συνεργασία με την Κίνα στο εμπόριο, τις επενδύσεις, το τουρισμό και τη συνεργασία στην καταπολέμηση του εγκλήματος⁴.

Μετά το 2016, με την εκλογή ως Προέδρου της Tsai-Ing-wen, που προέρχεται από το Δημοκρατικό Προοδευτικό Κόμμα, το καλό κλίμα στις σχέσεις χάλασε. Η Tsai-Ing-wen που επανεξελέγη για δεύτερη θητεία, επιμένει στο θέμα της κυριαρχίας, διεκδικεί σθεναρά⁵ τον σεβασμό από την Κίνα και αναφέρεται σε ξεχωριστή ταυτότητα για τη χώρα της.

Οι διαδηλώσεις στο Hong-Kong το 2019 και η βίαια καταστολή τους ενίσχυσαν τα αντικινεζικά αισθήματα στην Ταϊβάν.

Η επίσκεψη της Pelosi⁶ στην Ταϊβάν και η επίσκεψη της Tsai-Ing-wen στις ΗΠΑ κλιμάκωσαν την ένταση και τις αντιδράσεις εκ μέρους της Κίνας.

Το θέμα της Ταϊβάν και οι αμερικανο-κινεζικές σχέσεις

Από την αρχή το θέμα της Ταϊβάν αντιμετωπίστηκε με προσοχή και από τις δύο πλευρές δίνοντας έμφαση στην ειρηνική του διευθέτηση. Είναι χαρακτηρι-

4. Chen, P.K., Kastner, S.L. and Reed, W.L., 2017. A farewell to arms? US security relations with Taiwan and the prospects for stability in the Taiwan Strait. *Taiwan and China: Fitful Embrace*, pp.221-238.

5. Why Pelosi went to Taiwan and why China's angry, Associated Press, 2 August 2022, <https://www.voanews.com/a/explainer-why-pelosi-went-to-taiwan-and-why-china-s-angry-/6684414.html>.

6. Haenle, P & Sher, N., 2022. How Pelosi's Taiwan Visit Has Set a New Status for US-China Tensions, *CARNEGIE ENDOWMENT FOR INTERNATIONAL PEACE*

στική η δήλωση του Mao Tse-tung στον Αμερικανό Πρόεδρο Νίξον κατά την επίσκεψή του στη Κίνα το 1972, που επανέλαβε ο Καθηγητής και τέως Αμερικανός Υπουργός Εξωτερικών Henry Kissinger σε μεγάλης διάρκειας συνέντευξη που παραχώρησε στον Economist πρόσφατα. Ο Mao Tse-tung, δεν φάνηκε να βιαζόταν και πίστευε ότι αργά η γρήγορα μπορεί και σε εκατό χρόνια η Ταϊβάν θα γινόταν ξανά αναπόσπαστο μέρος της Κίνας⁷. Σε αυτή τη πρώτη υψηλού επιπέδου συνάντηση, που σηματοδότησε την έναρξη του Αμερικανο-Κινεζικού Διαλόγου, τέθηκε και το θέμα της Ταϊβάν. Στο κοινό ανακοινωθέν της Σαγκάης που συνοψίζει τις θέσεις και των δύο πλευρών, αναφέρεται ότι μεταξύ άλλων ότι η επίλυση του θέματος της Ταϊβάν είναι εσωτερική υπόθεση της Κίνας και θα το επιλύσει χωρίς ξένη παρέμβαση⁸.

Οι σχέσεις ΗΠΑ-Ταϊβάν παραμένουν ανεπίσημες από τη 1η Ιανουαρίου 1979, όταν η Κυβέρνηση Κάρτερ άνοιξε διπλωματικές σχέσεις με τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας και διέκοψε τις διπλωματικές σχέσεις με την Ταϊβάν. Ωστόσο οι ΗΠΑ δεν έκλεισαν την πόρτα στην Ταϊβάν και επέλεξαν μια εναλλακτική προσέγγιση, γιατί δεν ήθελαν να χάσουν την επαφή με την Ταϊβάν. Σαν αντιστάθμισμα στη διακοπή των επισήμων διπλωματικών σχέσεων με την Ταϊβάν, στις 10 Απριλίου του 1979, οι ΗΠΑ και η Ταϊβάν συνομολόγησαν ανεπίσημη διμερή σχέση, η οποία περιλαμβάνει και δεσμεύσεις για την ασφάλεια της Ταϊβάν. Βασικά στοιχεία της Taiwan Relations Act (TRA, P.L.96-8; 22 U.S.C. § 3301 et seq.) είναι τα εξής: 1) Οι σχέσεις με την Ταϊβάν θα γίνονται μέσω ενός ιδιωτικού φορέα, του Αμερικανικού Ινστιτούτου της Ταϊβάν. Το Ινστιτούτο αυτό θα διαθέτει ανάλογες λειτουργίες με τις πρεσβείες και στελεχώνεται με προσωπικό της Κυβέρνησης των ΗΠΑ, 2) Η πολιτική των ΗΠΑ συνίσταται στο να μπορούν να αντισταθούν οι ΗΠΑ σε κάθε είδους βία που θα μπορούσε να υπονομεύσει το οικονομικό και κοινωνικό σύστημα της Ταϊβάν, 3) Οι ΗΠΑ θα διαθέτουν στην Ταϊβάν αμυντικά μέσα και υπηρεσίες, σε τέτοια ποσότητα που θα επιτρέψει η Ταϊβάν να διατηρήσει την αμυντική της ικανότητα και 4) το είδος των όπλων που θα πωλούνται στην Ταϊβάν θα αποφασίζει ο Πρόεδρος και το Κογκρέσο λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες της Ταϊβάν και σύμφωνα με τις διαδικασίες που προβλέπει ο νόμος. Η Taiwan Relations Act εκνεύρισε πολύ την Κίνα. Με το τρίτο ανακοινωθέν του Προέδρου Ρέιγκαν από 17

7. "They are a bunch of counter-revolutionaries. We don't need them now. We can wait 100 years. Someday we will ask for them. But it's a long distance away." (A conversation with Henry Kissinger, The transcript of his meeting with our journalists, Economist, 17/05/2023)

8. The U.S. side declared: The United States acknowledges that all Chinese on either side of the Taiwan Strait maintain there is but one China and that Taiwan is a part of China. The United States Government does not challenge that position. It reaffirms its interest in a peaceful settlement of the Taiwan question by the Chinese themselves. With this prospect in mind, it affirms the ultimate objective of the withdrawal of all U.S. forces and military installations from Taiwan. In the meantime, it will progressively reduce its forces and military installations in Taiwan as the tension in the area diminishes. (Joint Statement Following Discussions With Leaders of the People's Republic of China, Shanghai, February 27, 1972.

Αυγούστου 1982 έγινε προσπάθεια να καθυστερήσουν την Κίνα ότι δεν ήταν στις προθέσεις των ΗΠΑ να αμφισβητηθεί η εδαφική κυριαρχία της Κίνας και να υπάρξει ανάμειξη σε εσωτερική υπόθεση⁹. Δόθηκαν επισήμως διαβεβαιώσεις αφενός ότι θα μειώνονταν βαθμιαία η πώληση όπλων στην Ταϊβάν και αφετέρου ότι τα πωλούμενα όπλα δεν θα διέφεραν ποσοτικά και ποιοτικά με εκείνα που πωλήθηκαν τα προηγούμενα χρόνια¹⁰. Παρά τις διαβεβαιώσεις οι ΗΠΑ συνέχιζαν να εφοδιάζουν την Ταϊβάν με όπλα και παράλληλα με την προετοιμασία του τρίτον ανακοινωθέντος, οι ΗΠΑ, ανταποκρίθηκαν σε αίτημα της Κυβέρνησης της Ταϊβάν και δεσμεύθηκαν μονομερώς για παροχή εγγυήσεων με την μορφή διευκρινίσεων επί του ανακοινωθέντος¹¹. Οι Six Assurances, αν και ανεπίσημες, διαβεβαίωναν ότι οι ΗΠΑ θα συνέχιζαν να υποστηρίζουν την Ταϊβάν παρά τη διακοπή των διπλωματικών Σχέσεων. Οι Six Assurances επιβεβαιώθηκαν από όλες τις αμερικανικές κυβερνήσεις και το 2016 απέκτησαν επίσημο αλλά μη δεσμευτικό χαρακτήρα, με την υιοθέτησή τους από τη Βουλή των Αντιπροσώπων και τη Γερουσία των ΗΠΑ¹².

Οι Six Assurances σύμφωνα με την απόφαση της 16 Μαΐου 2016 αναφέρονται στα εξής:

- (1) Μη ύπαρξη συμφωνίας για τον καθορισμό μιας συγκεκριμένης ημερομηνίας για τον τερματισμό των πωλήσεων όπλων στην Ταϊβάν.
- (2) Δεν θα υπάρχει διαμεσολαβητικός ρόλος για τις Ηνωμένες Πολιτείες μεταξύ της Ταϊβάν και της Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας.
- (3) Δεν θα γίνει προσπάθεια άσκησης πίεσης στην Ταϊβάν για έναρξη διαπραγματεύσεων με τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας.
- (4) Η μακροχρόνια θέση των ΗΠΑ στο θέμα της κυριαρχίας επί της Ταϊβάν δεν θα αλλάξει.
- (5) Οι ΗΠΑ δεν έχουν σχέδια να επιδιώξουν αναθεωρήσεις του νόμου για τις σχέσεις της Ταϊβάν. και

9. "The United States Government attaches great importance to its relations with China, and reiterates that it has no intention of infringing on Chinese sovereignty and territorial integrity, interfering in China's internal affairs, or pursuing a policy of "Two Chinas" or "one China, one Taiwan." (United States-China Joint Communique on United States Arms Sales to Taiwan, point 5)

10. "Having in mind the foregoing statements of both sides, the United States Government states that it does not seek to carry out a long-term policy of arms sales to Taiwan, that its arms sales to Taiwan will not exceed, either in qualitative or in quantitative terms, the level of those supplied in recent years since the establishment of diplomatic relations between the United States and China, and that it intends to reduce gradually its sales of arms to Taiwan, leading over a period of time to a final resolution. In so stating, the United States acknowledges China's consistent position regarding the thorough settlement of this issue" (United States-China Joint Communique on United States Arms Sales to Taiwan, point 6.)

11. Taiwan: Political and Security Issues, 2021. IN FOCUS, Congressional Research Service, <https://crsreports.congress.gov>

12. 114TH CONGRESS 2D SESSION H. CON. RES. 88, CONCURRENT RESOLUTION passed on May, 16, 2016) <https://congress.gov/114/Congress/>

(6) το ανακοινωθέν της 17ης Αυγούστου, «δεν πρέπει να διαβαστεί για να υπονοήσει ότι έχουμε συμφωνήσει να συμμετάσχουμε σε προηγούμενες διαβουλεύσεις με το Πεκίνο σχετικά με τις πωλήσεις όπλων στην Ταϊβάν»·

Η Κίνα θεωρεί ότι παρά τις δεσμεύσεις που ανέλαβαν οι ΗΠΑ με βάση τα κοινά ανακοινωθέντα¹³ «επιχειρούν να χρησιμοποιήσουν το θέμα της Ταϊβάν για να περιορίσουν την Κίνα»¹⁴. Είναι άλλωστε γεγονός, ότι εάν διαβάσει κανείς τα ανακοινωθέντα, διαπιστώνει ότι εκ μέρους των ΗΠΑ δεν υπάρχει αναγνώριση, υιοθέτηση και υποστήριξη για την άποψη της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας για την Ταϊβάν, ακόμα και εάν έχει επιλεγεί να μην αμφισβητηθεί¹⁵.

Η πολιτική της “One China” ακολουθήθηκε από μια σειρά Αμερικανούς προέδρους (Carter, Clinton, Obama), οι οποίοι προσπάθησαν να επιλύσουν διμερώς τα στρατηγικά θέματα & κράτησαν χαμηλά τον θέμα της Ταϊβάν. Ωστόσο, η διοίκηση Trump αντιμετώπισε την Κίνα σαν στρατηγικό αντίπαλο και προσπάθησε να ενισχύσει τις διμερείς σχέσεις με την Ταϊβάν. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσονται ο αποχαρακτηρισμός εγγράφων που συνδέονται με τις “Six Assurances”, επισκέψεις υψηλόβαθμων στελεχών της Κυβέρνησης των ΗΠΑ στην Ταϊβάν, οι διελύσεις πλοίων του Αμερικανικού Στόλου από τα στενά και η παροχή στήριξης των σχέσεων της Ταϊβάν με τις 14 χώρες που την αναγνωρίζουν¹⁶.

Όπως αναφέρει ο Kissinger¹⁷, ο Trump μπορεί να επιδίωκε μια καλύτερη ισορροπία στο εμπόριο, ωστόσο με τη τακτική του δημιούργησε συνθήκες σύγκρουσης. Η διοίκηση Μπαιντεν συνέχισε τη πολιτική Trump υιοθετώντας όμως φιλελεύθερη ρητορική.

13. Στα κοινά ανακοινωθέντα Κίνας και ΗΠΑ του 1972, 1978 και 1982 οι ΗΠΑ αναγνωρίζουν: 1) τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας «ως τη μοναδική νόμιμη κυβέρνηση της Κίνας», 2) αναγνωρίζουν αλλά δεν επιβεβαιώνουν την κινεζική θέση ότι δεν υπάρχει μια μόνο Κίνα και η Ταϊβάν είναι μέρος της Κίνας και υπόσχονται να διατηρήσουν μόνο ανεπίσημες σχέσεις με την Ταϊβάν. Στο ανακοινωθέν του 1982 οι ΗΠΑ υπόσχονται να μειώσουν την πώληση όπλων στην Κίνα.

14. Statement by the Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 08/02/2022.

15. Chong Ja Ian, 2023. The Many “One Chinas”: Multiple Approaches to Taiwan and China. *CARNEGIE ENDOWMENT FOR INTERNATIONAL PEACE*

16. Δεκατέσσερις χώρες (14) αναγνωρίζουν την Ταϊβάν σαν κράτος. Πενήντα μία (51) αναγνωρίζουν την Κίνα σαν τη μόνη νόμιμη κυβέρνηση που εκπροσωπεί τον κινεζικό λαό. Είκοσι επτά (27) χώρες δεν αναγνωρίζουν ούτε τη Κυβέρνηση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας ούτε την Κυβέρνηση της Ταϊβάν. Και εβδομήντα τέσσερις (74) χώρες αποδέχονται την πολιτική της “One China” με διαφοροποιήσεις μεταξύ τους που σχετίζονται με τα οικονομικά τους συμφέροντα και τη συνεργασία με τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας (Chong Ja Ian, 2023).

17. A conversation with Henry Kissinger, The transcript of his meeting with our journalists, *Economist*, 17/05/2023

Τον Σεπτέμβριο του 2021, η ανακοίνωση της συμφωνίας AUKUS (ΗΠΑ-ΗΒ-ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ) εξέπληξε σχεδόν όλους. Ενώ η Κίνα εξέφρασε την ενόχλησή της, η σχετική αμηχανία από την πλευρά των ΗΠΑ και οι ενθουσιώδεις δηλώσεις των Πρωθυπουργών του Ηνωμένου Βασιλείου και της Αυστραλίας έδειξαν έντονα ότι τα κράτη που υπέγραψαν τη συμφωνία AUKUS δούλευαν σε κλειστό κύκλο, με μυστική διπλωματία πολύ πριν την ανακοίνωσή της. Επιπλέον, παρά το BREXIT, το Ηνωμένο Βασίλειο ανέλαβε ενεργό ρόλο στη σύναψη του AUKUS, επιδιώκοντας πιθανώς την πλήρη επαναφορά του ως διεθνούς ρυθμιστικού παράγοντα. Σήμερα οι προκλήσεις αυξάνονται και από τις δύο πλευρές. Μετά την ανταλλαγή επισκέψεων Pelosi & Chai, η Κίνα έβγαλε το στόλο, περικύκλωσε την Ταϊβάν και πρόσφατα προσπάθησε να εμποδίσει διελεύσεις αμερικανικών πλοίων από τα Στενά.

Γιατί έχει σημασία το ζήτημα της Ταϊβάν;

Η Ταϊβάν, μία από τις 4 ασιατικές τίγρεις¹⁸, είναι μια ιδιαίτερη περίπτωση. Εκτός από την αξιοσημείωτη οικονομική της ανάπτυξη, έχει εξελιχθεί σε ένα δημοκρατικό κράτος με θεσμούς και υψηλό επίπεδο διακυβέρνησης. Εάν η Κίνα κατακτήσει την Ταϊβάν, θα γίνει κατεχόμενη περιοχή που θα κυβερνάνται από τη μονοκομματική δικτατορία της Κίνας (Santoro, D & Cossa, R, 2023., σελ: 9). Η απώλεια μιας δημοκρατικής χώρας που λειτουργεί με υψηλά δημοκρατικά πρότυπα θα ενισχύσει τον αυταρχισμό και φυσικά θα ενισχύσει την επιρροή της Κίνας (Santoro, D & Cossa, R, 2023., p:9). Επιπλέον, η Ταϊβάν κυριαρχεί στην παραγωγή τσιπ σε ημιαγωγούς και προϊόντα υψηλής τεχνολογίας. Εάν η Ταϊβάν σταματήσει να προμηθεύει και να συμμετέχει στις μεγαλύτερες εταιρείες τεχνολογίας στις ΗΠΑ και παγκοσμίως, όπως η Apple και η Nvidia, το διεθνές εμπόριο θα επηρεαστεί αρνητικά (Santoro, D., and Cossa, R., 2023, σελ.: 10)

Πενήντα και πλέον χρόνια από την αναγνώριση της νόμιμης εκπροσώπησης της Κίνας στα Ηνωμένα Έθνη από την Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας και περισσότερο από σαράντα χρόνια από την έναρξη διπλωματικών σχέσεων ΗΠΑ-Κίνας, το θέμα της Ταϊβάν αποτέλεσε πάντα αιτία εντάσεων στις σχέσεις τους, ιδιαίτερα όσον αφορά τη συνέχιση της πώλησης όπλων. Στο θέμα αυτό οι ΗΠΑ μια αμφίσημη πολιτική, αφενός επιδιώκουν ειρήνη και ευρεία συνεργασία στον Ειρηνικό και αφετέρου θέλουν με την Ταϊβάν να διατηρήσουν μια δυναμική αποτροπής (deterrence dynamic). “A reduced US commitment to Taiwan could help transform the basic structure of cross-Strait relations from a deterrence dynamic to a compellence dynamic” (Chen, P.K., Kastner, S.L. and Reed, W.L, W, 2014: p.222). Στο διάστημα

18. Με τον όρο ασιατικές τίγρεις αναφερόμαστε σε τέσσερις χώρες της Νοτιοανατολικής Ασίας (Νότια Κορέα, Ταϊβάν, Χονγκ Κονγκ και Σιγκαπούρη) που χάρη στη φιλελεύθερη οικονομική πολιτική και κυρίως στην πολύ επιτυχημένη εξαγωγική πολιτική που εφάρμοσαν, πέτυχαν εκπληκτικό ρυθμό ανάπτυξης από τη δεκαετία του '60.

αυτό η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας εξελίχθηκε σε μεγάλη οικονομική δύναμη και παγκόσμιο δρώντα. Η συνέχιση πώλησης όπλων στην Ταϊβάν από τις ΗΠΑ θα μπορούσε να οδηγήσει σε σύγκρουση γιατί η ενσωμάτωση της Ταϊβάν αποτελεί πολύ σημαντικό θέμα για την Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας¹⁹. Είναι γεγονός ότι τόσο οι ΗΠΑ όσο και η Ταϊβάν θα πρέπει να προσαρμοστούν στις νέες γεωπολιτικές ισορροπίες που διαμορφώνονται²⁰.

Μια σειρά από γεγονότα ενισχύουν την άποψη ότι γίνεται ένας πόλεμος νεύρων που μπορεί να εξελιχθεί σε μείζονα κρίση εάν δεν υπάρξει αυτοσυγκράτηση από όλες τις πλευρές. Έξαλλου ο πόλεμος στην Ουκρανία και η ένταση που συνεχώς τροφοδοτείται από τις εκατέρωθεν επιθετικές ενέργειες, δημιουργεί συνθήκες για την ανάφλεξη συγκρούσεων και σε άλλες χώρες στον κόσμο φίλα προσκείμενες στην Κίνα και τη Ρωσία.

Καταρχήν η κατάρριψη στις 6 Φεβρουαρίου 2023 κινέζικου μπαλονιού παρατηρήσεων που πέταξε από την Αλάσκα, στον Καναδά και στις ΗΠΑ μέχρι την κατάρριψη του στην Νότια Καρολίνα. Έκτοτε αμερικανικά καταδιωκτικά αεροσκάφη έχουν καταρρίψει τρία μυστηριώδη ιπτάμενα αντικείμενα, ένα πάνω από την Αλάσκα, στις βορειοδυτικές ΗΠΑ, άλλο ένα πάνω από το Γιούκον στον βορειοδυτικό Καναδά και ένα τρίτο πάνω από τη λίμνη Χιούρον, στο βόρειο τμήμα των ΗΠΑ.

Στις 14 Μαρτίου 2023, υπογράφηκε νέα ναυτική συμφωνία στο πλαίσιο της ΑUKUS για τη χρήση στην Αυστραλία τουλάχιστον τριών πυραυλοκίνητων υποβρυχίων από τις ΗΠΑ και την δημιουργία από ΗΠΑ - Ην. Βασίλειο & Αυστραλία, ενός νέου στόλου πυρηνοκίνητων υποβρυχίων που θα χρησιμοποιούν τεχνολογία αιχμής και θα έχουν κινητήρες Rolls-Royce κατασκευασμένους στο Ην. Βασίλειο²¹.

Στις 25 Μαΐου έγινε καταγγελία για ψηφιακή επίθεση της Κίνας κατά κρίσιμων τηλεπικοινωνιακών δομών της Γκουάμ. Το Γκουάμ με την βάση Andersen Air Force Base and Apra Harbor αποτελεί το πιο προωθημένο αμερικανικό φυλάκιο στον Ειρηνικό και δεν είναι τυχαίο ότι με αυτό τον τρόπο δόθηκε ένα μήνυμα στις ΗΠΑ²² και τους συμμάχους τους.

Η Ιαπωνία, η οποία ανησυχεί για τις πιθανές επιπτώσεις από την εισβολή της Κίνας στην Ταϊβάν²³ πιέζει για την αναβάθμιση της εταιρικής σχέσης με τους άλλους συμμάχους όπως the Quadrilateral Security Dialogue και ο Trilateral

19. Mearsheimer, J.J., 2014. Say goodbye to Taiwan. *The National Interest*, 25.

20. Freeman, C., W. Jr. "Beijing, Washington and the Shifting Balance of Prestige", speech delivered at China Maritime Institute, Newport, RI, May,10.2011, <http://chasfreeman.net/576>

21. <https://www.bbc.com/news/world-australia-64945819>

22. Murakami, M.,2023. Time for a US-Japan-Taiwan Security Pact. *Asia times*. <https://asiatimes.com/2023/04/time-for-a-us-japan-taiwan-security-pact/>

23. Santoro, D., and Cossa, R. (Eds)2023.The World After Taiwan's Fall. Issues & Insights. Pacific Forum, Vol. 23, SR.2., p.53

Strategic Dialogue. Για να γίνει αυτό θα πρέπει οι ΗΠΑ να χαράξει με τους συμμάχους μια στρατηγική συλλογικής ανθεκτικότητας (collective resilience). Ταϊβάν και Ιαπωνία έχουν καλές σχέσεις και έχουν ενδιαφέρον για να υπάρξει ένα σύμφωνο συνεργασίας ΗΠΑ, Ιαπωνίας και Ταϊβάν²⁴. Στο πλαίσιο επίσης της ΑΥΚΥΣ η Ιαπωνία θεωρούν κάποιοι ότι θα μπορούσε να βοηθήσει σε τομείς υψηλής τεχνολογίας όπως hyper sonics ή cybersecurity.²⁵

Μπορεί η Ταϊβάν να παραμείνει ανεξάρτητη;

Στη σημερινή κατάσταση, ενώ η Ευρώπη και ολόκληρος ο κόσμος παρακολουθούν την εξέλιξη της αντιπαράθεσης της Ρωσίας με την Ουκρανία, η πιθανότητα σύγκρουσης για την Ταϊβάν προκαλεί ανησυχία.

Εκτός από τις γεωγραφικές διαφορές, υπάρχουν ορισμένες άλλες ουσιαστικές ομοιότητες και διαφορές μεταξύ της Ουκρανίας και της Ταϊβάν. Η πιο βασική ομοιότητα είναι ότι και οι δύο επιδιώκουν την ανεξαρτησία τους με κάθε τρόπο και η πιο θεμελιώδης διαφορά είναι ότι οι ΗΠΑ ενώ υποστηρίζουν σθεναρά την ανεξαρτησία της Ουκρανίας, συνεχίζουν να θεωρούν σε ισχύ την αρχή της «Μίας Κίνας»²⁶. Ωστόσο, εάν οι ΗΠΑ θέλουν να αντιμετωπίσουν την «οικονομική αρπαγή της Κίνας», θα πρέπει να κάνουν περισσότερα για να προστατεύσουν τις μικρές χώρες από την κινεζική επιθετικότητα (Cha, V, 2023: p.91).

Υπάρχουν, φυσικά, διαφορετικές απόψεις για την αμερικανική βοήθεια προς την Ταϊβάν. Ο Glaser πιστεύει ότι η μη πώληση όπλων στην Ταϊβάν θα συμβάλει θετικά στην οικοδόμηση εμπιστοσύνης και θα μειώσει τον στρατηγικό ανταγωνισμό. Ωστόσο, επικρατεί η άποψη ότι με αυτόν τον τρόπο, αφενός, θα έμενε ανοιχτός ο δρόμος στον ρεβιζιονισμό της Κίνας και η δυναμική της αποτροπής θα κινδύνευε να μετατραπεί σε δυναμική ανάσχεσης. Από την άλλη πλευρά, οι ΗΠΑ θα έστελναν λάθος μήνυμα στους συμμάχους τους στον Ειρηνικό, ειδικά στην Ιαπωνία. Η απώλεια της Ταϊβάν θα επηρεάσει όχι μόνο την οικονομία των ΗΠΑ, αλλά «θα μπορούσε να προκαλέσει οικονομική ύφεση στην Αμερική και σε ολόκληρο τον κόσμο» (Santoro, D, & Cossa, R, 2023, σελ.: 10). Σε κάθε περίπτωση, η διεκδίκηση της Ταϊβάν δεν είναι απλώς επίδειξη κύρους, αλλά θέμα ουσίας. Δικαίως η Ταϊβάν έχει γίνει το μήλον της έριδος μεταξύ των ΗΠΑ και της Κίνας.

https://pacforum.org/wp-content/uploads/2023/02/IssuesandInsights_VOL23_SR2.pdf, p.53

24. Murakami, M., 2023. Time for a US-Japan-Taiwan Security Pact. Asia times.

<https://asiatimes.com/2023/04/time-for-a-us-japan-taiwan-security-pact/>

25. Santoro, D., and Cossa, R. (Eds) 2023. The World After Taiwan's Fall. Issues & Insights. Pacific Forum, Vol. 23, SR.2., p.37

https://pacforum.org/wp-content/uploads/2023/02/IssuesandInsights_VOL23_SR2.pdf

26. Santoro, D., and Cossa, R. (Eds) 2023. The World After Taiwan's Fall. Issues & Insights. Pacific Forum, Vol. 23, SR.2., p.13

https://pacforum.org/wp-content/uploads/2023/02/IssuesandInsights_VOL23_SR2.pdf

References

Cha, V., 2023. How to Stop Chinese Coercion / The Case for Collective Resilience. *Foreign Affairs*. Vol.102.N° 1, pp. 89-101. <https://www.foreignaffairs.com/world/how-stop-china-coercion-collective-resilience-victor-cha>.

Chen, P.K., Kastner, S.L. and Reed, W.L., 2017. A farewell to arms? U.S. security relations with Taiwan and the prospects for stability in the Taiwan Strait. *Taiwan and China: Fitful Embrace*, pp.221-238.

Chong Ja Ian, 2023. The Many “One Chinas”: Multiple Approaches to Taiwan and China. *CARNEGIE ENDOWMENT FOR INTERNATIONAL PEACE* <https://carnegieendowment.org/2023/02/09/many-one-chinas-multiple-approaches-to-taiwan-and-china-pub-89003>

Congressional Research Center, 2020. President Reagan’s Six Assurances to Taiwan. In Focus. <https://crsreports.congress.gov> | IF11665 · VERSION 1 · NEW <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11665>

Congressional Research Service, 2021. Taiwan: Political and Security Issues. IN FOCUS, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF10275>

Economist, 2023. A conversation with Henry Kissinger, The transcript of his meeting with our journalists, <https://www.economist.com/kissinger-transcript>

Freeman, C., W. Jr. “Beijing, Washington and the Shifting Balance of Prestige,” speech delivered at China Maritime Institute, Newport, RI, May, 10, 2011 <http://chasfreeman.net/576>

Glaser, L., “A U.S.-China Grand Bargain? The Hard Choice between Military Competition and Accommodation,” *International Security* 39, no. 4 (2015): 49-90.

Haenle, P & Sher, N., 2022. How Pelosi’s Taiwan Visit Has Set a New Status for Us-China Tensions, *CARNEGIE ENDOWMENT FOR INTERNATIONAL PEACE* <https://carnegieendowment.org/2022/08/17/how-pelosi-s-taiwan-visit-has-set-new-status-quo-for-u-s-china-tensions-pub-87696>

Joint Communiqué of the United States of America and the People’s Republic of China (Normalization Communiqué), January 1, 1979, American Institute in Taiwan.

<https://web-archive-2017.ait.org.tw/en/us-joint-communicue-1979.html>

Joint Communiqué of the United States of America and the People’s Republic of China, January 1, 1979

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1977-80v01/d104>

Joint Communiqué of the United States of America and the People’s Republic of China (the 1982 Communiqué) American Institute in Taiwan.

<https://web-archive-2017.ait.org.tw/en/us-joint-communicue-1982.html>

Mearsheimer, J.J., 2014. Say goodbye to Taiwan. The National Interest <https://nationalinterest.org/article/say-goodbye-taiwan-9931>

Murakami, M., 2023. Time for a US-Japan-Taiwan Security Pact. Asia times. <https://asiatimes.com/2023/04/time-for-a-us-japan-taiwan-security-pact/>

O'Brien, R., and Herman, A, 2023. The President Can't Counter China on His Own / Congress Must Commit to America's Bipartisan China Strategy. Foreign Affairs, <https://www.foreignaffairs.com/china/president-biden-counter-china-congress-american-bipartisan#author-info>

114TH CONGRESS 2D SESSION H. CON. RES. 88, CONCURRENT RESOLUTION passed on May, 16, 2016) <https://congress.gov/114/Congress/>

Santoro, D., and Cossa, R., (Eds) 2023. *The World After Taiwan's Fall*. Issues & Insights. Pacific Forum, Vol. 23, SR.2.

Taiwan Relations Act, 1979. American Institute in Taiwan.

www.ait.org.tw/policy-history/taiwan-relations-act/

U.N. General Assembly (26th sess.: 1971). Restoration of the lawful rights of the People's Republic of China in the United Nations. <https://digitallibrary.un.org/record/192054>

Βιογραφικό Σημείωμα

Η Δρ. Ελένη Χυτοπούλου είναι Οικονομολόγος, Διδάκτωρ Πολιτικής Επιστήμης & Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, Ms Διεθνών & Ευρωπαϊκών Σπουδών Πανεπιστημίου Πειραιά. Κατέχει Μεταπτυχιακή εξειδίκευση σε θέματα Περιφερειακής Ανάπτυξης στο Μονπελιέ (Γαλλία). Είναι Σύμβουλος για θέματα Περιφερειακής Πολιτικής και Κοινοτικών Χρηματοδοτήσεων στην Μόνιμη Ελληνική Αντιπροσωπεία στις Βρυξέλλες από το 1997 μέχρι το 2005. Επίσης είναι Συγγραφέας βιβλίων και άρθρων, με διδακτική εμπειρία στο (Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης/Ινστιτούτο Επιμόρφωσης, Πρόγραμμα FOCUS, κ.λπ. και ομιλεί Αγγλικά, Γαλλικά και Γερμανικά.

"Η στρατηγική ανάλυση της Μάχης του Στάλινγκραντ (1942-43)"

του Πλοίαρχου Δημητρίου Πατσίκια ΠΝ

Εισαγωγή

Το Στάλινγκραντ αποτελεί διαχρονικά μία από τις πιο σημαντικές μάχες καθώς άλλαξε την πορεία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στο ανατολικό μέτωπο της Ευρωπαϊκής Ηπείρου. Λίγες είναι οι μάχες στο βάθος της ιστορίας που επηρεάζουν την πορεία της ανθρωπότητας και η συγκεκριμένη μάχη είναι μία από αυτές. Από πολλούς ιστορικούς χαρακτηρίζεται ως το σημείο στροφής "turning point" στη πορεία του πολέμου (Beenor, 1998). Μετά τη μάχη του Στάλινγκραντ οι δυνάμεις του Άξονα μπήκαν σε μία αμυντική στάση μέχρι του πέρατος με τη συνολική ήττα και την παράδοση των γερμανικών δυνάμεων. Το αντίκτυπο της μάχης με την καταστροφή μιας ολόκληρης στρατιάς, των ανίκητων μέχρι τότε δυνάμεων του 3ου Ράιχ, ήταν τεράστιο για το Γερμανικό Έθνος αλλά και για τον ίδιο τον Χίτλερ καθώς μετά από αυτήν δεν εμφανίστηκε ποτέ ξανά σε μεγάλη συγκέντρωση, ενώ μιλούσε σπανίως και μόνο μέσω ραδιοφώνου (Roberts, *Leadreship in War*, 2019, p. 75). Η μάχη του Στάλινγκραντ αποτελούσε μέρος της επιχείρησης "BLEU"¹, τμήματος της εκστρατείας BARBAROSA² που εξαπέλυσε ο Χίτλερ κατά της Σοβιετικής

1. Η επιχείρηση BLEU ξεκίνησε τον Απρίλιο του 1942 κατά τον δεύτερο χρόνο της εισβολής των Γερμανικών δυνάμεων στη Ρωσική επικράτεια (Οικονομάκου, 1990).

2. Η Επιχείρηση BARBAROSA των Γερμανικών δυνάμεων ξεκίνησε ένα χρόνο νωρίτερα στις 22 Ιούνιο του 1941 με την απρόκλητη επίθεση εναντίον των Ρωσικών δυνάμεων.

Ένωσης για την ολοκλήρωση του σχεδίου του για μία παγκόσμια κυριαρχία αν και προηγουμένως το 1939 είχε υπογράψει με τον Στάλιν συμφωνία μη επίθεσης (Kissinger, 1994, σσ. 350-368).

Πιθανότατα για τη συγκεκριμένη μάχη έχει γραφτεί ο μεγαλύτερος αριθμός βιβλίων και αναλύσεων παγκοσμίως. Όπως ήταν αναμενόμενο λόγω της σημαντικότητας των διαφορετικών συμπερασμάτων και διδαγμάτων που προκύπτουν από την ανάλυση αυτής της μάχης, σε όλα τα επίπεδα διοικήσεως, η μάχη χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς μέχρι και σήμερα από το σύνολο των στρατιωτικών σχολών στον δυτικό κόσμο (G.Robertson, 2003). Συγκεκριμένα, η ανάλυση της διδάσκει τους νεότερους ηγέτες των στρατευμάτων μέσω των κινήσεων που γίνανε σε στρατηγικό, επιχειρησιακό και τακτικό επίπεδο και από τις δύο αντίπαλες παρατάξεις. Ένα από τα σημαντικότερα σφάλματα που έκαναν οι δύο ηγέτες κατά τη διάρκεια της μάχης ήταν η ενασχόληση τους σε στρατιωτικά ζητήματα χαμηλότερου επιπέδου αδιαφορώντας για τις οδηγίες και τις αντιρρήσεις των άμεσα εμπλεκόμενων και ειδικών όπως ήταν οι στρατηγοί τους στο πεδίο της μάχης με αποτέλεσμα τις τεράστιες απώλειες ανθρώπινου δυναμικού και από τις δύο πλευρές (Roberts, *Leadreship in War*, 2019, σσ. 66-87).

Η μάχη αποτελεί τη μεγαλύτερη σε έκταση που έλαβε χώρα στον κατοικημένο ιστό μιας πόλης με βάση τον αριθμό των αντιμαχόμενων δυνάμεων, των

απωλειών και του χρόνου διάρκειας της (Kidadi, 2021)³. Επισημαίνεται ότι, οι κάτοικοι παρέμειναν εντός των τειχών καθ' όλη τη διάρκεια των μαχών παρά τις καθημερινές απώλειες, την έλλειψη τροφίμων, την έλλειψη βασικών δομών υγιεινής και την καταστροφή των κατοικιών στο μεγαλύτερο τμήμα της πόλης. Η Σοβιετική Διοίκηση εκτιμούσε ότι η παρουσία του πληθυσμού θα συντελούσε στην αναπτήρηση του ηθικού των μαχητών της πόλης (History, 2018). Ως επακόλουθο του μεγάλου αριθμού απωλειών σε άμαχο πληθυσμό αποτέλεσε τη βάση για το καθορισμό του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου σε Ένοπλες Συρράξεις εντός των τειχών μετά το πέρας του πολέμου με τη Σύμβαση της Γενεύης το 1949 (International Revue of the Red Cross, 2022).

Στρατηγική

Σύμφωνα με τον καθηγητή Κολιόπουλο: “Στρατηγική είναι η σύζευξη μέσων και σκοπών υπό το πρίσμα πραγματικής ή ενδεχόμενης σύγκρουσης. Με άλλα λόγια, η στρατηγική συνίσταται στο τρίπτυχο «μέσα - σκοποί - αντίπαλος»” (Κολιόπουλος, 2008, σ. 44). Βάσει του Αμερικανικού διακλαδικού δόγματος Joint Publication 1, αναφέρεται: “Strategy is a prudent idea or a set of ideas for employing the instruments of national power in a synchronized and integrated fashion to achieve theater or multinational objectives” (Armed Forces of the United States, 2017). Στο Διακλαδικό εγχειρίδιο περί Στρατηγικής (Joint Doctrine Note 1-18) στην περαιτέρω ανάλυση του παραπάνω ορισμού αναφέρεται ότι “όλες οι στρατηγικές ακολουθούν την ίδια βασική αρχή Σκοποί - Τρόποι - Μέσα και Ρίσκο (Ends - Ways - Means - Risks) (USA Joint Force Development, 2018) σε μία αντιπαράθεση του ορισμού που υποστηρίζει ο καθηγητής Κολιόπουλος και ο οποίος στηρίζεται στο μοντέλο που διατύπωσε ο Συνταγματάρχης Arthur Lykke (Arthur Lykke, 1989)⁴.

Κλείνοντας την αναγκαία αναφορά περί της στρατηγικής για τους σκοπούς της εργασίας παραθέτουμε τον ορισμό που χρησιμοποίησε ο Αντιστράτηγος Παναγιώτης Μαυρόπουλος στο βιβλίο του “Εισαγωγή στη Στρατηγική”⁵. Στρατηγική “Είναι η τέχνη της χρήσης των στρατιωτικών δυνάμεων προς επίτευξη

3. Από τη Γερμανική πλευρά 740 χιλιάδες απώλειες και 93 χιλιάδες αιχμάλωτοι. Από τη Ρωσική πλευρά 790 απώλειες εκ των οποίων 40 χιλιάδες πολίτες (RusMoose.com, 2022).

4. Σήμερα το συγκεκριμένο μοντέλο δέχεται μεγάλες επικρίσεις λόγω του αποτελέσματος του πολέμου στο Αφγανιστάν καθώς οι Συμμαχικές Δυνάμεις στηριζόμενες σε αυτό το μοντέλο απέτυχαν να χαράξουν μία σταθερή και ενιαία στρατηγική λόγω έλλειψης φαντασίας και μεταφράζοντας λανθασμένα τη θεωρία με μία απλοϊκή προσέγγιση μαθηματικού τύπου (Jeffrey W. Meiser, 2017).

5. Το οποίο αποτελεί μετάφραση του Γάλλου Στρατηγού Andre Beaufre ενώ η πατρότητα του ορισμού αποδίδεται στον Βρετανό Αξιωματικό και ιστορικό Liddel Hart. Ο οποίος αποτελεί ένα από τους πιο διάσημους και αναγνωρισμένους στρατηγιστές του περασμένου αιώνα λόγω της θεωρίας του περί της “έμμεσης προσέγγισης” που διατυπώθηκε στο βιβλίο του “Στρατηγική” (Classics of Strateg and Diplomacy, 2016)

σκοπών οι οποίοι καθορίζονται από την πολιτική” (Μαυρόπουλος, Εισαγωγή στη Στρατηγική, 2015, π. 14). Ο Στρατηγός έδωσε ένα πιο γενικό όρο διατυπώνοντας ότι στρατηγική είναι “Η τέχνη της χρήσης ισχύος για την επίτευξη των σκοπών της πολιτικής”. Τελικά, ο Στρατηγός πιστεύει ότι ο πιο ολοκληρωμένος ορισμός είναι αυτός που δόθηκε από τον Στρατηγό Foch⁶ ο οποίος διατύπωσε ότι “Είναι η τέχνη της διαλεκτικής της ισχύος ή, ακριβέστερα, η τέχνη της διαλεκτικής των βουλήσεων που χρησιμοποιούν την ισχύ για την επίλυση της διένεξής τους”. Στην περεταίρω ανάλυση του ορισμού γίνεται χρήση του σκοπού, των μέσων, των τρόπων και του ρίσκου για την κατανόηση της στρατηγικής (Μαυρόπουλος, Εισαγωγή στη Θεωρία του Πολέμου και της Στρατηγικής, 2012, σ. 111). Συνεπώς, βάσει του παραπάνω ορισμού και των εννοιών του, θα γίνει η ανάλυση της Μάχης του Στάλινγκραντ που σημάδεψε την πορεία του Β’ Παγκοσμίου Πολέμου.

Η μάχη του Στάλινγκραντ

Ο Χίτλερ με την επιχείρηση BARBAROSA κήρυξε εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης έναν “ολοκληρωτικό πόλεμο”⁷ ακολουθώντας τη στρατηγική της εκμηδένισης, δηλαδή τη συνολική αστραπιαία καταστροφή των Σοβιετικών Δυνάμεων⁸ που βρίσκονταν πλησίον των δυτικότερων συνόρων της χώρας με τη χρήση της “άμεσης προσέγγισης”⁹ πιστεύοντας στην ανωτερότητα των Γερμανικών Δυνάμεων. Η συγκεκριμένη εκστρατεία, όπως έχει διατυπωθεί από πολλούς ιστορικούς, είχε τα χαρακτηριστικά ενός φυλετικού πολέμου λόγω της εμμονής στην ανωτερότητα, που είχε ο Χίτλερ, κατά της σλαβικής φυλής επιδιώκοντας την εξολόθρευση της με μεγάλη μανία (Beevor, 1998, σ. 42). Έτσι, σύμφωνα με τη διαταγή που εκδόθηκε στις 18 Δεκεμβρίου 1940 “ο εχθρός πρέπει να καταστραφεί και να απωθηθεί μέχρι της γραμμής όπου η εχθρική αεροπορία θα αδυνατεί να εκτελεί αεροπορικές επιχειρήσεις εναντίον της Γερμανικής επικράτειας και οι εναπομείναντες βιομηχανικές ζώνες στα βόρεια της Ασίας θα καταστραφούν από τη Luftwaffe”. Οι Γερμανικές Στρατιές κινούνται αστραπιαία προς το Λένινγκραντ και τη Μόσχα (The six-month ordeal on the Volga that sacrificed the toughest army on the Eastern Front, 1979, π. 140).

6. Ferdinand Foch (1851-1929) ήταν ο Διοικητής των Γαλλικών δυνάμεων στο Ά Παγκόσμιο Πόλεμο. Έγραψε δύο πολυδιαβασμένα βιβλία The Principles of War (1903), The Conduct of War (1905) (History, 2018).

7. Είναι η σύγκρουση μεταξύ δύο κρατών στην οποία διακυβεύονται τα ζωτικά τους συμφέροντα (Μαυρόπουλος, Εισαγωγή στη Θεωρία του Πολέμου και της Στρατηγικής, 2012, σ. 70).

8. Στρατηγική της εκμηδένισης αναφέρεται στην καταστροφή της στρατιωτικής ισχύος του αντιπάλου ως πρωταρχικό και απόλυτο στρατιωτικό σκοπό του πολέμου. (Μαυρόπουλος, Εισαγωγή στη Θεωρία του Πολέμου και της Στρατηγικής, 2012, σ. 221)

9. Σύμφωνα με το καθηγητή Κωνσταντίνο Κολιόπουλο η άμεση προσέγγιση είναι η μορφή του πολέμου όπου η κύρια κατεύθυνση της πολεμικής προσπάθειας γίνεται προς το Κέντρο Βάρους του εχθρού με σκοπό την πρόκληση αποφασιστικών αποτελεσμάτων. (Κολιόπουλος, 2008, σσ. 19-20)

Στην αρχή της εκστρατείας οι επιτυχίες των Γερμανικών δυνάμεων επί των αντιπάλων τους ήταν συντριπτικές με αποτέλεσμα την ταχεία ανάπτυξη και μαζική είσοδο σε όλο το μήκος του μετώπου ακολουθώντας πιστά το δόγμα των κυκλωτικών επιθέσεων. Ο συγκεκριμένος ελιγμός, τους είχε δώσει τις μεγάλες επιτυχίες στο μέτωπο της Γαλλίας και της Πολωνίας. Κατάφεραν μέχρι τα τέλη του Οκτωβρίου την καταστροφή των δύο τρίτων του εν ειρήνη Σοβιετικού στρατού. Πλέον, όσο προχωρούσαν προς το εσωτερικό της αχανούς χώρας, όπου οι υποδομές σε δρόμους¹⁰ είναι ελάχιστες, οι γραμμές ανεφοδιασμού μεγάλωναν πέραν των δυνατοτήτων τους, ενώ οι Σοβιετικές Δυνάμεις μετέφεραν συνεχώς νέες εφεδρείες από τα ανατολικά με αποτέλεσμα κάθε προώθηση να επιτυγχάνεται με βαρύ τίμημα. Έφτασαν τελικά μέχρι τα περίχωρα της Μόσχας αλλά απωθήθηκαν μετά τη μαζική και ηρωική αντίσταση των Σοβιετικών Δυνάμεων. Επιπλέον, οι Γερμανικές Δυνάμεις βγήκαν εκτός χρονοδιαγράμματος και τους πρόλαβε ο ρωσικός χειμώνας με αποτέλεσμα την καθήλωση τους στις κατακτημένες περιοχές μέχρι την Άνοιξη του 1942.

Το ηθικό του αήττητου γερμανικού στρατού τσαλακώνεται για πρώτη φορά και οι Γερμανοί αντιλαμβάνονται ότι δεν έχουν τις απαιτούμενες δυνάμεις απέναντι στις νέες στρατιές που εμφανίζονται συνεχώς μπροστά τους¹¹. Καθ' όλη τη διάρκεια των εχθροπραξιών οι Σοβιετικές δυνάμεις ακολουθώντας από τη μία τη στρατηγική της εξουθένωσης σε συνδυασμό με την αποφυγή της μάχης¹² με μία ανώτερη τεχνολογικά δύναμη καταστρέφουν όλους τους διαθέσιμους πόρους κατά την υποχώρηση τους στοχεύοντας από την μία πλευρά στην καθυστέρηση της προώθησης του αντιπάλου, με την παράλληλη φθορά του, και από την άλλη την καλύτερη προετοιμασία του στρατεύματος σε όλους τους επιχειρησιακούς τομείς με τη ταυτόχρονη μεταφορά νέων εφεδρειών από τα βάθη της Ασίας. Επιπλέον, παίζουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο το χαρτί της παραπλάνησης, καθώς ο αντίπαλος δεν διαθέτει πληροφορίες για την πραγματική κατάσταση της αχανούς χώρας και του στρατεύματος.

Πλέον ο Χίτλερ, αν και δεν έχει επιτύχει τους αντικειμενικούς σκοπούς της επιχειρήσης BARBAROSA αποτυγχάνοντας στην κατάληψη της Μόσχας η οποία αποτελεί για τους Γερμανούς Στρατηγούς¹³ το Κέντρο Βάρους της επιχειρήσης καθώς, εκτός από πρωτεύουσα, είναι το διοικητικό κέντρο και η κύρια βιομηχανική

10. Σύμφωνα με ένα παλιό ρητό στη Ρωσία δεν υπάρχουν δρόμοι αλλά μόνο κατευθύνσεις (Roberts, *The Motherland Overwhelms the Fatherland*, 2009, p. 359).

11. Ο Στρατηγός Franz Halder, Διοικητής της Ανώτατης διοίκησης Στρατού αναφέρει ότι στην αρχή του πολέμου υπολογίζαμε στις 200 εχθρικές μεραρχίες. Μέχρι τον Αύγουστο του 1941 έχουμε μετρήσει 300 μεραρχίες (Beevor, 1998, σ. 64).

12. Καταπόνηση του εχθρού, προσβολή του ηθικού του, κέρδος χρόνου με τη μείωση της στρατιωτικής ισχύος του αντιπάλου με ταυτόχρονη βελτίωση της δικής μας ώστε να επιτευχθεί η επέμβαση των συμμαχικών δυνάμεων (Μαυρόπουλος, *Εισαγωγή στη Θεωρία του Πολέμου και της Στρατηγικής*, 2012, σσ. 226-228).

13. Ο Στρατηγός Heinz Guderian, εμπνευστής του κεραυνοβόλου πολέμου, πιστεύει ότι οι προσπάθειες πρέπει να επικεντρωθούν στην κατάληψη της Μόσχας (Beevor, 1998, σσ. 62,63)

ζώνη της αχανούς χώρας, αλλάζει την πορεία του μετώπου. Στην καινούρια διαταγή που εκδίδει για την έναρξη της εαρινής επίθεσης, υπ' αριθμόν 41/5-4-1942, καθορίζει ως αντικειμενικό σκοπό της επιχείρησης BLUE την καταστροφή των Σοβιετικών Δυνάμεων δυτικά του ποταμού Ντον με την ταυτόχρονη καταστροφή όλων των βιομηχανικών ζωνών στην περιοχή του Στάλινγκραντ και την κατάκτηση των πετρελαιοπηγών στον Καύκασο οι οποίες αποτελούσαν την κινητήριο δύναμη και το Κέντρο Βάρους για τις μηχανοκίνητες μονάδες των δύο αντιπάλων (Puricel, 2016, p. 51). Επίσης, μέχρι στιγμής η τροφοδοσία της Γερμανικής μηχανής στηρίζεται στα πετρέλαια της Ρουμανίας ενώ αντίστοιχα από τις πετρελαιοπηγές του Μπακού καλύπτεται το 80% της ημερήσιας κατανάλωσης των Σοβιετικών αναγκών (Aldrete, 2014, p. 236). Επισημαίνεται ότι στην αρχική διαταγή δε γίνεται καμία αναφορά για την κατάληψη της πόλης αλλά για την καταστροφή των εφοδιαστικών γραμμών του αντιπάλου (Kurmia, 2019).

Ο Χίτλερ, σύμφωνα με το μεγαλεπήβολο σχέδιο του, ως Εικόνα 1, με τον τρόπο αυτό, εύρισκε την πολυπόθητη δίοδο προς τη Μέση Ανατολή επιτυγχάνοντας την εξέγερση των Αραβικών κρατών εναντίον των Άγγλων αποικιοκρατών με την ταυτόχρονη προσέγγιση της Τουρκίας ενώ άνοιγε ο δρόμος προς τις Ινδίες για την εκμετάλλευση των πλούσιων πρώτων υλών της (Οικονομάκου, 1990, σ. 9). Για το λόγο αυτό διαχωρίζει τη Νότια Στρατιά σε δύο τμήματα το Βόρειο Τμήμα Β (αποτελούμενο από την 6η Στρατιά και την 4η Στρατιά των Panzer) το οποίο θα κινούνταν προς το ποταμό Ντον και εν συνεχεία προς την καταστροφή των Σοβιετικών δυνάμεων που βρίσκονται δυτικά του Στάλινγκραντ. Το Νότιο Τμήμα Α (αποτελούμενο από την 17η και την 1η Στρατιά των Panzer) θα κινούνταν προς τις πετρελαιοπηγές του Καυκάσου έχοντας την κάλυψη του Τμήματος Β από τον βορρά. Η τακτική της ελεγχόμενης υποχώρησης των Σοβιετικών δυνάμεων εκλήφθηκε από τον Χίτλερ λανθασμένα ως δείγμα ήττας. Μετά από ένα μήνα προώθησης των δυνάμεων με δυσκολία λόγω της σθεναρής αντίστασης των Σοβιετικών Δυνάμεων που πλέον είχαν τον χρόνο κατά τη διάρκεια του προηγούμενου χειμώνα να ανασυγκροτηθούν και να προετοιμαστούν, στέλνει νέα διαταγή υπ' αριθμόν 45/23-7-42 και θέτει τα δύο τμήματα σε ταυτόχρονη κίνηση προς τα νοτιοδυτικά χωρίς όμως να έχει εξασφαλιστεί το μέτωπο στο Στάλινγκραντ δημιουργώντας με αυτό τον τρόπο ένα χάσμα μεταξύ των δύο τμημάτων της τάξεως των 200 μιλίων και επί της ουσίας διασπώντας τις δυνάμεις του κυνηγώντας αμφισβητούμενους και υπερτιμημένους αντικειμενικούς σκοπούς βάσει των διαθέσιμων δυνάμεων (The six-month ordeal on the Volga that sacrificed the toughest army on the Eastern Front, 1979, σσ. 142-143).

Οι Γερμανικές Δυνάμεις φθάνουν στο Στάλινγκραντ στα τέλη του Αυγούστου. Τα λάθη του Στρατηγού Paulus στο τακτικό επίπεδο είναι τραγικά καθώς εμπλέκεται σε μία ατελείωτη μάχη πόλεως για έξι μήνες ενώ θα μπορούσε

εξαρχής να την αποφύγει όταν ακόμα είχε το τακτικό πλεονέκτημα, τις απαραίτητες δυνάμεις και την αεροπορική υπεροχή στην περιοχή, απλά ελέγχοντας το βόρειο και νότιο κομμάτι της πόλης και τους ανεφοδιασμούς μέσω του ποταμού Βόλγα (The six-month ordeal on the Volga that sacrificed the toughest army on the Eastern Front, 1979, σ. 143). Παρόλα αυτά, καταφέρνει μέχρι τα τέλη του Νοεμβρίου βήμα βήμα να ελέγξει το 90 % της πόλης πλην του βόρειου τμήματος όπου βρίσκεται η βιομηχανική ζώνη. Πλέον για δεύτερη φορά οι γερμανικές δυνάμεις βγαίνουν εκτός χρονοδιαγράμματος και πέραν των Σοβιετικών δυνάμεων αντιμετωπίζουν το βαρύ ρωσικό χειμώνα χωρίς καμία προετοιμασία και με σχεδόν μηδενικό εφοδιασμό. Στο μεταξύ η πόλη εξαιτίας των καθημερινών βομβαρδισμών και των μαχών έχει μετατραπεί σε ένα απέραντο νεκροταφείο για τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα και τους κατοίκους (Kurnia, 2019). Οι διαταγές του Στάλιν λόγω του ονόματος της πόλης είναι ρητές: αντίσταση με κάθε θυσία μέχρι τελικής πτώσεως, ούτε βήμα πίσω, παρά την αντίθετη άποψη των στρατηγών του (Britannica, 2022)¹⁴. Ο Χίτλερ αν και θα μπορούσε να αποφύγει την πρόκληση, ακούγοντας τις συμβουλές των στρατηγών του, θέτει την κατάκτηση της πόλης, λόγω της ονομασίας της, ως πρωταρχικό στόχο με αποτέλεσμα την καταδίκη της επιχείρησης. Η επικράτηση επί της πόλης αποτελεί ξεχωριστό κίνητρο και για τους δύο ηγέτες ανεξαρτήτου της όποιας στρατηγικής σημασίας της (Άγγελος Δαλασσηνός, 1998).

Στις 18 Νοεμβρίου 1942 οι Σοβιετικές Δυνάμεις διακρίνοντας σωστά τις αδυναμίες του αντίπαλου μετώπου επιτίθενται στα βόρεια πλευρά του τα οποία καλύπτονται από τις υποδεέστερες Ρουμανικές Δυνάμεις, τις οποίες, αφού προσπερνούν, κινούνται για την περικύκλωση της 6ης Γερμανικής Στρατιάς. Ο Στρατηγός Paulus την ύστατη στιγμή ζητάει από τον Χίτλερ την υποχώρηση των δυνάμεων για να αποφύγουν την περικύκλωση για να λάβει ρητή απαγόρευση. Ακόμη και μετά την περικύκλωση της Στρατιάς παρά την πρόταση του Στρατηγού Paulus να κινηθεί όσο οι δυνάμεις του το επιτρέπουν ώστε να σπάσει τον αποκλεισμό, ο Χίτλερ αρνείται την πρόταση του. Μάλιστα αποδέχεται την πρόταση της Luftwaffe για την αεροπορική υποστήριξη και τροφοδοσία, γεγονός που προκαλεί τη δυσφορία όλων των στρατηγών, καθώς θεωρείται εξωπραγματική βάσει των απαιτούμενων καθημερινών ποσοτήτων σε τρόφιμα και πυρομαχικά¹⁵ για την υποστήριξη της Στρατιάς λαμβάνοντας υπόψη την κατάσταση των διαθέσιμων αεροδρομίων (Hayward, 1997). Στην πραγματικότητα ο Χίτλερ λειτουργούσε ως ο Διοικητής της Στρατιάς καθώς δεν άφηνε στο στρατηγό του ο οποίος βρισκόταν στο πεδίο της

14. Πλέον η πόλη γίνεται επίκεντρο της Σοβιετικής προπαγάνδας καθώς η επικράτηση αποτελεί μήνυμα προς όλο τον πλανήτη (New World Encyclopedia, 2022).

15. Υπολογίστηκε ότι απαιτούνταν ο καθημερινός εφοδιασμός περί τους 700 τόνους τροφίμων και πυρομαχικών ενώ δεν υπήρχαν τα πτητικά μέσα και τα αεροδρόμια για την εκτέλεση των αποστολών. Στη προκειμένη περίπτωση ο Χίτλερ στηρίχθηκε στην υπόσχεση του Στρατηγού Herman Goering βασισμένη όμως σε λανθασμένους υπολογισμούς και υποθέσεις. Απαιτούνταν 1000 αεροπλάνα ενώ υπήρχαν διαθέσιμα 50 με 75 και στην πραγματικότητα δεν έγιναν πάνω από 25 πτήσεις καθημερινά (Selle, 1957, σ. 39).

μάχης κανένα περιθώριο πρωτοβουλίας και ελιγμού χάνοντας έτσι την επιχειρησιακή του ευελιξία (Selle, 1957). Φυσικά, διοικούσε από το καταφύγιο του στη Γερμανία 1000 μίλια μακριά από το θέατρο των επιχειρήσεων. Τελικά η 6η Στρατιά μετά από ένα καταστροφικό χειμώνα χωρίς τροφή και πυρομαχικά εκτεθειμένη στο Ρωσικό χειμώνα αναγκάζεται να παραδοθεί στις 3 Φεβρουαρίου 1943 (The six-month ordeal on the Volga that sacrificed the toughest army on the Eastern Front, 1979, σ. 147).

Συμπεράσματα

Τα σημαντικότερα συμπεράσματα που προκύπτουν από τη στρατηγική ανάλυση βάσει του μοντέλου: σκοποί, τρόποι, μέσα και ρίσκο παρουσιάζονται παρακάτω:

Πρώτο και πιο σημαντικό στοιχείο είναι το γεγονός ότι δεν ήταν ξεκάθαρος στις διαταγές του Χίτλερ ο σκοπός των επιχειρήσεων. Οι διαταγές σε μεγάλο βαθμό ήταν λεπτομερείς σε επιχειρησιακό επίπεδο χωρίς όμως να ξεκαθαρίζουν την τελική επιθυμητή κατάσταση με αποτέλεσμα να προκύπτουν ασάφειες και δυσλειτουργίες στην εκτέλεση τους. Έτσι, ενώ αρχικά η κατάληψη του Στάλινγκραντ δεν ήταν σκοπός, στο τέλος κατέληξε ένας υπέρ πάντων αγώνας λόγω του ονόματος.

Γίνεται άμεσα αντιληπτό ότι δεν έγινε σε στρατηγικό επίπεδο η απαιτούμενη προετοιμασία, αποδεχόμενοι, αρχικά, άστοχες υποθέσεις για την κατάσταση του αντιπάλου και εκτιμώντας την άμεση κατάρρευση της χώρας μετά την καταστροφή των στρατευμάτων που βρίσκονταν πλησίον των δυτικών συνόρων. Αντίθετα, εξαιτίας της βαρβαρότητας που επέδειξαν οι Γερμανικές δυνάμεις στο πνεύμα του Ολοκληρωτικού πολέμου με τα έντονα στοιχεία φυλετικής διαμάχης προκάλεσαν τη λαϊκή ομοψυχία για αντίσταση, τη θέληση για αυτοθυσία έναντι του νέου κατακτητή αντί την προσέλευση των ήδη απογοητευμένων και καταπονημένων Ρώσων πολιτών από το Σοβιετικό καθεστώς.

Στο ίδιο πλαίσιο δεν έγινε η ανάλυση των δυνατοτήτων της χώρας πέραν των δυνάμεων που υπήρχαν στην ειρηνική περίοδο, στη συνέχεια έγιναν λανθασμένες υποθέσεις, προφανώς επειδή δεν υπήρχε η κατάλληλη πληροφόρηση. Ως αποτέλεσμα ενώ ήδη είχαν καταστρέψει όλες τις εν ειρήνη δυνάμεις, νέες εφεδρείες εμφανίζονταν καθημερινά στη μάχη της πόλης από τα βάθη της Ασίας.

Επιπλέον υπήρξαν λάθη στην ανάλυση των παραγόντων που επηρεάζουν τις επιχειρήσεις όσο αναφορά στον χρόνο και τον χώρο του θεάτρου των επιχει-

ρήσεων στην περιοχή του Καυκάσου. Γενικά οι επιχειρήσεις καθυστέρησαν με αποτέλεσμα την έκθεση των απροετοίμαστων γερμανικών δυνάμεων στον βαρύ Ρωσικό χειμώνα. Στο ίδιο πνεύμα δεν γνώριζαν τις μεταφορικές δυνατότητες μέσα στην αχανή χώρα με αποτέλεσμα την αδυναμία εκτέλεσης ανεφοδιασμών.

Ως αποτέλεσμα των ανωτέρω έγινε λάθος σχεδιασμός των απαιτούμενων μέσων για την επίτευξη των στρατηγικών στόχων των επιχειρήσεων. Φυσικά, η ταυτόχρονη διεξαγωγή της μάχης με τα υπόλοιπα ανοικτά μέτωπα στην Βόρεια Αφρική και την Αγγλία στερήσε τη πολυτέλεια χρησιμοποίησης επιπλέον δυνάμεων.

Συνεπώς ο βαθμός του ρίσκου που κλήθηκαν να διαχειριστούν ήταν πέραν των δυνατοτήτων τους. Επιπλέον, δεν έγινε ρεαλιστική αποτίμηση των ευκαιριών που παρουσιάστηκαν κατά τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων. Παραδείγματος χάριν, αν η κατάληψη του Στάλινγκραντ ήταν αρχικός σκοπός των επιχειρήσεων, από την αρχή, λόγω της αρχικής υπεροχής των δυνάμεων στην περιοχή η κατάληψη του θα ήταν εύκολος στόχος. Επιπλέον, η εμμονή στην κατάληψη της πόλης αργότερα δεν αποδεικνύει σύνεση στην ανάλυση του ρίσκου όταν αυτό μπορεί να παρακαμφθεί βάσει των αναλύσεων των στρατηγών.

Όσο αφορά την καθ' αυτήν διεξαγωγή των επιχειρήσεων στον Καύκασο η άμεση ανάμειξη του Χίτλερ ως ταυτόχρονου στρατηγικού και επιχειρησιακού διοικητή και η ενασχόληση του με ζητήματα κατωτέρων επιπέδων προκάλεσε σύγχυση στη διοίκηση της εκστρατείας μειώνοντας την εικόνα των στρατηγών του στο πεδίο και αποστερώντας το απαιτούμενο πνεύμα ευελιξίας και πρωτοβουλίας που χαρακτηρίζει ένα διοικητή στρατιωτικών δυνάμεων με αποτέλεσμα την κρίσιμη στιγμή οι απαιτούμενες αποφάσεις να λαμβάνονται καθυστερημένα.

Στο ίδιο πνεύμα, η διάσπαση των δυνάμεων του νότιου τομέα σε δύο τμήματα με ταυτόχρονη κίνηση μείωσε την ενότητα των δυνάμεων και δημιούργησε προβλήματα συντονισμού και ανεφοδιασμού.

Παρατηρώντας όλα τα παραπάνω και μελετώντας τον ορισμό που έδωσε ο Στρατηγός Μαυρόπουλος διαπιστώνουμε ότι αυτό που έλειπε περισσότερο από όλα ήταν η τέχνη του συνδυασμού και της κατανόησης όλων των απαιτούμενων παραγόντων με την απαιτούμενη ψυχολογική ηρεμία και υπομονή για την αξιολόγηση της κατάστασης. Ο Χίτλερ, προφανώς, δεν διέθετε τα απαιτούμενα προσόντα αλλά δεν είχε και την πνευματική διαύγεια για να συνειδητοποιήσει την κατάσταση ώστε να παραδώσει τα ηνία των επιχειρήσεων στους στρατηγούς του.

Βιβλιογραφία

International Revue of the Red Cross. (2022, Feb 12). *International Committee of the Red Cross*. Ανάκτηση από International humanitarian law and the protection of war victims: <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/misc/57jm93.htm>

Aldrete, G. (2014). 1942 Stalingrad - Hitler's Ambitions Crushed. Στο G. Aldrete, *The Great Courses* (σσ. 234-239). Chantilly: The Teaching Company.

Armed Forces of the United States. (2017). J-P 1, *Doctrine for the Armed Forces of the United States*. Washington DC: DOD.

Arthur Lykke. (1989, May). Defining Military Strategy. *Military Review*.

Beevor, A. (1998). *Stalingrad*. London: Penguin Group.

Britannica. (2022, Jan 31). *Wars, Battles & Armed Conflicts*. Ανάκτηση από Battle of Stalingrad: <https://www.britannica.com/event/Battle-of-Stalingrad>

Classics of Strateg and Diplomacy. (2016, January 19). Ανάκτηση από B. H. Liddell Hart, Strategy: <https://classicsofstrategy.com/2016/01/19/liddell-hart-strategy-1954/>

G.Robertson, W. (2003). *Block by Block: The Challenges of the Urban Operations*. Fort Leavenworth, Kansas: U.S. Army Command and General Staff College Press.

Hayward, J. (1997, Spring). Stalingrad, An Examination of Hitler's Decision to Airlift. *Airpower Journal*, σσ. 21-38.

History. (2018, August 21). History. Ανάκτηση από Ferdinand Foch: <https://www.history.com/topics/world-war-i/ferdinand-foch>

Jeffrey W. Meiser. (2017, Winter 2016-2017). Ends + Ways + Means = (Bad) Strategy. *Parameters*, σσ. 81-91.

Kidadl. (2021, Dec 13). *The Battle Of Stalingrad: Explore History, And Facts On Soviet Forces*. Ανάκτηση από The Battle Of Stalingrad: Explore History, And Facts On Soviet Forces: <https://kidadl.com/fun-facts/the-battle-of-stalingrad-explore-history-and-facts-on-soviet-forces>

Kissinger, H. (1994). *Diplomacy*. New York: Simon & Schuster.

Kurnia, K. (2019, Nov 18). *Linkedin*. Ανάκτηση από What We Can Learn from The Battle of Stalingrad: <https://www.linkedin.com/pulse/what-we-can-learn-from-battle-stalingrad-kevin-kurnia?articleId=6564521249937166336>

New World Encyclopedia. (2022, Feb 28). *New World Encyclopedia*. Ανάκτηση από Battle of Stalingrad: https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Battle_of_Stalingrad

Puricel, I. (2016, Oct). Enduring Lessons Of Military Art: The German Decision To Focus On Stalingrad In 1942. *Strategic Impact*, σσ. 45-55.

Roberts, A. (2009). The Motherland Overwhelms the Fatherland. Στο A. Roberts, *The Storm of War: A New History of the Second World War* (σσ. 352-387). New York: Penguin.

Roberts, A. (2019). *Leadreship in War*. New York: Penguin Random House.
RusMoose.com. (2022, February 17). *Battle of Stalingrad*. Ανάκτηση από RusMoose.com: <https://www.rusmoose.com/battle-of-stalingrad/>

Selle, H. (1957, Oktober). The German Debacle of Staligrad - Hitler Forbids Breakout. *Military Review*, σσ. 3-13.

The six-month ordeal on the Volga that sacrificed the toughest army on the Eastern Front. (1979). Στο R. Humble, *Famous Land Battles* (σσ. 140-147). Rome: Little Brown.

USA Joint Force Development. (2018). *Joint Doctrine Note 1-18 "Strategy"*. Whashington DC: USA Armed Forces.

Άγγελος Δαλασσηνός, Ι. Μ. (1998, Ιανουάριος). Η Μάχη του Στάλιγκραντ, Η εντεταλμένη Καταδίκη της 6ης Στρατιάς. *Στρατιωτική Ιστορία*, σσ. 55-65.

Κολιόπουλος, Κ. (2008). *Η Στρατηγική Σκέψη*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

Μαυρόπουλος, Π. (2012). *Εισαγωγή στη Θεωρία του Πολέμου και της Στρατηγικής*. Αθήνα: Παναγιώτης Μαυρόπουλος.

Μαυρόπουλος, Π. (2015). *Εισαγωγή στη Στρατηγική*. Αθήνα: ΓΕΕΘΑ.

Οικονομάκου, Μ. (1990). *Οι ελπίδες πάγωσαν στον Βόλγα*. Αθήνα: Πελασγός.

Βιογραφικό Σημείωμα

Γεννημένος στη Λάρισα το 1973. Απόφοιτος της Σχολής Ναυτικών Δοκίμων στον βαθμό του Σημαιοφόρου το 1996. Κατά τη διάρκεια της καριέρας του υπηρέτησε σε διάφορα πλοία του Ελληνικού Στόλου περνώντας από όλες τις θέσεις διοίκησης. Διετέλεσε Κυβερνήτης στην Κ/Φ ΚΡΑΤΑΙΟΣ και εν συνεχεία επιτελής στον κλάδο Οπλικών και Ηλεκτρονικών Συστημάτων του Αρχηγείου Στόλου. Κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου στη Μηχανολογία Όπλων και Electrical Engineering από το Naval Postgraduate School των ΗΠΑ. Επίσης κατέχει MBA από το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας και είναι απόφοιτος της Σχολής Εθνικής Άμυνας. Πατέρας τριών αγοριών. Ομιλεί την Αγγλική και Γαλλική γλώσσα.

"Ασφαλής Χρήση του Υπολογιστικού Εξοπλισμού στον Κυβερνοχώρο από τις ΕΔ"

του Επισμηναγού (ΜΗ) Χαράλαμπου Σεργίου

Εισαγωγή

Στην εποχή της ραγδαίας τεχνολογικής εξέλιξης και της σχεδόν καθολικής συνδεσιμότητας των υπολογιστικών συστημάτων, η αποτελεσματική και ασφαλής λειτουργία του ψηφιακού εξοπλισμού κάθε οργανισμού αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την ορθή λειτουργία αλλά και για την επιβίωση του.

Αναπόφευκτα, οι Ένοπλες Δυνάμεις (ΕΔ) ως οργανισμοί συναφασμένοι με την τεχνολογική πρόοδο και ανάπτυξη, δεν θα μπορούσαν να αποτελούν εξαίρεση¹. Η εξάρτηση των σύγχρονων ΕΔ από διασυνδεδεμένα υπολογιστικά συστήματα για επικοινωνίες, έλεγχο, επιτήρηση, επεξεργασία σήματος, άλλα κυρίως για την ανταλλαγή πληροφοριών είναι σημαντική. Αυτή η εξάρτηση, καθιστά επιτακτική την ανάγκη προστασίας όλων των υπολογιστικών συστημάτων τους. Συνεπώς, οι ΕΔ για να θεωρούν το εαυτό τους ασφαλή στον κυβερνοχώρο θα πρέπει να μπορούν να προστατεύουν επαρκώς τους υπολογιστές και τα δίκτυα δεδομένων τους

1. Sługocki, Wojciech, and Marzena Walkowiak. 2021. "The Importance of Military Information Security." *Safety & Defense*, 7 ed.: 1-13.

από εξωτερικές προσπάθειες υποκλοπής ή αλλοίωσης. Επιπλέον, θα πρέπει ιδανικά να έχουν την ικανότητα να διεισδύουν στις τεχνολογίες πληροφοριών του εχθρού σε περιόδους κρίσης, πολέμου αλλά και ειρήνης.

Χαρακτηριστικά Παραδείγματα Παραβιάσεως Συστημάτων Υψηλής Ασφάλειας

Πιο κάτω παρατίθενται κάποια χαρακτηριστικά ιστορικά παραδείγματα παραβιάσεως υπολογιστικών συστημάτων υψηλής ασφάλειας και σημασίας, μέσω του κυβερνοχώρου.

α. Επίθεση κακόβουλου λογισμικού TRITON του 2017: Η επίθεση κακόβουλου λογισμικού Triton το 2017² ήταν μια από τις πιο δυνητικά καταστροφικές και επικίνδυνες επιθέσεις στον κυβερνοχώρο, σε συστήματα βιομηχανικού ελέγχου. Αυτή η επίθεση που προφανώς οργανώθηκε και εκτελέστηκε από άλλο κράτος, ανακαλύφθηκε για πρώτη φορά σε εργοστάσιο πετροχημικών της Σαουδικής Αραβίας, επιτρέποντας σε εισβολείς να αναλάβουν τα συστήματα των οργάνων ασφαλείας του εργοστασίου. Η έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι εισβολείς εισήλθαν στο εσωτερικό δίκτυο του εργοστασίου μέσω της μεθόδου spear phishing³, ή μέσω ενός λανθασμένα διαμορφωμένου τείχους προστασίας (firewall). Το εργοστάσιο θα μπορούσε να είχε αποφύγει την επίθεση εκτελώντας ελέγχους ασφαλείας στο δίκτυό του με συνέπεια, ώστε να διασφαλίζεται ότι οι όλες οι συσκευές τους δικτύου παρέμεναν συνεχώς ενημερωμένες.

β. Ηλεκτρικό δίκτυο της Ουκρανίας: Η επίθεση στην ουκρανική εταιρεία ηλεκτρικής ενέργειας Prykarpattya Oblenergo το 2016, θεωρείται ακόμη μια περίπτωση σκόπιμης και δυνητικά θανατηφόρας επίθεσης σε κρίσιμη υποδομή μέσω του κυβερνοχώρου. Ως αποτέλεσμα αυτής, ο μισός πληθυσμός (~700.000 άτομα) της περιοχής Ivano-Frankivsk στην Ουκρανία έμεινε χωρίς ρεύμα στα μέσα Δεκεμβρίου. Η επίθεση αποδίδεται, χωρίς φυσικά να μπορεί να αποδειχθεί πέραν πάσης λογικής αμφιβολίας, στη διαβόητη ρωσική ομάδα εισβολέων Sandworm⁴, μέσω της χρήσης ενός επικίνδυνου κακόβουλου λογισμικού που ονομάστηκε

2. Stoler, Nimrod. 2018. «Anatomy of the Triton Malware Attack», 02 Αυγούστου 2018 <https://www.cyberark.com/resources/threat-research-blog/anatomy-of-the-triton-malware-attack>.

3. Το spear phishing είναι μια στοχευμένη επίθεση μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου που υποτίθεται ότι προέρχεται από έναν αξιόπιστο αποστολέα. Στις επιθέσεις spear phishing, οι επιτιθέμενοι συχνά χρησιμοποιούν πληροφορίες που έχουν αντληθεί από έρευνα για να καθησυχάσουν τον παραλήπτη. Ο απώτερος στόχος είναι είτε να μολύνουν συσκευές με κακόβουλο λογισμικό, πείθοντας τον παραλήπτη να κάνει κλικ σε έναν σύνδεσμο ή να κατεβάσει ένα συνημμένο αρχείο, είτε να εξαπατήσουν τον παραλήπτη ώστε να προβεί σε κάποια άλλη ενέργεια που θα ωφελήσει τον επιτιθέμενο, συνήθως παραδίδοντας πληροφορίες ή χρήματα.

4. Το Sandworm μια μονάδα κυβερνοπολέμου της Ρωσικής στρατιωτικής υπηρεσίας πληροφοριών. Άλλα ονόματα για την ομάδα, που δόθηκαν από ερευνητές κυβερνοασφάλειας, περιλαμβάνουν τα Telebots, Voodoo Bear και Iron Viking.

«Black Energy 3». Και σε αυτή την περίπτωση διαπιστώθηκε και πάλι ότι ο κύριος λόγος για την επιτυχία της επίθεσης ήταν το γεγονός ότι τα δίκτυα του εργοστασίου δεν ήταν διαχωρισμένα (segmented) το ένα από το άλλο, ενώ ο ηλεκτρονικός εξοπλισμός και ο εξοπλισμός καταγραφής δεν είχαν ενεργοποιημένη την λειτουργία της καταγραφής, η οποία ήταν διαθέσιμη. Επίσης, διαπιστώθηκε ότι υπήρχαν διαθέσιμες ενημερώσεις τόσο του υλικού όσο και του λογισμικού, οι οποίες δεν είχαν εγκατασταθεί από τους αρμόδιους.

γ. Stuxnet: Ίσως το πιο σημαντικό και διάσημο παράδειγμα κυβερνοεπίθεσης αποτελεί η επίθεση στο πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν, η οποία πραγματοποιήθηκε από έναν ιός που στόχευε τις εγκαταστάσεις εμπλουτισμού ουρανίου στο Natanz. Ο ιός ονομάστηκε Stuxnet. Ο Stuxnet είναι ένα παράδειγμα ιού του οποίου η απειλή υπερβαίνει κατά πολύ την ψηφιακή σφαίρα. Ο Stuxnet είναι ένα ισχυρός και κακόβουλος ιός που στόχευε κυρίως τους φυγοκεντρητές των εγκαταστάσεων εμπλουτισμού ουρανίου του Ιράν. Ωστόσο, οι επιθέσεις τροποποιήθηκαν με την πάροδο του χρόνου και προσαρμόστηκαν για να στοχεύουν και άλλου είδους εγκαταστάσεις, όπως σταθμούς παραγωγής ενέργειας και αγωγούς αερίου. Αν και καμία χώρα δεν έχει παραδεχτεί επίσημα τη δημιουργία του Stuxnet, πιστεύεται ευρέως ότι οι ΗΠΑ και το Ισραήλ το ανέπτυξαν από κοινού. Ο Stuxnet ήταν ο πρώτος ιός που προκάλεσε τη φυσική καταστροφή μολυσμένων συσκευών. Δημιούργησε σημαντικά προβλήματα στο πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν. Ο Stuxnet πιθανότατα μεταδόθηκε μέσω φορητών συσκευών αποθήκευσης (USB sticks), οι οποίες μεταφέρθηκαν στις εγκαταστάσεις και ήρθαν σε επαφή με το εσωτερικό δίκτυο του πυρηνικού σταθμού, το οποίο ήταν διαχωρισμένο πλήρως από το διαδίκτυο ή άλλο ανοικτό δίκτυο.

Πεδία Εφαρμογής του Διαδικτύου ως Στρατιωτικό Μέσο

Σε ότι αφορά τα πεδία εφαρμογής του διαδικτύου ως στρατιωτικού μέσου και παρόλο που τα παραδοσιακά στρατιωτικά μέσα εξακολουθούν ακόμη να παράγουν μεγαλύτερα και πιο προβλέψιμα αποτελέσματα από μια κυβερνοεπίθεση, υπάρχουν τρεις τομείς στους οποίους το διαδίκτυο μπορεί να καταστεί καθοριστικό για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις.

α. Για συλλογή πληροφοριών: Το Διαδίκτυο ως μέσο αποτελεί ένα ισχυρό όπλο στα χέρια κάθε οργανισμού πληροφοριών. Οι πληροφορίες που πρέπει να αποκτηθούν βρίσκονται σε μια τοποθεσία, η οποία, εξαιτίας κακών πρακτικών, είναι σχετικά προσβάσιμη και διαθέσιμη σε μορφή που μπορούν οι πληροφορίες να συλλεχθούν και να επεξεργαστούν. Είναι προφανές ότι αυτό συμβαίνει ήδη σε μαζική κλίμακα και ότι διατίθενται σημαντικοί πόροι για τη συλλογή πληροφοριών. Ένα τυπικό παράδειγμα αυτού, είναι η υπόθεση Snowden και οι αποκαλύψεις που προέκυψαν.

β. Ως πλατφόρμα και μέσο για άσκηση επιρροής: Το Διαδίκτυο έχει αλλάξει τις συνήθειες των μέσων ενημέρωσης και τις μεθόδους συλλογής ειδήσεων, με ριζοσπαστικό τρόπο. Σήμερα οποιοσδήποτε μπορεί να είναι παραγωγός πληροφοριών. Ακόμη και στο καλά οργανωμένο περιβάλλον πληροφοριών του πρόσφατου παρελθόντος, με σημαντικά περιορισμένο αριθμό παρόχων πληροφοριών, ήταν δύσκολο να εντοπιστεί μια πηγή. Στο σημερινό περιβάλλον των μέσων ενημέρωσης είναι σχεδόν αδύνατο. Οι ψευδείς πληροφορίες που επιδιώκουν να επηρεάσουν την κοινή γνώμη μπορούν να διαδοθούν ταχύτατα. Η ροή των πληροφοριών γίνεται χιονοστιβάδα και τα κράτη που ξέρουν να την εκμεταλλευτούν, επανεξοπλίζονται με στοχευμένο τρόπο στο Διαδίκτυο, ώστε να χρησιμοποιήσουν τα νέα ψηφιακά μέσα για τους δικούς τους γεωπολιτικούς σκοπούς.

γ. Μυστικές επιχειρήσεις. Οι επιθέσεις μέσω Διαδικτύου μπορούν να χρησιμοποιηθούν τώρα σε καταστάσεις όπου στο παρελθόν θα απαιτούνταν στρατιωτική ή μυστική επιχείρηση, αλλά με το σημαντικό πλεονέκτημα του γεγονότος ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί ως πράξη πολέμου. Το παραπάνω παράδειγμα του Stuxnet είναι χαρακτηριστικό αυτής της κατηγορίας. Οι επιχειρήσεις λοιπόν στο Διαδίκτυο έχουν πλέον ιδιαίτερη σημασία πολεμικές προετοιμασίες κυρίως ως υποβοηθητικές επιχειρήσεις.

Συμπερασματικά λοιπόν, φαίνεται πιθανό ότι οι στρατιωτικές χρήσεις του Διαδικτύου θα επηρεάσουν περισσότερο τους πληθυσμούς σε καιρό ειρήνης, δρώντας προπαρασκευαστικά για μια πιθανή και μελλοντική διεξαγωγή πολεμικών επιχειρήσεων.

Χαρακτηριστικά του Κυβερνοχώρου

Τέσσερα από τα χαρακτηριστικά του κυβερνοχώρου δημιουργούν σημαντικές προκλήσεις στις ΕΔ και αυτά είναι τα ακόλουθα⁵:

α. Η ανωνυμία: Η ανωνυμία καθιστά απλή την απόφαση για διεξαγωγή επιχειρήσεων μέσω του διαδικτύου, καθώς στον κυβερνοχώρο είναι πρακτικά αδύνατο να ταυτοποιηθεί κάποιος χωρίς τη θέλησή του. Συνεπώς, λαμβάνοντας υπόψη ότι η νομιμότητα μιας στρατιωτικής επέμβασης ισχύει μόνο αν μπορεί να συσχετιστεί ένας στρατιωτικός κρατικός δρώντας με μια τέτοια δραστηριότητα, τότε αυτό καθίσταται ουσιαστικά απίθανο για τις επιθέσεις που διεξάγονται μέσω του διαδικτύου. Από στρατιωτικής άποψη αυτό είναι πλεονέκτημα για τον επιτιθέμενο και μειονέκτημα για τον αμυνόμενο, αφού δεν μπορεί να αποδειχθεί πέραν πάσης λογικής αμφιβολίας η προέλευση της επίθεσης.

5. Nielsen, S. "The Role of the U.S. Military in Cyberspace." *Journal of Information Warfare* 15, no. 2 (2016): 27-38. <https://www.jstor.org/stable/26487529>.

β. Απόσταση: Χάρη στο διαδίκτυο, οι στρατιωτικές διαδικτυακές επιχειρήσεις μπορούν να διεξαχθούν από μεγάλη απόσταση καθώς πρόκειται για ένα τομέα χωρίς εθνικά σύνορα. Αυτό σημαίνει ότι οι επιχειρήσεις στο Διαδίκτυο μπορούν να πραγματοποιηθούν από οπουδήποτε και πρακτικά χωρίς κανένα κίνδυνο για το προσωπικό που τις εξαπολύει. Η απουσία συνόρων προκαλεί επίσης δικαστική ασάφεια όσον αφορά το διεθνές δίκαιο.

γ. Υποδομές: Στα σύγχρονα κράτη ο πολιτικός και στρατιωτικός ψηφιακός χώρος διαθέτουν σε μεγάλο βαθμό τις ίδιες υποδομές, ενώ είναι πλέον γεγονός ότι οι στρατιωτικές και πολιτικές απειλές μέσω διαδικτύου λειτουργούν σαν συγκοινωνούντα δοχεία, καθώς είναι εξαιρετικά δύσκολο να προσδιοριστεί η προέλευση, ο σκοπός και ο στόχος μιας επίθεσης. Αν για παράδειγμα, καταρρεύσουν ταυτόχρονα τα συστήματα πληροφορικής όλων των τραπεζών μιας χώρας, ενδεχομένως ο επιτιθέμενος να είναι ένα άλλο κράτος που διεξάγει μια πολεμική πράξη ή μια ομάδα εισβολέων που εκπαιδεύονται ή έχουν άλλα πολιτικά κίνητρα. Τέτοια γεγονότα είναι γενικά δύσκολο να αξιολογηθούν και να αναλυθούν⁶.

δ. Ασύμμετρος Πόλεμος: Οι επιθέσεις στο Διαδίκτυο είναι συχνά ασύμμετρης φύσης. Ακόμη και μικροί οργανισμοί ή μεμονωμένα άτομα μπορούν να υλοποιήσουν κακόβουλες επιθέσεις στον Ιστό. Η ικανότητα διεξαγωγής επιθέσεων στο Διαδίκτυο βασίζεται εξ ολοκλήρου στη γνώση και ένα μεμονωμένο άτομο με τις κατάλληλες ικανότητες μπορεί να διαταράξει την ομαλή λειτουργία ακόμα και μεγάλων συστημάτων⁷. Ωστόσο, η δημιουργία μεγάλης κλίμακας διακοπών ή μακροπρόθεσμης ζημιάς απαιτεί σημαντικούς πόρους τόσο ανθρώπινους όσο και υπολογιστικούς, ενώ επιπλέον και ικανότητες και χρόνο.

Κυριότερες Τρωτότητες των Υπολογιστικών Συστημάτων

Ανεξαρτήτως της σημαντικότητας και του βαθμού προστασίας των συστημάτων, οι τρωτότητες στα υπολογιστικά συστήματα μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε δύο βασικές κατηγορίες ως ακολούθως:

- α. Τρωτότητες του οργανισμού ως σύστημα και του ανθρώπινου παράγοντα
- β. Τεχνικές και λειτουργικές τρωτότητες

Οι πιο πάνω τρωτότητες μπορούν να λάβουν πολλές διαφορετικές μορφές εάν δεν ληφθούν τα σωστά μέτρα ασφαλείας, τα οποία επιβάλλονται να υλοποιούνται, στη βάση μιας διαρκούς εκτίμησης κινδύνου, η οποία πρέπει να επικαι-

6. Sheniak, Amit, Daniel Sobelman, and Yehonatan Abramson. 2018. From STUXNET to ISIS: Exploring Cyber-Conflicts in the Middle-East. 9 1. <https://en.davis.huji.ac.il/book/stuxnet-isis-exploring-cyber-conflicts-middle-east>.

7. Κουντάσεφ, Αλεξάντερ. 2015. Ο ασύμμετρος πόλεμος (dw.com). Νοε 15. <https://p.dw.com/p/1H6F8>.

ροποιείται. Διαφορετικά, το σύστημα είναι ευάλωτο σε διάφορους τύπους απειλών και επιθέσεων. Πιο κάτω καταγράφουμε τις πιο σημαντικές από αυτές τις τρωτότητες.

Τρωτότητες του συστήματος και του ανθρώπινου παράγοντα

Οι τρωτότητες αυτές αφορούν τον οργανισμό ως σύστημα και το προσωπικό τους ως τον ανθρώπινο παράγοντα:

α. Κακώς εκπαιδευμένοι φύλακες ασφαλείας: Σε πολλές περιπτώσεις, η έλλειψη εκπαίδευσης των φρουρών ασφαλείας μπορεί να καταστεί πολύ επικίνδυνη για ένα σύστημα. Για παράδειγμα, ένας κακόβουλος χρήστης μπορεί να μεταμφιεστεί σε υπάλληλο, καθαριστή ή πελάτη και να ξεγελάσει ένα ανεπαρκώς εκπαιδευμένο φρουρό ασφαλείας. Αυτό επιτρέπει στον κακόβουλο χρήστη να αποκτήσει μη εξουσιοδοτημένη πρόσβαση, να κλέψει έγγραφα, να τοποθετήσει ένα μολυσμένο USB stick, να αποκτήσει για παράδειγμα προνόμιο rootkit⁸ και να φύγει από τον οργανισμό, χωρίς να τον αντιληφθεί ο φύλακας.

β. Έλλειψη επίγνωσης/εκπαίδευσης από το προσωπικό: Οι υπάλληλοι προβαίνουν σε ενέργειες εν αγνοία τους, οι οποίες υπονομεύουν την ασφάλεια του οργανισμού. Ο κυριότερος λόγος είναι η μη ύπαρξη κουλτούρας ασφαλείας από τους εργαζομένους, αλλά και η μη καλλιέργειά της από τον ίδιο τον οργανισμό.

γ. Έλλειψη μηχανισμών ελέγχου πρόσβασης: Η έλλειψη των σωστών μηχανισμών ελέγχου πρόσβασης, όπως κωδικός πρόσβασης, δακτυλικό αποτύπωμα, βιομετρικά στοιχεία και κυρίως ο συνδυασμός αυτών, κάνει το σύστημα επιρρεπές σε διάφορους τύπους επιθέσεων.

δ. Ανεπαρκής έλεγχος ιστορικού του προσωπικού: Τα προβλήματα που δημιουργούνται από τον ανθρώπινο παράγοντα, ξεκινούν αρχικά από την ικανότητα των οργανισμών να προσλαμβάνουν, να αντιμετωπίζουν, να διαχειρίζονται και να διαχωρίζουν τους σωστούς από τους λάθος υποψηφίους. Η λανθασμένη επιλογή προσωπικού μπορεί να οδηγήσει σε πιθανή επίθεση εκ των έσω, όπου κάποιος συγκεκριμένος υπάλληλος μπορεί να «προσληφθεί» από τον εχθρό για να εκτελέσει κακόβουλες πράξεις.

ε. Πολιτική χρήσης προσωπικών συσκευών (BYOD-Bring your Own Device): Η έλλειψη εφαρμογής της πολιτικής BYOD μπορεί να έχει τις δικές του σοβαρές επιπτώσεις. Μάλιστα, προσφέρει τη δυνατότητα διεξαγωγής απομακρυσμένων επιθέσεων, ακόμα και εκ των έσω, χωρίς καμία γνώση για την πηγή της επί-

8. Το rootkit είναι ένας τύπος κακόβουλου προγράμματος που επιτρέπει στους εγκληματίες του κυβερνοχώρου να αποκτούν πρόσβαση και να διεισδύουν σε δεδομένα από μηχανήματα χωρίς να γίνονται αντιληπτοί. Καλύπτει εργαλειοθήκες λογισμικού που έχουν σχεδιαστεί για να μολύνουν υπολογιστές, να δίνουν στον επιτιθέμενο απομακρυσμένο έλεγχο ενώ παραμένουν κρυμμένοι για μεγάλο χρονικό διάστημα.

θησης. Σε άλλες περιπτώσεις, η κακή χρήση της συσκευής από οποιονδήποτε εργαζόμενο μπορεί να οδηγήσει στην εκμετάλλευση άλλων συσκευών. Επιπλέον, μια μη ελεγχόμενη συσκευή δύναται να μολύνει το υπόλοιπο δίκτυο οδηγώντας στην εξάπλωση μιας επίθεσης κακόβουλου λογισμικού τύπου σκουληκιού (worm⁹), που μπορεί να αναπαραχθεί και να επηρεάσει όλες τις υπόλοιπες συσκευές.

Τεχνικές και Λειτουργικές Τρωτότητες

Οι τεχνικές και λειτουργικές τρωτότητες, μπορούν να διαχωριστούν στα σφάλματα του λογισμικού και των εσφαλμένων διαμορφώσεων, καθώς και στα σφάλματα προγραμματισμού του υλικού (hardware), σε συνάρτηση με προβλήματα που υπάρχουν στις εφαρμογές, ως ακολούθως:

α. **Λογισμικό (software):** Σε πολλές περιπτώσεις, κατασκευάζεται και διανέμεται λογισμικό, χωρίς οι προγραμματιστές τους να λαμβάνουν υπόψη την ασφάλεια των προγραμμάτων που δημιουργούν. Το εν λόγω λογισμικό παρουσιάζει σημαντικές ευπάθειες από τη δημιουργία του και είναι επιρρεπές σε διάφορους τύπους επιθέσεων. Έτσι, το σύστημα στο οποίο εγκαθίσταται, είναι αυτόματα ευάλωτο¹⁰.

β. **Κακές ή λανθασμένες διαμορφώσεις:** Σε πολλές περιπτώσεις τα λογισμικά είναι επιρρεπή σε εσφαλμένες διαμορφώσεις, καθώς μπορεί να έχουν ρυθμιστεί με πρόχειρο και βιαστικό τρόπο ώστε να διοχετευθούν σε σύντομο χρόνο στην αγορά. Έτσι παραμένουν ευάλωτα σε πιθανή επίθεση από κακόβουλους χρήστες.

γ. **Φυσική προστασία του Υλικού (Hardware Components):** Πολλά εξαρτήματα υλικού (hardware) υπολείπονται της αναγκαίας φυσικής προστασίας και ασφάλειας εναντίον επιθέσεων, οι οποίες βασίζονται σε μη εξουσιοδοτημένη πρόσβαση στο χώρο που είναι εγκατεστημένοι.

δ. **Ασύρματα δίκτυα:** Τα ασύρματα δίκτυα είναι επιρρεπή σε υποκλοπές (eavesdropping¹¹), οσφρητικές επιθέσεις (sniffing¹²), επανάληψη (replay¹³) και επι-

9. Το σκουλήκι είναι ένας τύπος κακόβουλου λογισμικού που μπορεί να αναπαραχθεί γρήγορα και να εξαπλωθεί σε όλες τις συσκευές ενός δικτύου. Καθώς εξαπλώνεται, ένα σκουλήκι bandwidth, υπερφορτώνοντας τα μολυσμένα συστήματα και καθιστώντας τα αναξιόπιστα ή μη διαθέσιμα. Τα σκουλήκια μπορούν επίσης να αλλάξουν και να διαγράψουν αρχεία ή να εισάγουν άλλο κακόβουλο λογισμικό.

10. Palmer, Danny. 2022. Software development is still ignoring security. That needs to change fast. Mar 1.. <https://www.zdnet.com/article/software-development-is-still-ignoring-security-that-needs-to-change-fast/>.

11. Η επίθεση υποκλοπής συμβαίνει όταν ένας χάκερ υποκλέπτει, διαγράφει ή τροποποιεί δεδομένα που μεταδίδονται μεταξύ δύο συσκευών.

12. Μια επίθεση υποκλοπής πακέτων (ή απλώς μια επίθεση υποκλοπής) είναι μια απειλή που δημιουργείται από το δίκτυο. Μια κακόβουλη οντότητα καταγράφει πακέτα δικτύου με σκοπό να υποκλέψει ή να κλέψει την κυκλοφορία δεδομένων που μπορεί να έχουν μείνει μη κρυπτογραφημένα.

13. Η επίθεση επανάληψης είναι μια μορφή επίθεσης δικτύου κατά την οποία η έγκυρη μετάδοση δεδομένων επαναλαμβάνεται ή καθυστερεί με κακόβουλο ή δόλιο τρόπο.

θέσεις τύπου «ανθρώπου στη μέση» (man-in-the-middle¹⁴). Αυτές σε συνδυασμό με άλλους τύπους επιθέσεων, καθιστούν δυνατή την αλλοίωση των μεταδιδόμενων πληροφοριών ώστε εν τέλει να μην είναι ξεκάθαρη η πηγή της επίθεσης και ο τελικός προορισμός των κλεμμένων πληροφοριών¹⁵.

ε. Ασυμβατότητα και Ετερογένεια: Στην πάροδο του χρόνου διαφορετικοί μηχανισμοί ασφάλειας και μέθοδοι γίνονται ασύμβατοι μεταξύ τους, ειδικότερα λόγω των συνεχών αναβαθμίσεων στις υφιστάμενες συσκευές και της ταυτόχρονης ενσωμάτωσης νέου υλικού, το οποίο έχει διαφορετικές προδιαγραφές. Αυτό συμβαίνει λόγω της ετερογένειας αυτών των συσκευών, οι οποίες πιθανόν να έχουν διαφορετικό υλικό και λογισμικό. Το πρόβλημα αυτό γίνεται ακόμη μεγαλύτερο όταν, αντί για την εγκατάσταση αυθεντικού υλικού εγκαθίστανται φτηνές συσκευές οι οποίες είναι απομιμήσεις.

Στο Σχ. 1 φαίνονται συνολικά οι κυριότερες τρωτότητες των Υπολογιστικών Συστημάτων

Σχήμα 1: Κυριότερες Τρωτότητες των Υπολογιστικών Συστημάτων

14. Μια κυβερνοεπίθεση όπου ο επιτιθέμενος αναμεταδίδει κρυφά και ενδεχομένως τροποποιεί την επικοινωνία μεταξύ δύο μερών που πιστεύουν ότι επικοινωνούν απευθείας μεταξύ τους, καθώς ο επιτιθέμενος έχει παρεμβληθεί μεταξύ των δύο μερών.

15. Trabelsi, Zouheir, and Heba Saleous. 2018. "Teaching keylogging and network eavesdropping attacks: Student threat and school liability concerns." Edited by IEEE. Global Engineering Education Conference (EDUCON) 437-444.

«Έξυπνες» Φορητές Συσκευές, Κινητά Δίκτυα, Διαδίκτυο των Αντικειμένων (IoT) και Υπολογιστικό Νέφος (Cloud Computing)

Οι σημερινές «έξυπνες» φορητές συσκευές έχουν πλέον αντίστοιχες δυνατότητες με τους ΗΥ σε βαθμό που χρησιμοποιούνται σχεδόν με τον ίδιο τρόπο με αυτούς. Αυτό το γεγονός τις καθιστά ευάλωτες, σε παρόμοιες απειλές με τους ΗΥ. Το πρόβλημα όμως στην περίπτωση των κινητών συσκευών ενδεχομένως να είναι μεγαλύτερο από τους ΗΥ, καθώς οι κινητές συσκευές περιέχουν μεγάλο αριθμό ευαίσθητων προσωπικών πληροφοριών και δεδομένων, ενδεχομένως και εταιρικές ή υπηρεσιακές πληροφορίες. Συνεπώς, αποτελούν ελκυστικούς στόχους για τους εγκληματίες, οι οποίοι έχουν σκοπό να τις εκμεταλλευτούν. Τόσο τα άτομα όσο και η κοινωνία, αλλά και οι επιχειρήσεις μπορούν να υποστούν σοβαρές συνέπειες, εάν αυτές οι συσκευές παραβιαστούν. Το ίδιο ακριβώς ισχύει για το προσωπικό των ΕΔ, αλλά και για τις ΕΔ ως οργανισμούς. Πιο κάτω παραθέτουμε τα σημαντικότερα προβλήματα που προκύπτουν από τη μη ασφαλή χρήση «έξυπνων» φορητών συσκευών.

α. Διαρροή δεδομένων: Οι εφαρμογές για κινητά είναι συχνά η κύρια αιτία ακούσιας διαρροής δεδομένων. Το πρόβλημα δημιουργείται, κυρίως, από το γεγονός ότι οι χρήστες παραχωρούν στις εφαρμογές ευρείες άδειες πρόσβασης σε κρίσιμα μέρη του τηλεφώνου, όπως στο μικρόφωνο, στη μνήμη, στις φωτογραφίες και στην τοποθεσία. Πρόκειται, συνήθως, για δωρεάν εφαρμογές που βρίσκονται στα «νόμιμα» αποθετήρια των συσκευών, οι οποίες με τη συναίνεση του χρήστη, αποστέλλουν προσωπικά, εταιρικά ή και υπηρεσιακά δεδομένα σε έναν απομακρυσμένο διακομιστή, συνήθως με σκοπό τη λήψη διαφημίσεων, οι οποίες εμπίπτουν στον τομέα ενδιαφέροντος του χρήστη.

β. Μη ασφαλές Wi-Fi: Όπως έχουμε αναφέρει και πιο πάνω, τα ασύρματα δίκτυα και ειδικά τα δίκτυα τα οποία είναι ανοικτά ή βρίσκονται σε δημόσιους χώρους όπως καφετέριες, εστιατόρια, αεροδρόμια και άλλους αντίστοιχους χώρους, είναι εύκολο να παραβιαστούν και να ελεγχθούν από κακόβουλους χρήστες.

γ. Επιθέσεις phishing¹⁶: Οι κινητές συσκευές είναι πάντα ενεργοποιημένες, αποτελώντας έτσι το πρώτο κύμα των περισσότερων επιθέσεων τύπου phishing.

ε. Κατασκοπευτικό λογισμικό: Πολλοί χρήστες κινητών τηλεφώνων ανησυχούν για την πιθανότητα να εγκατασταθεί με κάποιο τρόπο κακόβουλο λογισμικό στις συσκευές τους, το οποίο να στέλνει τα δεδομένα τους στους κυβερνοεγκληματίες. Εντούτοις, λογισμικό που κατηγοριοποιείται ως κατασκοπευτικό (Spyware)

16. Τύπος επίθεσης κοινωνικής μηχανικής που χρησιμοποιείται συχνά για την κλοπή δεδομένων χρηστών, συμπεριλαμβανομένων των διαπιστευτηρίων σύνδεσης και των αριθμών πιστωτικών καρτών. Συμβαίνει όταν ένας εισβολέας, μεταμφιεσμένος σε αξιόπιστη οντότητα, εξαπατά ένα θύμα για να ανοίξει ένα email, ένα άμεσο μήνυμα ή ένα μήνυμα κειμένου.

υπάρχει δωρεάν ή με πολύ χαμηλό κόστος στα αποθετήρια από όπου μπορούν να εγκατασταθούν όλες οι νόμιμες εφαρμογές στα κινητά (π.χ Apple Store και Play Store). Σε αυτές τις περιπτώσεις, δεν πρόκειται για κακόβουλο λογισμικό από άγνωστους επιτιθέμενους, αλλά μάλλον για spyware που εγκαθίσταται από συζύγους, συναδέλφους ή εργοδότες για να παρακολουθούν τις τοποθεσίες και τις δραστηριότητές τους. Το συγκεκριμένο λογισμικό εύκολα μπορεί να χρησιμοποιηθεί για αλλότριους σκοπούς.

στ. Υπολογιστικό Νέφος (Cloud Computing): Παρά τα πολλαπλά οφέλη του υπολογιστικού νέφους, υπάρχουν, επίσης, κίνδυνοι ασφαλείας που πρέπει να ληφθούν υπόψη. Οι κυριότεροι είναι η διαρροή, η έλλειψη ελέγχου και η κλοπή δεδομένων, οι επιθέσεις με κακόβουλο λογισμικό αλλά και τα προβλήματα που προκύπτουν λόγω της κατανομής δεδομένων σε πολλούς εξυπηρετητές, η μη εξουσιοδοτημένη πρόσβαση και η κατάχρηση λογαριασμών.

ζ. Εφαρμογές άμεσων μηνυμάτων (instant messaging): Οι εφαρμογές άμεσων μηνυμάτων όπως είναι το Viber, WhatsApp, Signal, Telegram κτλ είναι εφαρμογές, οι οποίες εφαρμόζουν κρυπτογράφηση από τον ένα άκρο στο άλλο (end-to-end). Αυτή η κρυπτογράφηση θεωρείται εν πολλοίς ασφαλής, με αποτέλεσμα επιθέσεις του τύπου «man-in-the middle¹⁷» να μην έχουν πολλά περιθώρια επιτυχίας. Όμως, συχνά αναφέρονται περιπτώσεις, όπου τα δεδομένα εκατομμυρίων χρηστών ανά το κόσμο κλάπηκαν από επιθέσεις στους εξυπηρετητές των συγκεκριμένων εφαρμογών¹⁸. Επίσης, όλα τα δεδομένα τα οποία διακινούνται σε αυτές τις συσκευές, όπως μηνύματα, φωτογραφίες αρχεία και άλλα, αποθηκεύονται σε αυτές¹⁹.

Όλα τα πιο πάνω προβλήματα αποτυπώνονται γραφικά στο Σχ.2.

Σχήμα 2: Προβλήματα σε «Έξυπνες» Φορητές Συσκευές, Κινητά Δίκτυα και Διαδίκτυο Των Αντικειμένων (IoT) και Υπολογιστικό Νέφος

17. Κυβερνοεπίθεση όπου ο εισβολέας έχει παρεμβληθεί μεταξύ των δύο μερών. Και αναμεταδίδει κρυφά και πιθανώς αλλάζει τις επικοινωνίες μεταξύ δύο μερών που συνεχίζουν να πιστεύουν ότι επικοινωνούν απευθείας μεταξύ τους,

18. Dazeinfo. 2022. WhatsApp hacked: Over 50 million users' sensitive data up for sale [UPDATED], 11 28. <https://dazeinfo.com/2022/11/28/whatsapp-hacked-over-50-million-users-sensitive-data-up-for-sales/>.

19. GRAUER, YAEL. 2017. WikiLeaks Says the CIA Can "Bypass" Secure Messaging Apps Like Signal. What Does That Mean? 3 17. <https://slate.com/technology/2017/03/wikileaks-says-the-cia-can-bypass-signal-what-does-that-mean.html>.

Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ)

Σήμερα, όλο και περισσότερες πληροφορίες τοποθετούνται στο διαδίκτυο εκούσια από τους χρήστες, μέσω των ΜΚΔ, με αποτέλεσμα να υπάρχει αυξημένος κίνδυνος τα δεδομένα να συλλέγονται από κακόβουλους χρήστες και να χρησιμοποιούνται με τρόπους που να υπονομεύεται η ιδιωτικότητα των ατόμων, αλλά και τα δεδομένα της εργασίας τους.

Σε ότι αφορά τις ΕΔ, τα ΜΚΔ και η αλόγιστη χρήση τους, εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους τόσο για το προσωπικό, αλλά και για την ίδια την Υπηρεσία. Το μεγαλύτερο πρόβλημα προκύπτει από το γεγονός ότι ευαίσθητα προσωπικά και υπηρεσιακά δεδομένα είναι ελεύθερα διαθέσιμα στις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης και μπορούν εύκολα να ανακτηθούν μέσω του Διαδικτύου, τις περισσότερες φορές χωρίς καν τη χρήση εξειδικευμένου λογισμικού. Χρησιμοποιώντας απλά εργαλεία και πληροφορίες που αναρτούν οι ίδιοι οι χρήστες, οι αναλυτές μπορούν εύκολα να συλλέγουν δεδομένα και να εξαγάγουν συμπεράσματα σχετικά με τη θέση, τον εξοπλισμό και την οργάνωση στρατιωτικών τμημάτων. Η διαδικασία γεωεντοπισμού επιτρέπει συχνά τον πολύ ακριβή προσδιορισμό της γεωγραφικής θέσης των φωτογραφιών. Η επιβεβαίωση μέσω συσχέτισης με άλλες πηγές ανοικτού περιεχομένου μπορεί σε πολλές περιπτώσεις να οδηγήσει στην παραγωγή εξακριβωμένων ή υψηλής ακρίβειας ή επιβεβαιωμένων πληροφοριών, με δυνατότητα άμεσης στόχευσης και δράσης²⁰.

Προτάσεις

Στο κεφάλαιο αυτό, προτείνονται οι ακόλουθες **πρακτικές λύσεις** για αντιμετώπιση των προβλημάτων ασφαλείας που προκύπτουν στις ΕΔ σε αυτό τον τομέα:

α. Άμεση καταγραφή όλου του υπολογιστικού εξοπλισμού (inventory). Ο εξοπλισμός αυτός αναφέρεται σε ΗΥ, δικτυακό εξοπλισμό (routers, switches κτλ), περιφερειακά (εκτυπωτές, σαρωτές κτλ), είτε αφορά το διαβαθμισμένο δίκτυο, είτε έχει οποιαδήποτε άλλη χρήση. Σκοπός είναι να υπάρχει ξεκάθαρη εικόνα του εξοπλισμού, ώστε να μπορούν να αναγνωριστούν οι κίνδυνοι του.

β. Άμεση απόσυρση όλου του παρωχημένου υπολογιστικού εξοπλισμού που βρίσκεται στην Υπηρεσία είτε είναι συνδεδεμένος σε υπηρεσιακά δίκτυα, διαβαθμισμένα ή αδιαβάθμητα, είτε είναι εκτός σύνδεσης (stand-alone). Είναι αδιανόητο να υπάρχουν στις ΕΔ οποιασδήποτε χώρας, ΗΥ με εκδόσεις λειτουργικών συστημάτων που δεν ενημερώνονται πλέον ή φέρουν λογισμικό με χαλκευμένα κλειδιά.

20. Suciu, Peter. 2022. Military Personnel Need Watch How They Use Social Media. 7 15. <https://www.forbes.com/sites/petersuciu/2022/07/15/military-personnel-need-watch-how-they-use-social-media/?sh=6b1901875943>

Η νοοτροπία ότι οι ΗΥ είναι απλά «γραφομηχανές» είναι επικίνδυνη. Οι ΗΥ αποτελούν ζωτικό στρατιωτικό εξοπλισμό που πρέπει να ανανεώνεται ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Αυτή η ενέργεια θα λύσει σε μεγάλο βαθμό και το πρόβλημα της πρακτικής χρησιμοποίησης των προσωπικών ΗΥ και άλλων συσκευών από τα Στελέχη, αφού ο κυριότερος λόγος που γίνεται αυτό είναι η έλλειψη κατάλληλου υπηρεσιακού εξοπλισμού.

γ. 24ωρη επάνδρωση του Στρατιωτικού CSIRT (Computer Security Incident Response Team) με κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό, το οποίο θα παρακολουθεί σε πραγματικό χρόνο τα δίκτυα των ΕΔ και θα διαγιγνώσκει άμεσα οποιεσδήποτε ανωμαλίες.

δ. Απαγόρευση κατοχής προσωπικών συσκευών με δυνατότητα ασύρματης σύνδεσης, όπως κινητά τηλέφωνα, φορητοί υπολογιστές, ταμπλέτες, έξυπνα ρολόγια κτλ εντός των Γενικών Επιτελείων. Οι συγκεκριμένες συσκευές θα πρέπει να παραδίδονται στο χώρο υποδοχής και να παραλαμβάνονται από τους κατόχους τους μετά το πέρας εργασίας.

ε. Πρέπει να υπάρξει αυστηρή αξιολόγηση της αναγκαιότητας χρήσης ασύρματου δικτύου (Wi-Fi) σε Μονάδες και Σχηματισμούς και η εγκατάστασή του να γίνεται, όπου απαιτείται, αυστηρά για τις Υπηρεσιακές ανάγκες των Μονάδων και ελεγχόμενα και όχι για την ψυχαγωγία των κληρωτών στους θαλάμους και στα Κέντρα Ψυχαγωγίας Μονάδων (ΚΨΜ). Όσον αφορά το τελευταίο και δεδομένης πλέον της εξέλιξης της τεχνολογίας θα μπορούσε, για παράδειγμα, να συμφωνήσει η Υπηρεσία με τους παρόχους, ώστε στα πλαίσια της κοινωνικής ευθύνης τους, να δίνεται στους κληρωτούς απεριόριστη πρόσβαση στο διαδίκτυο μέσω των δικτύων δεδομένων κινητής τηλεφωνίας (4G, 5G), με ταυτόχρονη κατάργηση των Wi-Fi.

στ. Όσον αφορά την τακτική χρήσης εφαρμογών άμεσων μηνυμάτων από τα Στελέχη (Viber, WhatsApp κτλ), θεωρούμε ότι είναι μια πρακτική, η οποία είναι εξαιρετικά δύσκολο να σταματήσει, καθώς αποτελεί ένα άμεσο και αξιόπιστο τρόπο ενημέρωσης. Συνεπώς, η μοναδική λύση που μπορεί να προταθεί είναι η δημιουργία μιας αντίστοιχης εφαρμογής από τοπικές εταιρείες λογισμικού ή και από τις ΕΔ (αν έχουν τέτοιες δυνατότητες), με κύρια προϋπόθεση οι εξυπηρετητές (servers) να βρίσκονται στην κυριότητα των ΕΔ. Με αυτό τον τρόπο θα ελεγχθεί τουλάχιστον η συλλογή των μηνυμάτων και η εξαγωγή πληροφοριών.

ζ. Πέραν των ανωτέρω, τα οποία αφορούν στην ολότητα τους τεχνικά μέτρα, θα πρέπει να ενισχυθούν από την Υπηρεσία και οι προσπάθειες ανάπτυξης της κουλτούρας κυβερνοασφάλειας των Στελεχών. Για να επιτευχθεί αυτό, απαιτούνται τακτικές εκπαιδεύσεις σε όλο το προσωπικό, από ειδικούς στο θέμα, τόσο Στρατιωτικούς αλλά και άλλους τεχνοκράτες όπως ακαδημαϊκούς ή ειδικούς

κυβερνοασφάλειας εταιρειών (πχ εκμετάλλευση εφεδρείας). Επιπλέον, θα πρέπει το ίδιο το δίκτυο των ΕΔ να μπορεί να «εκπαιδεύει» το προσωπικό που το χειρίζεται, μέσω συναντήσεων, χρήση τεχνητής νοημοσύνης κτλ.

η. Έκδοση στρατηγικής κυβερνοασφάλειας από την ηγεσία των ΕΔ, στην οποία να δίνεται η σημασία που αρμόζει σε αυτό τον τόσο ευαίσθητο τομέα καθορίζοντας με απλό και ξεκάθαρο τρόπο τους στόχους και τις επιδιώξεις της ηγεσίας.

Συμπεράσματα

Είναι γεγονός ότι τα θέματα ασφάλειας στον κυβερνοχώρο απασχολούν σήμερα όλους σχεδόν τους οργανισμούς παγκόσμιος, ενώ παρατηρούμε συνεχόμενα συμβάντα παραβίασης συστημάτων, τόσο κυβερνητικών όσο και του ιδιωτικού τομέα. Προσωπική μας θέση είναι ότι οι οργανισμοί, οι οποίοι θα μπορέσουν να αντιμετωπίσουν μεθοδικά το συγκεκριμένο πρόβλημα, θα έχουν τόσο στρατηγικό, αλλά και τακτικό πλεονέκτημα. Για να επιτευχθεί αυτό πρέπει να κινούνται στους άξονες της συνεχούς θωράκισης των συστημάτων τους τόσο με τεχνικά μέσα, αλλά κυρίως με επαύξηση της επίγνωσης του προσωπικού τους, ώστε να μπορεί να αντιλαμβάνεται έγκαιρα τους κινδύνους.

Βιβλιογραφία

Dazeinfo. 2022. WhatsApp hacked: Over 50 million users' sensitive data up for sale [UPDATED]. 11 28.. <https://dazeinfo.com/2022/11/28/whatsapp-hacked-over-50-million-users-sensitive-data-up-for-sales/>. (Πρόσβαση 16 Οκτ 2023)

GRAUER, YAEL. 2017. WikiLeaks Says the CIA Can “Bypass” Secure Messaging Apps Like Signal. What Does That Mean? 3 17. <https://slate.com/technology/2017/03/wikileaks-says-the-cia-can-bypass-signal-what-does-that-mean.html>. (Πρόσβαση 06 Οκτ, 2023)

Nielsen, S. “The Role of the U.S. Military in Cyberspace.” *Journal of Information Warfare* 15, no. 2 (2016): 27–38. <https://www.jstor.org/stable/26487529>.

Palmer, Danny. 2022. Software development is still ignoring security. That needs to change fast. Mar 1. Accessed Dec 24, 2022. <https://www.zdnet.com/article/software-development-is-still-ignoring-security-that-needs-to-change-fast/>.

Sheniak, Amit , Daniel Sobelman, and Yehonatan Abramson. 2018. From STUXNET to ISIS: Exploring Cyber-Conflicts in the Middle-East. 9 1. <https://en.davis.huji.ac.il/book/stuxnet-isis-exploring-cyber-conflicts-middle-east>. (Πρόσβαση 04 Οκτ, 2023)

Sługocki, Wojciech, and Marzena Walkowiak. 2021. "The Importance of Military Information Security." *Safety & Defense*, 7 ed.: 1-13.

Stoler, Nimrod. 2018. «Anatomy of the Triton Malware Attack», 02 Αυγούστου 2018 <https://www.cyberark.com/resources/threat-research-blog/anatomy-of-the-triton-malware-attack>

(Πρόσβαση 20 Δεκ 2023)

Suciu, Peter. 2022. Military Personnel Need Watch How They Use Social Media. 7 15. Accessed 11 30, 2022. <https://www.forbes.com/sites/petersuciu/2022/07/15/military-personnel-need-watch-how-they-use-social-media/?sh=6b1901875943>. (Πρόσβαση 16 Οκτ 2023)

Trabelsi, Zouheir, and Heba Saleous. 2018. "Teaching keylogging and network eavesdropping attacks: Student threat and school liability concerns." Edited by IEEE. Global Engineering Education Conference (EDUCON) 437-444.

Κουντάσεφ, Αλεξάντερ. 2015. Ο ασύμμετρος πόλεμος (dw.com). Νοε 15. <https://p.dw.com/p/1H6F8>. (Πρόσβαση 16 Οκτ 2023)

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Επισμηναγός (ΜΗ) Χαράλαμπος Σεργίου είναι απόφοιτος του Τμήματος Μηχανικών της Σχολής Ικάρων (1996 - 2000). Έκτοτε υπηρετεί ως Μηχανικός Ηλεκτρονικών (AVIONICS) σε Μοίρες Ε/Π-Α/Φ της Κυπριακής Πολεμικής Αεροπορίας, ενώ την περίοδο 2017-2020 υπηρέτησε ως Προϊστάμενος του Τμήματος Ηλεκτρονικής Ασφάλειας της Εθνικής Αρχής Ασφάλειας της Κυπριακής Δημοκρατίας. Την παρούσα στιγμή είναι ο Μοίραρχος της Μοίρας Συντήρησης Α/Φ (ΜΣΑ) της 55 Σμηναρχίας Μάχης. Είναι απόφοιτος της ΣΔΙΕΠ-ΠΑ και της ΑΔΙΣΠΟ με την 20η ΕΣ. Επιπρόσθετα κατέχει μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών (MSc) στις Προηγμένες Τεχνολογίες Πληροφορικής (2007) και Διδακτορικό (PhD) στην Πληροφορική (2012), από το Πανεπιστήμιο Κύπρου. Έχει δημοσιεύσει πέραν των 40 άρθρων σε διεθνή περιοδικά και συνέδρια σε θέματα δρομολόγησης, συμμόρφωσης και ασφάλειας δικτύων και διαδικτύου. Ομιλεί την Αγγλική γλώσσα σε επίπεδο C2 και την Γαλλική γλώσσα σε επίπεδο C1. Είναι έγγαμος και έχει δύο παιδιά.

Πολιτιστικά Μονοπάτια

"Στα Βήματα του Αποστόλου Παύλου Η Θρησκευτική και Πολιτιστική Κληρονομιά της Θεσσαλονίκης και της Καβάλας"

της Φιλολόγου Αθανασίας Δημητριάδου

Τα πρώτα θεμέλια του χριστιανικού κόσμου στον ελλαδικό χώρο εδραιώνονται από τον Απόστολο Παύλο και τους ακολούθους του με τις περιοδείες τους. Όλα τα παραπάνω τα πληροφορείται κανείς μέσω των Πράξεων των Αποστόλων αλλά και των Επιστολών του στους κατοίκους των πόλεων που πέρασε¹.

Πληροφορίες για την καταγωγή του Απόστολου Παύλου αντλούμε από τα κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης: «εἶπε δὲ ὁ Παῦλος· Ἐγὼ ἄνθρωπος μὲν εἶμι Ἰουδαῖος Ταρσεύς, τῆς Κιλικίας οὐκ ἀσήμου πόλεως πολίτης» (Πρξ 21,39). Γεννήθηκε στις αρχές του 1ου αιώνα μ.Χ. (5-15 μ.Χ.), από Ιουδαίους γονείς και καταγόταν από τη φυλή του Βενιαμίν (Φι 3,5· Πρξ 23,6). Οι φυλές του Ιούδα και του Βενιαμίν ήταν οι μόνες καθαρές εβραϊκές φυλές κατά την εποχή του Χριστού. Το εβραϊκό όνομά του ήταν Σαούλ ή Σαύλος όμως κατά τη συνήθεια εκείνης της εποχής οι Ιουδαίοι της διασποράς είχαν και δεύτερο όνομα ομόηχο του πρώτου. Κατέχοντας την ιδιότητα του Ρωμαίου πολίτη από την πλευρά του πατέρα του αναφέρεται στις Πράξεις πως κληρονόμησε το όνομα

1. Δεσπότης Σ. Η Ιεραποστολική Περιοδεία του Παύλου στον Ελλαδικό Χώρο, Αθήνα 2011.

Παύλος. Τη βασική εκπαίδευση την έλαβε στην Ταρσό και έπειτα στα Ιεροσόλυμα όπου πήγε για να σπουδάσει το μωσαϊκό νόμο. Επίσης πληροφορούμαστε από τις Πράξεις ότι ο Απόστολος Παύλος παράλληλα με τις σπουδές του κατείχε την τέχνη του σκηνοποιού κατασκευάζοντας σκηνές είτε από δέρμα είτε από μαλλί κασίικας. Κατέχοντας την «ταυτότητα» του Ρωμαίου πολίτη, όπως προαναφέρθηκε, ήταν και γνώστης της ελληνικής γλώσσας και παιδείας².

Η πρώτη επαφή του Απόστολου με το Χριστιανισμό ήρθε έπειτα από ένα όραμα που του παρουσιάστηκε ο Ιησούς και αναφέρεται στις Πράξεις. Ο νεαρός τότε Παύλος είχε τεθεί ως επικεφαλής διώκτης των Ιουδαίων που αλλαξοπίστησαν και ακολούθησαν το Χριστιανισμό. Έπειτα από το όραμα αυτό τίθεται στην υπηρεσία του Χριστιανισμού και γίνεται ζηλωτής του «τέθεικά σε είς φώς έθνών του είναι σε είς σωτηρίαν έως έσχάτου τής γής» (Πρξ 13,47). Το έργο και οι περιοδείες του ήταν καθοριστικές για την εξάπλωση και διάδοση της νέας θρησκείας διότι επικρατούσε ο κόσμος των εθνικών (ειδωλολάτρες)³. Στα επόμενα είκοσι πέντε χρόνια, ο Απόστολος Παύλος πραγματοποίησε τέσσερις ιεραποστολικές περιοδείες γύρω από τη Μεσόγειο, στη Μέση Ανατολή και στην Ευρώπη, που μαρτυρούνται από τον Ευαγγελιστή Λουκά στο βιβλίο των Πράξεων των Αποστόλων και από τις επιστολές του⁴. Ο θάνατός του χρονολογείται, κατά την ιερά παράδοση, πιθανώς μεταξύ των ετών 66-68. Ότι πέθανε στη Ρώμη είναι βέβαιο, διότι ήταν Ρωμαίος πολίτης και αυτοί μόνο από τον Καίσαρα ήταν δυνατόν να καταδικαστούν σε θάνατο.

Οι περιοδείες του Απόστολου Παύλου στην Ελλάδα

Κατά τις περιοδείες του ο Απόστολος Παύλος επισκεπτόταν κυρίως μεγάλες πόλεις, που είχαν εβραϊκή συναγωγή, διότι θεωρούσε φρόνιμο και πρέπον, πρώτα να κηρύξει στους ομοεθνείς του Ιουδαίους και στη συνέχεια να στραφεί στους εθνικούς⁵. Επιπλέον κατά κανόνα δεν περιόδευε μόνος του, αλλά συνοδευόταν από επιτελείο συνεργατών και μαθητών του. Στα μέρη που διάβηκε κήρυξε το Ευαγγέλιο και ίδρυσε κατά τόπους εκκλησίες. Γι' αυτό ακολουθούσε τους κύριους εμπορικούς δρόμους, πηγαίνοντας από πόλη σε πόλη είτε διά ξηράς είτε διά θαλάσσης. Χάρη στα ταξίδια του στα μεγάλα εμπορικά

2. Wright N. T., Απόστολος Παύλος: Η ζωή και το έργο του, (μφρ. Σωτήρης Δεσπότης), Ουρανός, Αθήνα 2019, 53-91.

3. Ατματζίδης Χ. «Ιησούς Χριστός, απ. Παύλος, ευαγγελισμός και ιεραποστολή», στο Μετά-νεώτερική ερμηνεία της Καινής Διαθήκης. Απολλώνια ΚΑΙ Διονυσιακή Ερμηνεία, Critical Approaches to the Bible 20, OSTRACON, Θεσσαλονίκη 2019, 407-442. Πρβλ. επίσης του ίδιου, «Ο απόστολος Παύλος, η διάδοση του Ευαγγελίου και ο πολιτισμός», στο, Καινοδιαθηκικά, Critical Approaches to the Bible 2, OSTRACON, Θεσσαλονίκη 2014, 94-130.

4. Βασιλειάδης Π. Παύλος. Τομές στη Θεολογία του, ΒΒ 31, Θεσσαλονίκη 2004.

5. Βλ. το βιβλίο οδηγό του Γαλίτη Γ. Παύλος ο Απόστολος των Ελλήνων. Οδοιπορικό στην Ελλάδα και στην Κύπρο, (φωτογραφίες Λ. Έβερετ), Αθήνα 2000.

κέντρα και στις πρωτεύουσες των επαρχιών, ο Απόστολος Παύλος είχε την ευκαιρία να απευθύνεται σε μεγάλο αριθμό ανθρώπων. Στις περιόδους του αυτές ακολουθούσε την εξής τακτική: διάλεγε τις μεγάλες πόλεις που αποτελούσαν κέντρο της περιοχής τους και εκεί κήρυττε και ίδρυε εκκλησία⁶.

Κατά τη δεύτερη περιοδεία του και ειδικότερα την περίοδο που βρισκόταν στην Τρωάδα του παρουσιάστηκε σε όραμα ένας Μακεδόνας να τον καλεί: «*Διαβάς εἰς Μακεδοῖαν βοήθησον ἡμῖν*». Τότε πήρε την απόφαση να κηρύξει το Ευαγγέλιο και στην Ευρώπη. Το 49 ή το 50 μ.Χ., αφίκνεται στη Μακεδονία: αποβιβάζεται πρώτα στη Σαμοθράκη, στη συνέχεια περνά απέναντι στη Νεάπολη (σημερινή Καβάλα) και από εκεί επισκέπτεται τους Φιλίππους (Πρξ 16,11-12). Φεύγοντας από τους Φιλίππους, πέρασε στην Αμφίπολη, έφτασε στη Θεσσαλονίκη, έπειτα μετάβηκε στη Βέροια, κατέβηκε στην Αθήνα και κατέληξε στην Κόρινθο⁷. Στην τρίτη του περιοδεία περνά ξανά από τη Μακεδονία και επισκέπτεται τη Θεσσαλονίκη. Η παρουσία του μαρτυρείται από χωρία της Β΄ προς Κορινθίους επιστολής που αναφέρει: «*ἰδοὺ τρίτον ἐτοίμως ἔχω ἔλθειν*» και «*τρίτον τοῦτο ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς*». Από άλλο χωρίο φαίνεται πως βρίσκεται στη Μακεδονία: «*ἀλλὰ ἀποταξάμενος αὐτοῖς ἐξῆλθον εἰς Μακεδοῖαν*». Επομένως η Β΄ προς Κορινθίους γράφεται από τη Μακεδονία και πιθανόν από τη Θεσσαλονίκη κατά την τρίτη επίσκεψη που έκανε εκεί ο Απόστολος Παύλος, λίγο πριν μεταβεί για τρίτη φορά στην Κόρινθο.

Αξιοσημείωτο είναι και το επιστολογραφικό έργο του Αποστόλου Παύλου. Ειδικότερα έχει απευθυνθεί δύο φορές με τις Α΄ και Β΄ προς Θεσσαλονικείς αλλά και με την Προς Φιλιππησίους. Οι επιστολές αυτές είναι υψίστης φιλολογικής και θεολογικής σημασίας καθώς αποτελούν τα πρώτα γραπτά μνημεία της Καινής Διαθήκης. Μέσω της επιστολογραφίας του αυτής επαινεί το λαό της Μακεδονίας για τη θετική του στάση⁸ διότι αυτό που αποζητά ο ίδιος είναι η αποδοχή του έργου του. Δεν είναι τυχαίο εξάλλου πως καταφέρνει να ιδρύσει την Εκκλησία της Θεσσαλονίκης⁹.

Αναμφίβολα, λοιπόν, διαφαίνεται η αλληλεπίδρασή του με τη γη της Μακεδονίας καθώς μέχρι και τις μέρες μας αποτυπώνεται η δυναμική του ιεραποστολικού του έργου.

6. Γκουτζιούδης Μ. «Η Οικογενειακή Ζωή και οι Αρχαιότητες της Εποχής του απ. Παύλου», στο Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου «Η Οικογένεια: Παύλεια Θεολογία και Σύγχρονη Θεώρηση», Βέροια 25-28 Ιουνίου 2009, Βέροια 2009, 93-119.

7. Καραβιδόπουλος Ι. «Ο Απόστολος Παύλος στην Ελληνική Λαογραφία», στο Βιβλικές Μελέτες Γ΄, Βιβλική Βιβλιοθήκη 28, Θεσσαλονίκη 2004, 167-175.

8. Στην Α΄ προς Θεσσαλονικείς (1, 3-8) κάνει ιδιαίτερη μνεία για τον ενθουσιασμό και την πίστη των Μακεδόνων

9. Α΄ Θεσ 4,13

Απόρροια της παρουσίας του Απόστολου Παύλου στη Μακεδονία είναι η ύπαρξη μιας πολιτιστικής διαδρομής άξιας σύγκρισης με την Πολιτιστική Διαδρομή του Αγίου Ιακώβου στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα που προσελκύει όχι μόνο Ορθόδοξους αλλά και Καθολικούς επισκέπτες.

Η διαδρομή “Στα Βήματα του Αποστόλου Παύλου” θα μπορούσε να εκκινήσει από τη Θεσσαλονίκη και ειδικότερα από την περιοχή της Άνω Πόλης. Εντός της σημερινής Μονής Βλατάδων, σύμφωνα με την παράδοση, κελάρυζε μια πηγή. Εκεί λέγεται πως κοντοστάθηκε ο Απόστολος Παύλος για να δροσιστεί. Στην πηγή αυτή που έμεινε γνωστή ως «αγίασμα του Αποστόλου Παύλου»¹⁰, τιμούσαν τον Απόστολο κάθε χρόνο. Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, κτίσθηκε σε αυτό το σημείο ναός στη μνήμη του και αναδείχθηκε το αγίασμα. Ένας σύγχρονος επιβλητικός ναός που αποτελεί τεκμήριο της επίσκεψης του Αποστόλου Παύλου στη Θεσσαλονίκη, της διδασκαλίας και των καρπών που προέκυψαν από τη σπορά του.

Παραμένοντας στην περιοχή της Άνω Πόλης, ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να συνεχίσει πεζός την περιήγησή του και με άλλα μνημεία χριστιανικού ενδιαφέροντος καθώς βρίσκονται σε κοντινή απόσταση. Λόγου χάρη η Μονή Λατόμου-Οσίου Δαυίδ¹¹ που βρίσκεται στο τέλος της οδού Αγίας Σοφίας με την αγιολογική μαρτυρία στο κείμενο του μοναχού Ιγνατίου του 9ου αιώνα (Δήγηση) να παραδίδει πως το μνημείο χτίστηκε από την Θεοδώρα, κόρη του αυτοκράτορα Μαξιμιανού, διώκτη των χριστιανών. Από τη ζωγραφική του διακόσμηση σώζεται το περίφημο ψηφιδωτό της κόγχης, 5ου - 6ου αιώνα και τοιχογραφίες του 12ου αιώνα.

Στη συμβολή των οδών Αποστόλου Παύλου με Ηροδότου στην Άνω Πόλη βρίσκεται ο Ιερός Ναός του Αγίου Νικολάου του Ορφανού. Η ανέγερσή του πιθανολογείται γύρω στο 1310-1320 μ.Χ. και αυτό προκύπτει από τις τοιχογραφίες. Ο τοιχογραφικός διάκοσμός του είναι αριστουργηματικός. Στον κυρίως ναό απεικονίζονται σκηνές του Δωδεκάροτου, των Παθών, του Αναστάσιμου και του λειτουργικού κύκλου και μορφές αγίων. Σκηνές του Ακαθίστου Ύμνου κοσμούν τη βόρεια στοά, ο Βίος του αγίου Νικολάου και Μηνολόγια τη δυτική, ενώ ορισμένα θαύματα του Χριστού, οι προεικονίσεις της Θεοτόκου και ο βίος του Αγίου Γερασίμου του Ιορδανίτη τη νότια. Τέλος

10. Ιερός Ναός Αγίου Αποστόλου Παύλου [Internet] www.thessalonikitourism.gr Διαθέσιμο σε: <https://www.thessalonikitourism.gr/index.php/el/component/k2/item/331-church-of-saint-paul-the-apostle>

11. Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού/Μονή Λατόμου [Internet]. odysseus.culture.gr. Διαθέσιμο σε: http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=1548

αυτό που ακολουθεί τον επισκέπτη κατά την περιδιάβασή του στην Άνω Πόλη είναι η πληθωρική παρουσία των Τειχών¹². Στο πέρας του χρόνου μεσολάβησαν επισκευές και προσθήκες ενώ η τελική μορφή στην οποία σώζονται σήμερα τα τείχη οφείλεται όμως σε επεμβάσεις των Οθωμανών.

Ακολουθώντας τη δυτική έξοδο της πόλης και κατευθυνόμενοι προς την παλιά Εθνική Οδό Θεσσαλονίκης Καβάλας πρώτος σταθμός της διαδρομής, στα 50 χλμ ανατολικά της Θεσσαλονίκης, είναι η κωμόπολη της Νέας Απολλωνίας, με τα περίφημα λουτρά της¹³. Σύμφωνα με τη προφορική λαϊκή παράδοση και τις Πράξεις των Αποστόλων (17, 1) από τη Νέα Απολλωνία αιώνες πριν, πέρασε ο Απόστολος Παύλος όπου και διανυκτέρευσε κηρύσσοντας το Λόγο του Θεού. Το σημείο εκείνο είναι το αποκαλούμενο Βήμα του Αποστόλου. Η επιγραφή αναφέρει το εξής: *ΒΗΜΑ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΚΕΦ. 12. 1 ΔΙΟΔΕΥΣΑΝΤΕΣ ΔΕ ΤΗΝ ΑΜΦΙΠΟΛΙΝ ΚΑΙ ΑΠΟΜΩΝΙΑ ΗΛΘΟΝ ΕΙΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ*. Το σημείο διαφέρει από τα υπόλοιπα που πέρασε ο Απόστολος καθώς πρόκειται για βραχώδες μνημείο, επίσης ο πλάτανος που το επισκιάζει έχει χαρακτηριστεί διατηρητέος από το 1985.

Βήμα Αποστόλου Παύλου

Εκτός από το στίγμα του Αποστόλου Παύλου ο σύγχρονος επισκέπτης διακρίνει και το οθωμανικό αποτύπωμα. Σύμφωνα με τους μελετητές¹⁴ στις αρχές του 20ου αιώνα υπήρχαν στην περιοχή τρία τζαμιά, σήμερα διασώζεται μόνο το ένα. Επίσης υπήρχε χάνι λουτρό

αλλά και μια οχυρωματική περίφραξη. Από το τζαμί σήμερα διατηρείται μόνο η βάση του μιναρέ και δεν είναι ευδιάκριτη διότι βρίσκεται εντός οικιών. Το χάνι βρίσκεται σε ερειπώδη κατάσταση. Το λουτρό χρονολογείται πιθανότατα το 15ο ή 16ο αιώνα. Το 1984 ανακηρύχθηκε ως διατηρητέο μνημείο όμως η χρήση του διαφέρει από την πραγματικότητα γιατί χρησιμοποιούταν ως

12. UNESCO World Heritage Centre. Paleochristian and Byzantine Monuments of Thessalonika [Internet]. UNESCO World Heritage Centre. Διαθέσιμο σε: <http://whc.unesco.org/en/list/456/>

13. Εκτενής αναφορά για το οθωμανικό λουτρό της Ν. Απολλωνίας, τα κτίσματα που το περιβάλλουν στο Χατζητρύφωνος Ε., Οθωμανικό Λουτρό στην Απολλωνία της Βόλβης. Μακεδονικά [Internet]. 1987;26:13 Διαθέσιμο σε: <https://ejournals.e-publishing.ekt.gr/index.php/makedonika/article/viewFile/6632/6366>

14. Σταυριδόπουλος Ι. Μνημεία του άλλου: η διαχείριση της οθωμανικής πολιτιστικής κληρονομιάς της Μακεδονίας από το 1912 έως σήμερα [Διδακτορική Διατριβή]. [Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων]; 2015.

χώρος για ζώα. Παρά τις προτάσεις που έγιναν από τους τοπικούς φορείς περί αξιοποίησης και αποκατάστασης του ακόμη και σήμερα παραμένει εγκαταλελειμμένο και σε δεινή κατάσταση. Το χαμάμ βρίσκεται και αυτό σε ερειπώδη κατάσταση, το μόνο που σώζεται από το οκταγωνικό αυτό κτίσμα είναι οι εσωτερικοί τοίχοι που είναι κατά βάση πλινθόκτιστοι. Η δεξαμενή εντός του χαμάμ διατηρείται και αυτή σε καλή κατάσταση καθώς και ο διάκοσμος των τοίχων.

Λουτρό Νέας Απολλωνίας

Συνεχίζοντας στην παλαιά Εθνική Οδό Θεσ/νίκης Καβάλας και φτάνοντας στο ύψος της Ρεντίνας βρίσκονται τα γνωστά Μακεδονικά Τέμπη με το κάστρο που χρονολογείται την περίοδο του Ιουστινιανού. Η πρώτη οχύ-

ρωση είχε και δεξαμενή νερού για τις ανάγκες της φρουράς ενώ στα μεσοβυζαντινά χρόνια η οχύρωση ενισχύθηκε καθώς χτίστηκε εκκλησία και οικίες. Το 1204 ο οικισμός καταλήφθηκε από τους Φράγκους οι οποίοι είχαν τον έλεγχο της περιοχής και ευρύτερα της Θεσσαλονίκης. Το 1242 οι Φράγκοι εγκατέλειψαν την περιοχή καθώς, σύμφωνα με την μαρτυρία του Γεώργιου Ακροπολίτη, καταλείφθηκε από τον Ιωάννη Βατατζή. Κατά τον 14ο αιώνα ο οικισμός περνά διαδοχικά στα χέρια των Ελλήνων, Σέρβων και των Τούρκων. Όλα αυτά μαρτυρούνται από νομίσματα της εποχής που προέκυψαν από τις διάφορες ανασκαφές.

Κάστρο Ρεντίνας

Αφήνοντας το νομό Θεσσαλονίκης και μπαίνοντας στο νομό Σερρών συναντούμε την πόλη της Αμφίπολης που μετά τη μάχη της Πύδνας το 168 π.Χ. η πόλη έγινε μια εκ των τεσσάρων επαρχιών που ίδρυσαν οι Ρωμαίοι. Κατά

την παλαιοχριστιανική περίοδο ήταν και η έδρα του Παρατηρητή των Ρωμαίων. Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες αλλά και το όραμα όπως ανα-

φέρεται στην Καινή Διαθήκη στο βιβλίο των Πράξεων των Αγίων Αποστόλων, κατά τον Ευαγγελιστή Λουκά, ο Απόστολος Παύλος στη διαδρομή από τους Φιλίππους στη Θεσσαλονίκη σταμάτησε στο χωριό Ροδολίβος, εκεί του φανερώθηκε ένα νυχτερινό όραμα: Ένας άνδρας Μακεδόνας στεκόταν όρθιος παρακαλώντας τον και λέγοντας: “Διάβα στη Μακεδονία και βοήθησέ μας”.

Στην Αμφίπολη ένα περίφημο πολεμικό μνημείο της περιοχής είναι ο γνωστός Λέων, άξιος σύγκρισης με αυτόν της Χαϊρώνειας καθώς θεωρείται μεγαλοπρεπέστερος του προαναφερθέντος. Σύμφωνα με το Δημήτρη Λαζαρίδη¹⁵ στήθηκε εκεί προς τιμήν του Λαοδάμαντος που ήταν ναύαρχος του Μεγάλου Αλεξάνδρου και είχε εγκατασταθεί στην Αμφίπολη. Κατά τις ανασκαφές προέκυψε πως αυτή δεν ήταν η αρχική θέση του μνημείου αλλά ήταν στην κορυφή του τύμβου Καστά.

Λέων Αμφίπολης

Το μνημείο συνδέεται άρρηκτα με τον Τύμβο Καστά της Αμφίπολης και χρονολογείται τον 4ο αιώνα π.Χ. Ο Τύμβος αποτέλεσε κρίσιμη εστία από τα κλασικά έως τα βυζαντινά χρόνια. Ο αρχαιολογικός χώρος καταλαμβάνει μεγάλη έκταση στην οποία εντάσσεται και ο

Τύμβος. Την τελευταία δεκαετία οι ανασκαφές βρίσκονται πάλι στο επίκεντρο των Ελλήνων αρχαιολόγων καθώς έχουν προκύψει σημαντικά ταφικά μνημεία που μαρτυρούν την μακραίωνη παράδοση της Μακεδονίας. Όλα αυτά τα ευρήματα συναινούν στην διαρκή ακμή αυτής της μακεδονικής πόλης και υπάρχουν ενδείξεις πως η περιοχή αποτελούσε μείζον λατρευτικό κέντρο με το υψίστης σημασίας Γυμνάσιο που αποτελεί το μοναδικό σωζόμενο κτίριο εκγύμνασης στην περιοχή της Μακεδονίας¹⁶. Η ύπαρξή του επίσης είναι συνυφασμένη και με τη στήλη του εφηβαρχικού νόμου¹⁷ που βρίσκεται στο

15. Αμφίπολη: Ανατρέπονται τα δεδομένα. Τρία νέα συμπεράσματα [Internet]. www.news247.gr. Διαθέσιμο σε: <https://www.news247.gr/politismos/amfipoli-anatrepontai-tadedomena-tria-nea-symperasmata.6332281.html>

16. Έχει διασωθεί το ιερό στη Μούσα Κλειώ, ενώ εξέχουσα θέση είχαν οι εντόπιες θεότητες, δηλ. ο Στρυμόνας, ο εντόπιος βασιλιάς ημίθεος Ρήσος, η Άρτεμις Ταυροπόλος και ο μεταγενέστερος Άττις.

17. Ο νόμος (23 π.Χ.) παρέχει πολλές πληροφορίες για την εκπαίδευση των εφήβων από τα 16 έως τα 18 τους χρόνια. Τα απεικονιζόμενα στην ανάγλυφη παράσταση αντικείμενα (αμφορέας με λάδι, στεφάνι, στελεγγίδες κ.λπ.) σχετίζονται με τη αθλητική ζωή των εφήβων στο Γυμνάσιο. Είναι ένα από τα πλέον σημαντικά ευρήματα διότι αναφέρεται στο καθεστώς της εφηβικής γυμναστικής/αθλητικής αγωγής που επικρατούσε στην ευρύτερη Μακεδονία, ενώ παράλληλα είναι σημαντικός οδηγός για τον αρχαιολογικό χώρο της Αμφίπολης.

Μουσείο της Αμφίπολης. Το Γυμνάσιο βρίσκεται εκεί όπου επί χριστιανικών χρόνων εντοπίζεται το αρχαίο θέατρο. Κατά την περίοδο της πρώτης χριστιανικής εποχής η Αμφίπολη εντοπίζεται χωροταξικά στην αρχαία ακρόπολη. Στο σημείο υπάρχουν και τέσσερις τρίκλιτες βασιλικές του 5ου και 6ου αιώνα μ.Χ. καθώς και ένας εξαγωνικός ναός του 6ου αιώνα μ.Χ.. Η πόλη ήταν και έδρα επισκοπής υπαγόμενης στη μητρόπολη Θεσσαλονίκης. Η ιστορία της πόλης λήγει με τις σλαβικές επιδρομές και οδηγεί στην ίδρυση της Χρυσούπολης¹⁸.

Στην περιοχή κάθε χρόνο πραγματοποιείται το Φεστιβάλ Αμφίπολης, στον κήπο του Αρχαιολογικού Χώρου, που συγκεντρώνει πλήθος κόσμου και πολιτιστικών εκδηλώσεων υπό την αιγίδα της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας. Πάγιο αίτημα των κατοίκων παραμένει η αξιοποίηση και τουριστική προβολή του συνολικού αρχαιολογικού χώρου.

Τύμβος Καστά

Αφήνοντας την Αμφίπολη και στα 70 περίπου χλμ συναντάται ο Αρχαιολογικός Χώρος των Φιλίππων¹⁹, αναγνωρισμένο Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO από το 2016.

Η παρουσία της αρχαίας πόλης των Φιλίππων μαρτυρείται από το 360 π.Χ. Στη διάρκεια της βασιλείας του Φίλιππου Β΄ κατασκευάζονται σημαντικά έργα δημόσια και ιδιωτικά, μέσα σε αυτά και το παγκοσμίου φήμης Αρχαίο Θέατρο των Φιλίππων. Σημείο αναφοράς για την εποχή αποτελεί και η Εγνατία Οδός, δρόμος εμπορικός και στρατιωτικός που περνά μέσα από τους Φιλίππους. Το σημαντικότερο, όμως, γεγονός που έμελλε να αλλάξει τη ρότα της πόλης ήταν η έλευση του Απόστολου Παύλου και η σταδιακή μεταστροφή των κατοίκων στο Χριστιανισμό.

Κατά τα παλαιοχριστιανικά χρόνια (4ος-6ος αιώνας) τα ρωμαϊκά κτίσματα αντικαθίστανται από το συγκρότημα του «Οκταγώνου», το «Παλάτι του Επισκόπου», καθώς και τρεις μεγαλοπρεπείς βασιλικές και ιδιωτικές κατοικίες. Εντός του αρχαιολογικού χώρου τα τείχη και η ακρόπολη που ξεκινούν από

18. Archaeological Site of Amfipoli-GTP [Internet]. www.gtp.gr. Διαθέσιμο σε: <https://www.gtp.gr/TDirectoryDetails.asp?id=14565>

19. Τσαλαμπούνη Αικ., Η Μακεδονία στην Εποχή της Καινής Διαθήκης, Βιβλική Βιβλιοθήκη 23, Θεσσαλονίκη 2002, 51-76

την κορυφή του λόφου, περικλείουν τους πρόποδες του λόφου και τμήμα της πεδιάδας (πρώτη φάση: Φίλιππος Β΄, δεύτερη φάση: Ιουστινιανός Α΄ (527-565 μ.Χ.). Στο εσωτερικό της ακρόπολης υπάρχει πύργος υστεροβυζαντινών χρόνων.

Αρχαιολογικός χώρος Φιλίππων

Συνοπτικά τα κτίσματα που υφίστανται είναι τα εξής: Το Θέατρο το οποίο κτίστηκε πιθανότατα από το βασιλιά Φίλιππο Β΄ (γύρω στα μέσα 4ου αιώνα π.Χ.), η Αγορά (Forum) που αποτελούσε το διοικητικό κέντρο των Φιλίππων στη ρωμαϊκή εποχή.

Η Παλαίστρα η οποία περιλάμβανε περίστυλη κεντρική αυλή, δωμάτια και μικρό αμφιθέατρο. Η Φυλακή του Αποστόλου Παύλου, που σύμφωνα με την παράδοση πιστεύεται πως στον χώρο αυτό φυλακίστηκε ο Απόστολος Παύλος, στην πραγματικότητα πρόκειται για μία ρωμαϊκή δεξαμενή ύδατος η οποία μετατράπηκε σε λατρευτικό χώρο²⁰. Οι τρεις περίτεχνες Βασιλικές: η Βασιλική Α΄ χρονολογείται στο τέλος 5ου αιώνα μ.Χ., με τις ιδιαίτερα εντυπωσιακές τοιχογραφίες του προθαλάμου παρεκκλησίου. Η Βασιλική Β΄ χρονολογείται γύρω στο 550 μ.Χ. με τον εντυπωσιακό της τρούλο και η μεγαλοπρεπής τρίκλιτη Βασιλική Γ΄ με τα πολυτελή μαρμαροθετήματα δαπέδου και τον πλούσιο γλυπτό και αρχιτεκτονικό διάκοσμο που χρονολογείται στον 6ο αιώνα μ.Χ.. Ο Οκταγωνικός ναός, που αναφέρθηκε παραπάνω, είναι ένα οικοδόμημα τετράγωνο εξωτερικά, οκτάπλευρο εσωτερικά και αντικατέστησε γύρω στα 400 μ.Χ. τον πρώτο μικρό ναό (ευκτήριο οίκο) που ήταν αφιερωμένος στον Απόστολο Παύλο. Ανάμεσα στην Εγνατία οδό και τα λατρευτικά κτίσματα του Οκταγώνου βρίσκεται ένα από τα Βαλανεία (λουτρά) των Φιλίππων. Το διώροφο Επισκοπείο των Φιλίππων καταλάμβανε το οικοδομικό τετράγωνο ανατολικά του Οκταγώνου. Το συγκρότημα περιλαμβάνει ακόμη φιάλη, βαπτιστήριο και μνημειακό πυλώνα προς την Εγνατία οδό.

20. Γκουτζιούδης Μ., «Στα βήματα του αποστόλου Παύλου. Ακολουθώντας τα “αρχαιολογικά” ίχνη της δράσης του στην Ελλάδα», στο Καινοδιαθηκικές Μελέτες με τη Συνδρομή της Αρχαιολογίας, Μέθεξις, Θεσσαλονίκη 2012, 42-43.

Φυλακή Αποστόλου Παύλου

Παράλληλα αξίζει κανείς να επισκεφτεί και το Βαπτιστήριο της Αγίας Λυδίας²¹ που πραγματοποιήθηκε η πρώτη βάπτιστη χριστιανής εντός ευρωπαϊκού χώρου. Όλη η περιοδεία και το πέρασμα του Απόστολου των Εθνών αποτυ-

πώνεται στο Βαπτιστήριο της Αγίας Λυδίας. Το υπαίθριο Βαπτιστήριο είναι όμοιο με εκείνα που σώζονται στις παλαιοχριστιανικές Βασιλικές των Φιλιππων. Τα κτίσματα αυτά μαρτυρούν τις αποστολικές ρίζες της πίστεως μας, βεβαιώνουν τη σταθερή και αναλλοίωτη λατρευτική πράξη της Εκκλησίας από τότε έως σήμερα.

Βαπτιστήριο Αγίας Λυδίας

Στην πορεία της διαδρομής και προτού εισέλθει ο επισκέπτης στην πόλη της Καβάλας βρίσκεται η Ιερά Μονή του Αγίου Αποστόλου Σίλα²² όπου υπάρχει και η ομώνυμη επιγραφή να ενθυμίζει το πέρασμα του Απόστολου

Παύλου από την πόλη αναφέροντας το γεγονός: “ΚΑΤ’ ΑΡΧΑΙΑΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΝ ΕΝΤΑΥΘΑ ΑΝΕΠΑΥΘΗΣΑΝ ΟΙ ΑΓΙΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΙ ΣΙΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥΣ ΠΡΩΤΗΝ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΙΝ ΤΩΝ”. Σύμφωνα με την παράδοση και τις Πράξεις των Αποστόλων, στο συγκεκριμένο σημείο σταμάτησαν για να ξεκουραστούν ο Απόστολος Παύλος και οι συνεργάτες του Σίλας, Τιμόθεος και Λουκάς στην πορεία τους από την Νεάπολη προς τους Φιλίππους όπου ίδρυσαν και την πρώτη εκκλησία στην Ευρώπη. Εντός της πόλης και δίπλα από τον Ιερό Ναό του Αγίου Νικολάου εντοπίζεται Το Βήμα

21. Αϊτζή Σ., Πτυχές της Ιεραποστολικής Δράσης του Απόστολου Παύλου στους Φιλίππους [Internet] (Διπλωματική Εργασία), (Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο) Διαθέσιμο σε: <https://apothesis.eap.gr/archive/item/96002>

22. Ιερά Μονή Αγίου Αποστόλου Σίλα [Internet]. www.im-philippon.gr. Διαθέσιμο σε: <https://www.im-philippon.gr/index.php/mitropoli/topiki-agiologia/ieres-mones/130-apostolou-sila>

του Αποστόλου Παύλου²³. Η ψηφιδωτή σύνθεση έχει θέμα την άφιξη του Απόστολου στην Νεάπολη Φιλίππων το 49-50 μ.Χ. και είναι δημιούργημα του Ιταλού ψηφιδογράφου Pino Pastorutti.

Βήμα Αποστόλου Παύλου

Αυτό που μπορεί να αντιληφθεί η σύγχρονη ματιά του επισκέπτη είναι πως οι δύο πόλεις φέρουν κοινά χαρακτηριστικά. Ο περιηγητής εντός του αστικού ιστού της Καβάλας θα μπορέσει να δει τα Τείχη, το Κάστρο αλλά και το Υδραγωγείο (Καμάρες) της. Ταυτόχρο-

να η Καβάλα διαθέτει ιστορικό κέντρο με τη διαδρομή στην Παλιά Πόλη και την Παναγία όπως επίσης και τις Καπναποθήκες. Επιπλέον στην περιοχή παρέμβασης βρίσκονται διάφορα αξιόλογα παλιά κτίρια που το Υπουργείο Πολιτισμού έχει προχωρήσει στο χαρακτηρισμό τους ως «Ιστορικά Διατηρητέα Μνημεία» ή «Έργα Τέχνης» βάσει του Ν. 3028/2002²⁴.

Επιλογικά, η Μακεδονία είναι μια περιοχή που συνδυάζει αρμονικά τον πολιτιστικό με τον θρησκευτικό τουρισμό. Η Θεσσαλονίκη και η Καβάλα είναι δύο πόλεις με αξιοσημείωτα μνημεία και ιστορικές προσωπικότητες που κατάφεραν να παραμείνουν αναλλοίωτες στην πάροδο του χρόνου. Μία από αυτές ο Απόστολος Παύλος, ο οποίος διέσχισε τη Μακεδονία κήρυξε το Χριστιανισμό και κατάφερε να τον ισχυροποιήσει. Η Ελλάδα είναι μέλος στις Πολιτιστικές Διαδρομές του Συμβουλίου της Ευρώπης από το 2011. Η διαδρομή “Στα Βήματα του Απόστολου Παύλου” αν και δεν ανήκει στις επίσημες διαδρομές του Συμβουλίου έχει καταφέρει να προσελκύσει πλήθος ενδιαφερόμενων όχι μόνο για την περιοχή της Μακεδονίας αλλά και για τα υπόλοιπα μέρη που πέρασε ο Απόστολος.

23. Μνημείο Αποστόλου Παύλου | Δημοφέλεια: Καβάλα, Δημοφέλεια, Δήμος Καβάλας [Internet]. Διαθέσιμο σε: <https://www.kavalagreece.gr/tourismos/touristikos-pliofories/aksiotheata/mnimio-apostolou-paulou/>

24. Στρατηγική Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης Δήμου Καβάλας 2014-2020 ‘Καβάλα 2023: Δημιουργική πόλη – τουριστικός προορισμός αριστείας’ [Internet]. kavala.gov.gr. Δήμος Καβάλας; 2016 Sep. Διαθέσιμο σε: <https://kavala.gov.gr/getattachment/odimos/Stratigikos-Sxediasmos/astiki-anaptiksi/ΔΗΜΟΣ-ΚΑΒΑΛΑΣ-ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ-ΒΑΑ.pdf>

Βιβλιογραφία

Ατματζίδης Χ. «Ιησούς Χριστός, απ. Παύλος, ευαγγελισμός και ιεραποστολή», στο Μετά-νεώτερική ερμηνεία της Καινής Διαθήκης. Απολλώνια ΚΑΙ Διονυσιακή Ερμηνεία, Critical Approaches to the Bible 20, OSTRACON, Θεσσαλονίκη 2019, 407-442. Πρβλ. επίσης του ίδιου, «Ο απόστολος Παύλος, η διάδοση του Ευαγγελίου και ο πολιτισμός», στο, Καινοδιαθηκικά, Critical Approaches to the Bible 2, OSTRACON, Θεσσαλονίκη 2014, 94-130

Βασιλειάδης Π. Παύλος. Τομές στη Θεολογία του, ΒΒ 31, Θεσσαλονίκη 2004

Γαλίτης Γ. Παύλος ο Απόστολος των Ελλήνων. Οδοιπορικό στην Ελλάδα και στην Κύπρο, Αθήνα 2000

Γκουτζιούδης Μ. «Η Οικογενειακή Ζωή και οι Αρχαιότητες της Εποχής του απ. Παύλου», στο Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου «Η Οικογένεια: Παύλεια Θεολογία και Σύγχρονη Θεώρηση», Βέροια 25-28 Ιουνίου 2009, Βέροια 2009, 93-119

Γκουτζιούδης Μ. «Στα βήματα του αποστόλου Παύλου. Ακολουθώντας τα “αρχαιολογικά” ίχνη της δράσης του στην Ελλάδα», στο Καινοδιαθηκικές Μελέτες με τη Συνδρομή της Αρχαιολογίας, Μέθεξις, Θεσσαλονίκη 2012, 42-43

Δεσπότης Σ. Η Ιεραποστολική Περιοδεία του Παύλου στον Ελλαδικό Χώρο, Αθήνα 2011

Καραβιδόπουλος Ι. «Ο Απόστολος Παύλος στην Ελληνική Λαογραφία», στο Βιβλικές Μελέτες Γ', Βιβλική Βιβλιοθήκη 28, Θεσσαλονίκη 2004, 167-175

Σταυριδόπουλος Ι. Μνημεία του άλλου: η διαχείριση της οθωμανικής πολιτιστικής κληρονομιάς της Μακεδονίας από το 1912 έως σήμερα (Διδακτορική Διατριβή), (Τμήμα Ιστορίας - Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων), 2015

Τσαλαμπούνη Αικ., Η Μακεδονία στην Εποχή της Καινής Διαθήκης, Βιβλική Βιβλιοθήκη 23, Θεσσαλονίκη 2002, 51-76

Ξενόγλωσση

Wright N. T., Απόστολος Παύλος: Η ζωή και το έργο του, (μφρ. Σωτήρης Δεσπότης), Ουρανός, Αθήνα 2019, 53-91.

Διαδικτυακές Πηγές

Αϊτζή Σ., Πτυχές της Ιεραποστολικής Δράσης του Απόστολου Παύλου στους Φιλίππους[Internet] [Διπλωματική Εργασία]. [Ελληνικό Ανοικτό

Πανεπιστήμιο]; Διαθέσιμο σε: <https://apothesis.eap.gr/archive/item/96002>

Αμφίπολη: Ανατρέπονται τα δεδομένα. Τρία νέα συμπεράσματα [Internet]. www.news247.gr. Διαθέσιμο σε: <https://www.news247.gr/politismos/amfipoli-anatrepontai-ta-dedomena-tria-nea-symperasmata.6332281.html>

Ιερός Ναός Αγίου Αποστόλου Παύλου [Internet]. www.thessaloniki-tourism.gr Διαθέσιμο σε: <https://www.thessalonikitourism.gr/index.php/el/component/k2/item/331-church-of-saint-paul-the-apostle>

Ιερά Μονή Αγίου Αποστόλου Σίλα [Internet]. www.im-philippon.gr.

Διαθέσιμο σε: <https://www.im-philippon.gr/index.php/mitropoli/topiki-agiologia/ieres-mones/130-apostolou-sila>

Μνημείο Αποστόλου Παύλου | Δημωφέλεια: Καβάλα, Δημωφέλεια, Δήμος Καβάλας [Internet]. Διαθέσιμο σε: <https://www.kavalagreece.gr/tourismos/touristikos-plirofories/aksiotheata/mnimio-apostolou-paulou/>

Στρατηγική Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης Δήμου Καβάλας 2014-2020 'Καβάλα 2023: Δημιουργική πόλη - τουριστικός προορισμός αριστείας' [Internet]. kavala.gov.gr. Δήμος Καβάλας; 2016 Sep. Διαθέσιμο σε: <https://kavala.gov.gr/getattachment/o-dimos/Stratigikos-Sxediasmos/astiki-anaptiksi/ΔΗΜΟΣ-ΚΑΒΑΛΑΣ-ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ-BAA.pdf>

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού/Μονή Λατόμου [Internet]. odysseus.culture.gr. Διαθέσιμο σε: http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=1548

Χατζητρύφωνος Ε., Οθωμανικό Λουτρό στην Απολλωνία της Βόλβης, Μακεδονικά [Internet]. 1987;26:13 Διαθέσιμο σε: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/makedonika/article/viewFile/6632/6366>

Archaeological Site of Amfipoli-GTP [Internet]. www.gtp.gr. Διαθέσιμο σε: <https://www.gtp.gr/TDirectoryDetails.asp?id=14565>

UNESCO World Heritage Centre. Paleochristian and Byzantine Monuments of Thessalonika [Internet]. UNESCO World Heritage Centre. Διαθέσιμο σε: <http://whc.unesco.org/en/list/456/>

Βιογραφικό Σημείωμα

Η Αθανασία Δημητριάδου είναι απόφοιτος του Τμήματος Φιλολογίας με ειδίκευση στη Μεσαιωνική και Νεοελληνική Φιλολογία του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, καθώς και της Εισαγωγικής Κατεύθυνσης Μουσουλμανικών Σπουδών του Τμήματος Θεολογίας του ίδιου πανεπιστημίου. Ολοκλήρωσε τις μεταπτυχιακές της σπουδές στο Οικονομικό Τμήμα του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης με εξειδίκευση στον πολιτιστικό τουρισμό και την τοπική ανάπτυξη. Στα ενδιαφέροντά της βρίσκονται η νεοελληνική φιλολογία, το Ισλάμ καθώς και το μεταναστευτικό - προσφυγικό ζήτημα.

Δραστηριότητες ΑΔΙΣΠΟ

Ημερίδα ΑΔΙΣΠΟ-ΑΠΘ

Θέμα Ημερίδας: ΠΜΣ στις Στρατηγικές Σπουδές

Την Πέμπτη 21 Δεκεμβρίου 2023, έλαβε χώρα στις εγκαταστάσεις της Σχολής, Ημερίδα με θέμα «Strategy and Leadership for a Free World», στο πλαίσιο των δράσεων της Προγραμματικής Συμφωνίας μεταξύ ΓΕΕΘΑ και Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ). Η Ημερίδα διεξήχθη υπό τον συντονισμό του Κοσμήτορα της Νομικής Σχολής του ΑΠΘ καθηγητή κ. Παναγιώτη Γκλαβίνη και κεντρικό προσκεκλημένο και κύριο ομιλητή τον Αμερικανό πρώην διπλωμάτη κ. Michael Parmly.

December 21 Conference
Thessaloniki

US Policy in the Balkans

I am glad for the School's interest in the Balkans, and flattered - and humbled - by your curiosity about US policy towards the region. I served in Sarajevo from early 1996 to mid-1997. I then returned to the Balkans in 2011, after I had retired from the Foreign Service, to work with the Kosovo Foreign Ministry, helping to structure the Kosovo diplomatic corps.

I always considered my time in Bosnia and the Balkans as a kind of watershed. My formal career can be divided into two parts: Before Sarajevo and After Sarajevo. From when I was 13, I wanted to be a Foreign Service Officer, a diplomat. The Balkans taught me the REAL MEANING of what being a diplomat meant. I am grateful to a series of figures and personalities - from Izetbegovic to Momcilo Krajsnik to Thaci and Hoxha (the Kosovo Foreign Minister, not the Albanian) - for what I learned working with them.

However, my own involvement in the Balkans can be tied to one person - Richard Holbrooke. I had had a pretty routine career path, from 1977 to 1987. Then I started working for him, when he came back from Germany to take over European Affairs at the State Department. He plucked me out of a routine bureaucratic slot in the European Bureau and plunged me into the middle of the action. At first, Dick had me running Nordic and Baltic Affairs at State - he even created a whole new Office for me to lead -- but I'm pretty sure that Dick's aim was always to get me to Bosnia.

At the time, Dick said that Bosnia was the Center of American Foreign Policy. If you go back to watch CNN in those days, Bosnia WAS indeed the story that topped all others. It is where Christiane Amanpour got her start, for example. And so many others.

Dick - "Richard," as his wife Kati Marton insisted on calling him and insisted on us calling him when she was around - saw the Balkans as a foreign policy challenge, but more importantly, he just saw it as a tough neighborhood. "Suspend any other judgment about that region," Dick would argue. "You had the Soviet Union to the north, but it wasn't part of the Cold War. You had the Middle East to the southeast, but there was no peace process" when Dick took over.

And it was true. From 1914 on - and probably before that - the Balkans had the capacity to sneak up on you and bite you in the ass. Dick's view was that we HAD to pay attention to the Balkans. There was a war on, so we had to play a role. But even after the fighting ends, our NATO allies were involved. The stability of the Mediterranean was affected. We HAD to play a role, and we have a hard time playing a role that is not "leading."

Look. I know I am preaching to the choir when I talk about the central role of the Balkans to an audience of Greek military leaders. I just want you to know that you are not alone thinking that way.

Fast forward to the Balkans in the 1990's, when I came upon it. The key figure at the time was Slobodan Milosevic. He hosted me to lunch one day. (Alright: it was a lunch for Dick Holbrooke, but I was there!) It was fascinating watching Milosevic in action. The chutzpah of the man had to be seen to be believed. Even more fascinating, though, was watching Holbrooke "playing" Milosevic for all he was worth.

Dick's view was that the war had gone on for way too long, and too many people had died. He had one goal, and he later even wrote a book about it: To End A War. That was all he wanted to do.

So there I was in the Balkans in the 1990's. There was a war on. The international community tried to stop it, and did not succeed. The UN tried to stop it, and failed. Europe was trying to stop it, and failing. The White House under George H. W. Bush for a few months tried, and ran out of time. The new Democratic President, Bill Clinton, elected in 1992, was inclined to try, but he was having a hard time. (I remember. I was in European Affairs, and I watched as people flailed helplessly trying to come up with policies that would make a difference. And the conclusion that many came up with was that it was a bloody region, that it had always been like that, and that probably it would always be like that, so why try?)

Then Dick Holbrooke came back from Bonn (still the German capital at the time), determined to make a difference. And he did. I remember a trip he made to Sarajevo in the Fall of 1996, on the eve of Bosnian Presidential and Parliamentary elections. He mainly had come out to ensure that Karadjic's name would not appear on the ballot. But as I drove him to the airport to return to Washington, he casually asked me if everything was ready for the elections (scheduled for six weeks hence). When I proudly told him I had recruited five colleagues from American Embassies in Europe to come and help out, Dick told the driver to stop the car, ordered me out and by the side of the road, proceeded to give me the tongue-lashing of my career. "Do you realize (the Bosnian election) is the most important event of the Clinton Presidency? And all you are putting in is five middle-ranked bureaucrats?" To make a long story short, six weeks later Dick had arranged for several battalions of troops from European Command, several ships in the Adriatic, numerous planes and AWACs overhead ... oh yes, and my five diplomatic colleagues from Embassies in Europe. It was Dick's way of doing things.

Anyone who was in Dayton in November 1995 was subject to the Holbrooke treatment. Essentially Milosevic, Tudjman, Izetbegovic and Siladjic, along with Warren Christopher and a slew of officials and diplomats from the Allies and the UN were locked up for several weeks until they came up with a

solution. The product was what we Americans call a “Rube Goldberg machine,” with the most intricate, complicated arrangements one could possibly imagine for ensuring Bosnia’s future. It was insane. But it worked, in the sense that it stopped the killing. There were after-action analyses out the ears that said that Dayton wouldn’t work - you can still read those analyses today -- and Dick wouldn’t challenge those assessments, but he didn’t care. He had stopped the killing. He had ended the war.

But you can’t stop there. Dick Holbrooke is no longer with us - taken by a massive heart failure while in Hillary Clinton’s office at the State Department arguing about a solution to the Balkans problem of the day - Afghanistan. This takes us back, however, to the topic I started talking about today - American Leadership. Dick didn’t care that much about Bosnia, or the Balkans, or Europe, or Afghanistan and Pakistan, for that matter. Dick cared about American Leadership.

As I said, Dayton was only a stop-gap measure. It succeeded in stopping the killing. The destruction. The mine fields. The separation of families. The hatred.

... Well, not the hatred. You still see it in Mitrovica. Mitrovica is only a symbol. Like Srebrenica. Like Brcko. Obscure little locales that take on outsized importance. When I went to Pristina, one of the first places I visited was Mitrovica. There, I felt the hostility, the suspicion, the sullenness. Not negative attitudes towards me, but towards the situation. I don’t see that changing. Vucic and Cosic and Thaci. They are the ones dictating the future, and it is not a future of promise.

US policy is fundamentally simple: To leave the EU in the lead. Our logic is not just that we are tired, or that we are distracted with events elsewhere, be it Ukraine or Palestine. The Balkans are part of Europe. People go back and forth with EasyJet to all the Balkan capitals, or they drive. I know: There in western Switzerland, Balkan refugees fix our house. They tend to our garden. They are friends. We stay in touch. One couple came to spend part of their honeymoon in our house.

The EU lead is normal, natural. Commission President van der Leyen has a brilliant plan. The Balkans are not that big. The six countries of the Balkans constitute 18 million customers and a combined GDP of 144 billion dollars. That is less than 1% of the total EU GDP. The average Balkan per capita GDP is \$7650, a mere 14% of the EU average. Van der Leyen’s four pillar growth plan is one the United States can sign on to in an instant. Who can argue with a strategy that proposes:

1. Bringing the region closer to the EU single market;
2. Deepening regional economic integration;
3. Accelerating fundamental reforms; and
4. Increasing pre-accession funds?

The next step is EU expansion to include the Balkans. The US supports that goal. But first, the peoples of the Balkans have to stop their internal wars. First, the peoples of the Balkans have to end their confrontations. I can sympathize with Kurti's interest in reciprocity - ID documents and license plates - but he shouldn't stop there. The US persuaded Kurti earlier this year to postpone his insistence on reciprocity, but reciprocity is a fundamental principle of diplomatic progress.

In the Balkans - like in most regions of the world - what it has to come down to is accepting the other. The goal of all the Balkan states is EU accession, and the US welcomes that. But you cannot expect the EU to bring in ticking time bombs. The peoples of the Balkans, ALL of the people, need to accept their neighbors. It can happen.

Go back to Sarajevo in the 1990s. July/August 1997, to be precise. I went to Pale to pay my farewell call on Momcilo Krajinic. We had a very nice conversation, recalling our many hours of negotiation over disarmament and human rights and return of refugees, but then, Krajinic suddenly went quiet. He took me over to his desk and showed me a photograph of a defaced grave. It was the grave where his wife had been buried. I knew the story of his wife who fell ill during the siege of Sarajevo, and who had died in a Sarajevo hospital. What I didn't know was that unlike almost every other Serb, Krajinic did NOT dig up his wife's remains when the Serbs left Sarajevo following the Dayton Accords. Her grave remained in a Sarajevo cemetery, and it was there that it was defaced. "You see, Mr. Parmly. This is why peace will never come to this region. There is too much hatred."

I was speechless. So I asked for the picture of the defaced grave and left Krajinic's office. I tore down the mountain to Sarajevo, and without an appointment, I went straight to the office of the then-Prime Minister of the Federation, Edhem Bicakcic. Edhem and I had become good friends in my time in Sarajevo, so I knew I could take certain liberties with protocol. I walked straight past his secretary, planted myself before Edhem's desk and handed him the picture of the defaced grave. "This is what this is all about, and it HAS to end," I told Edhem. He understood immediately. Ten days later, the day before I was flying out of Bosnia, Edhem asked me to come to his office, where he handed me a photo of the restored grave, now with flowers.

Change in attitudes is hard to bring about. It is the only way forward.

Michael Parmly

Επίσκεψη Πρέσβη Κυπριακής Δημοκρατίας

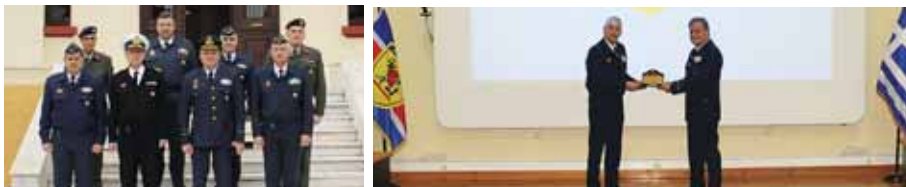

Την Παρασκευή 9 Φεβρουαρίου 2024, στο πλαίσιο επιμόρφωσης της 21ης ΕΣ και της συνεργασίας με το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, επισκέφθηκε την Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου ο Πρέσβης της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ελλάδα Α.Ε Κύριος Σταύρος Αυγουστίδης, όπου και πραγματοποίησε διάλεξη για θέματα αρμοδιότητάς του.

Επισκέψεις Στρατιωτικής Ηγεσίας

Επίσκεψη Διοικητή ΔΑΥ

Στο πλαίσιο της επιμόρφωσης των σπουδαστών της 21ης Εκπαιδευτικής Σειράς, τη Δευτέρα 4 Δεκεμβρίου 2023 επισκέφθηκε τη Σχολή ο Διοικητής ΔΑΥ, Αντιπύραρχος (Ι) Δημοσθένης Γρηγοριάδης, ο οποίος πραγματοποίησε διάλεξη με θέμα «Η Συμβολή της ΔΑΥ στην Αποστολή των ΕΔ». Μετά την ολοκλήρωση της διάλεξης υποβλήθηκαν ερωτήσεις από τους σπουδαστές και αναπτύχθηκε διάλογος επί θεμάτων αρμοδιότητάς του.

Επίσκεψη Διοικητή Γ΄ΣΣ

Στο πλαίσιο της επιμόρφωσης των σπουδαστών της 21ης Εκπαιδευτικής Σειράς, την Παρασκευή 8 Δεκεμβρίου 2023 επισκέφθηκε τη Σχολή ο Διοικητής του Γ΄ ΣΣ/NRDC-GR, Αντιστράτηγος Πάρις Καπραβέλος, ο οποίος πραγματοποίησε διάλεξη με θέμα «Αποστολή - Οργάνωση - Προοπτικές Γ΄ΣΣ/NRDC-GR». Μετά την ολοκλήρωση της διάλεξης υποβλήθηκαν ερωτήσεις από τους σπουδαστές και αναπτύχθηκε διάλογος επί θεμάτων αρμοδιότητάς του.

Επίσκεψη Διοικητή Δ΄ΣΣ

Στο πλαίσιο της επιμόρφωσης των σπουδαστών της 21ης Εκπαιδευτικής Σειράς, τη Δευτέρα 11 Δεκεμβρίου 2023 επισκέφθηκε τη Σχολή ο Διοικητής του Δ΄ Σώματος Στρατού, Αντιστράτηγος Δημόκριτος Κωνσταντάκος, ο οποίος πραγματοποίησε διάλεξη με θέμα «Σχεδίαση - Διεξαγωγή Επιχειρήσεων από το Δ΄ΣΣ». Μετά την ολοκλήρωση της διάλεξης υποβλήθηκαν ερωτήσεις από τους σπουδαστές και αναπτύχθηκε διάλογος επί θεμάτων αρμοδιότητάς του.

Επίσκεψη Αρχηγού Στόλου

Στο πλαίσιο της επιμόρφωσης των σπουδαστών της 21ης Εκπαιδευτικής Σειράς, την Τρίτη 12 Δεκεμβρίου 2023 επισκέφθηκε τη Σχολή ο Αρχηγός Στόλου, Αντιναύαρχος Δημήτριος-Ελευθέριος Κατάρας ΠΝ, ο οποίος πραγματοποίησε διάλεξη με θέμα «Σχεδίαση - Διεξαγωγή Επιχειρήσεων από το Αρχηγείο Στόλου». Μετά την ολοκλήρωση της διάλεξης υποβλήθηκαν ερωτήσεις από τους σπουδαστές της Σχολής και αναπτύχθηκε διάλογος επί θεμάτων αρμοδιότητάς του.

Επίσκεψη Διοικητή 1ης Στρατιάς

Στο πλαίσιο της επιμόρφωσης των σπουδαστών της 21ης Εκπαιδευτικής Σειράς, την Τετάρτη 13 Δεκεμβρίου 2023 επισκέφθηκε τη Σχολή ο Διοικητής 1ης Στρατιάς, Αντιστράτηγος Ιωάννης Τσιόπλος, ο οποίος πραγματοποίησε διάλεξη με θέμα «Σχεδίαση - Διεξαγωγή Επιχειρήσεων από την 1η Στρατιά». Μετά την ολοκλήρωση της διάλεξης υποβλήθηκαν ερωτήσεις από τους σπουδαστές και αναπτύχθηκε διάλογος επί θεμάτων αρμοδιότητάς του.

Επίσκεψη Αρχηγού Τακτικής Αεροπορίας

Στο πλαίσιο της επιμόρφωσης των σπουδαστών της 21ης Εκπαιδευτικής Σειράς, την Πέμπτη 14 Δεκεμβρίου 2023 επισκέφθηκε τη Σχολή ο Αρχηγός Τακτικής Αεροπορίας, Αντιπτέραρχος (Ι) Γεώργιος Φασούλας, ο οποίος πραγματοποίησε διάλεξη με θέμα «Σχεδίαση - Διεξαγωγή Επιχειρήσεων από ΑΤΑ». Μετά την ολοκλήρωση της διάλεξης υποβλήθηκαν ερωτήσεις από τους σπουδαστές και αναπτύχθηκε διάλογος επί θεμάτων αρμοδιότητάς του.

Άσκηση ΤΑΑΣ «ΕΡΜΗΣ 2024»

Στο πλαίσιο της εκπαίδευσης της 21ης Εκπαιδευτικής Σειράς της ΑΔΙΣΠΟ, πραγματοποιήθηκε στη Σχολή, κατά το διάστημα 19 έως 23 Φεβρουαρίου 2024, η άσκηση ΤΑΑΣ «ΕΡΜΗΣ 2024». Την άσκηση οργάνωσε το Γραφείο Θεμάτων Ηγεσίας της Έδρας Ακαδημαϊκών Σπουδών.

Κατά τη διάρκεια της άσκησης οι Σπουδαστές ενημερώθηκαν για τις διαδικασίες επιχειρησιακής σχεδίασης και διεξαγωγής Επιχειρήσεων Υποστήριξης Ειρήνης (EYE) του NATO για την αντιμετώπιση κρίσεων «μη Άρθρου 5» (Non Article 5 Crisis Response Operations - CRO), εκτός των ορίων της συμμαχίας, ειδικότερα σε ότι αφορά τα καθήκοντα του Επιτελείου Πληροφοριών και τις διαδικασίες Ενημέρωσης Κοινού και διαχείρισης των ΜΜΕ. Επίσης πραγματοποιήθηκαν διαλέξεις σε θέματα ενημέρωσης του κοινού και διαχείρισης των ΜΜΕ, από επιλεγμένους δημοσιογράφους και εξειδικευμένους Αξιωματικούς με εμπειρία σε θέματα Τύπου.

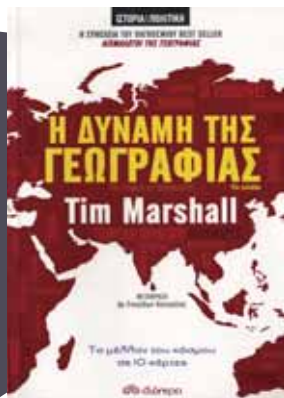
Στην άσκηση, η οποία είναι σεμιναριακού τύπου (study exercise), η οποία περιλαμβάνει παιχνίδι ρόλων (role play), δόθηκε έμφαση, σε ζητήματα ενημέρωσης κοινού και διαχείρισης των ΜΜΕ.

Η άσκηση ολοκληρώθηκε με την πρακτική εξάσκηση των Σπουδαστών σε θέματα χειρισμού των ΜΜΕ, με τη βοήθεια εκπαιδευτών του NRDC, του Πολυεθνικού Κέντρου Εκπαίδευσης Επιχειρήσεων Υποστήριξης Ειρήνης και δημοσιογράφων.

Η Βιβλιοθήκη μας

Η στήλη με τις βιβλιογραφικές - αναγνωστικές προτάσεις από το σύνολο των τίτλων που διαθέτει η βιβλιοθήκη της Σχολής

Συγγραφέας: Tim Marshall

Τίτλος: Η δύναμη της Γεωγραφίας, Μετάφραση: Δρ. Σπυρίδων Κατσούλας

Εκδόσεις: Διόπτρα

Ο Tim Marshall είναι διπλωματικός συντάκτης του Sky News. Θεωρείται αυθεντία στις διεθνείς σχέσεις και έχει διατελέσει πολεμικός ανταποκριτής σε τριάντα χώρες, κάνοντας ρεπορτάζ για τους πολέμους σε Κροατία, Βοσνία, Βόρεια Μακεδονία, Κόσοβο, Αφγανιστάν, Ιράκ, Λίβανο και Ισραήλ, ενώ έχει καλύψει τρεις αμερικανικές προεδρικές εκλογές. Το μπλογκ του Foreign Matters βρισκόταν ανάμεσα στα υποψήφια για το Orwell Prize το 2010. Το 2004, ο Marshall ήταν ανάμεσα στους φινάλιστ στην κατηγορία RTS News Event για την κάλυψη του πολέμου στο Ιράκ, όπως επίσης και στο Φεστιβάλ της Νέας Υόρκης για το ντοκιμαντέρ του Το βασίλειο της ερήμου και το 2007 για ένα ρεπορτάζ του σχετικά με τους μουτζαχεντίν. Ο Tim Marshall είναι ο συγγραφέας του βιβλίου Αιχμάλωτοι της γεωγραφίας, ενός διαχρονικού best seller, το οποίο μαζί με το Υψώνοντας τείχη και το Για μια σημαία αποτελούν μια τριλογία για τη γεωπολιτική και τη διπλωματία. Το βιβλίο Αιχμάλωτοι της γεωγραφίας κυκλοφορεί και σε εικονογραφημένη έκδοση για παιδιά από τις εκδόσεις Διόπτρα (Από την παρουσίαση στο εμπροσθόφυλλο του βιβλίου).

Στη Μέση Ανατολή, τα πελώρια οχυρά δύο άσπονδων εχθρών, του Ιράν και της Σαουδικής Αραβίας, δεσπόζουν το ένα αντίκρου από το άλλο στον Περσικό Κόλπο. Νότια του Ειρηνικού, η Αυστραλία είναι παγιδευμένη ανάμεσα στα δύο ισχυρότερα έθνη της εποχής μας: τις ΗΠΑ και την Κίνα. Στη Μεσόγειο, η Ελλάδα και η Τουρκία είναι παγιδευμένες σε μια διένεξη που θα μπορούσε να αναζωπυρωθεί με βίαιο τρόπο αύριο κιόλας. Καλώς ήρθατε στη δεκαετία του 2020.

Το παγκόσμιο best seller του Tim Marshall, Αιχμάλωτοι της Γεωγραφίας, μας έδειξε πώς οι επιλογές κάθε έθνους περιορίζονται/καθορίζονται/προσδιορίζονται από τα βουνά, τα ποτάμια, τις θάλασσες και τα τείχη. Από τότε η γεωγραφία μπορεί να μην άλλαξε, όμως έχει αλλάξει ο κόσμος.

Σε αυτό το νέο αποκαλυπτικό βιβλίο, ο Marshall μας ταξιδεύει σε 10 περιοχές που καθορίζουν την παγκόσμια πολιτική σκηνή και την ισορροπία δυνάμεων. Ανακαλύψτε γιατί η ατμόσφαιρα της Γης είναι το επόμενο πεδίο μάχης, γιατί η μάχη για τον Ειρηνικό Ξεκινά τώρα και η επόμενη μεταναστευτική κρίση της Ευρώπης είναι πολύ πιο κοντά από όσο νομίζουμε.

Σε δέκα κεφάλαια, που καλύπτουν την Αυστραλία, το Σαχέλ, την Ελλάδα, την Τουρκία, το Ηνωμένο Βασίλειο, το Ιράν, την Αιθιοπία, τη Σαουδική Αραβία, την Ισπανία και το Διάστημα, δοσμένα με τη χαρακτηριστική οξύνοια και διορατικότητα του Marshall, προσφέρεται στον αναγνώστη μια διαφωτιστική και συναρπαστική εξερεύνηση της δύναμης της γεωγραφίας στη διαμόρφωση του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος της ανθρωπότητας (Από την παρουσίαση στο οπισθόφυλλο του βιβλίου).

Συγγραφέας: Παναγιώτης Π. Βεργούλης

Τίτλος: Υδρογονάνθρακες στην Ανατολική Μεσόγειο

Εκδόσεις: Κλειδάριθμος

Ο Παναγιώτης Π. Βεργούλης γεννήθηκε το 1988 στο Μαρούσι, όπου έζησε μέχρι το 1999. Το μεγαλύτερο μέρος των μαθητικών του χρόνων το πέρασε στη Ναύπακτο, ενώ το 2006 επέστρεψε στην Αθήνα για τις σπουδές του στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Απέκτησε το δίπλωμα του μεταλλειολόγου μηχανικού από το ΕΜΠ με άριστα (2011) και βραβεύτηκε από τον Σύνδεσμο Μεταλλευτικών Επιχειρήσεων ως ο καλύτερος απόφοιτος των μεταλλευτικών σχολών της χώρας. Το 2013 ειδικεύτηκε στο Περιβάλλον ολοκληρώνοντας με άριστα τις σπουδές του στο αντίστοιχο διεπιστημονικό πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών του ΕΜΠ. Στη συνέχεια εργάστηκε για ενάμιση χρόνο στη ΔΕΗ ως γεωτεχνικός μελετητής και ειδικός σε θέματα περιβάλλοντος, τόσο στα λιγνιτωρυχεία της Μεγαλόπολης όσο και στην Αθήνα. Το 2018 μετακόμισε στον Βόλο για να σπουδάσει πολιτικός μηχανικός στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Τον Φεβρουάριο του 2020 απέκτησε το δίπλωμά του με άριστα και βραβεύτηκε ως ο πρώτος απόφοιτος της σχολής του. Κατά τη διάρκεια των ακαδημαϊκών σπουδών του τιμήθηκε με 15 βραβεία και υποτροφίες. Το 2021 εργάστηκε ως πολιτικός μηχανικός στην τεχνική υπηρεσία του Δήμου Αμαρουσίου για σχεδόν ένα έτος, ενώ από το 2022 είναι μηχανικός του ΔΕΔΔΗΕ. Έχει συμμετάσχει σε διεθνή και ελληνικά συνέδρια ως εισηγητής σε θέματα περιβάλλοντος και γεωεπιστημών, αρθρογραφώντας παράλληλα για τα έντυπα μηνιαία περιοδικά Περισκόπιο της Επιστήμης, ΚΤΙΡΙΟ και News of minerals, καθώς και τη Huffington Post (Από την παρουσίαση στο οπισθόφυλλο του βιβλίου).

Με σημείο αναφοράς τον καθοριστικό ρόλο των ψηφιακών Μέσων και Τεχνολογιών σε όλο το φάσμα της εκπαίδευσης, όπου αφενός καλείται να εκσυγχρονισθεί εντάσσοντας τις ΤΠΕ στις δομές και λειτουργίες της και αφετέρου να διαμορφώσει ένα σύγχρονο και ποιοτικό πλαίσιο εργασίας και μάθησης για τον 21ο αιώνα, ο παρών τόμος στοχεύει στην ανάδειξη θεωρητικών προσεγγίσεων, σύγχρονων τάσεων και πρακτικών διδασκαλίας σχετικά με την παιδαγωγική αξιοποίηση των ψηφιακών μέσων στην εκπαιδευτική διαδικασία, ενισχύοντας τον επιστημονικό διάλογο γύρω από την παιδαγωγική θεώρηση των ψηφιακών μέσων στη βάση της δομής, της λειτουργίας και του ρόλου τους στην εκπαίδευση.

Τι είναι οι γεωκίνδυνοι και πώς σχετίζονται με τις εξορύξεις υποθαλάσσιων κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου; Ποιές είναι οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις που συνοδεύουν την εκμετάλλευση των υποθαλάσσιων υδρογονανθράκων; Αυτά και πολλά άλλα ερωτήματα απαντώνται με επιστημονικό και κατανοητό τρόπο στο παρόν βιβλίο.

Οι χώρες στις οποίες ανήκουν οι σημαντικότεροι πετρελαιοπιθανοί στόχοι της Ανατολικής Μεσογείου είναι η Ελλάδα, η Κύπρος, το Ισραήλ και η Αίγυπτος. Τα τελευταία χρόνια η έρευνα υδρογονανθράκων σε αυτή τη θαλάσσια περιοχή έχει αποδώσει καρπούς καθώς έχουν ανακαλυφθεί δεκάδες μεγάλα κοιτάσματα, κυρίως από την Αίγυπτο και το Ισραήλ. Στο βιβλίο γίνεται μια ιστορική αναδρομή των ερευνητικών προσπαθειών της Ελλάδας και της Κύπρου και παρουσιάζεται με τη βοήθεια χαρτών το σύνολο των πιθανών και των βεβαιωμένων κοιτασμάτων της Ανατολικής Μεσογείου. Είναι σημαντικό να τονιστεί πως μόνο οι γεωτρήσεις μπορούν να πιστοποιήσουν ένα κοιτάσμα. Πολύ συχνά τα πιθανά κοιτάσματα, δηλαδή οι πόροι που έχουν εντοπιστεί μέσω σεισμικών μεθόδων χωρίς να έχουν επιβεβαιωθεί από καμία γεώτρηση, αναφέρονται εσφαλμένα ως κοιτάσματα.

Σε έναν πλανήτη που διψάει για ενέργεια είναι σημαντικό να γνωρίζουμε τους ενδεχόμενους κινδύνους που σχετίζονται με την εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου της θάλασσάς μας. Το βιβλίο απευθύνεται σε οποιονδήποτε ενδιαφέρεται για το περιβάλλον και τις γεωεπιστήμες (Από την παρουσίαση στο οπισθόφυλλο του βιβλίου).

ΠΟΛΕΜΟΣ & ΕΙΡΗΝΗ

Ποθεινόν εστι υγεία νοσοῦσι καί πολεμουμένοις ειρήνη.

“Λαχταρούν την υγεία αυτοί που είναι άρρωστοι, και αυτοί που πολεμούν λαχταρούν την ειρήνη”.

Πλούταρχος, Αρχαίος Έλληνας ιστορικός (47-120 μ.Χ.)

Γλυκύ δ' απείρω πόλεμος.

“Ο πόλεμος φαίνεται γλυκός σ' αυτούς που δεν έχουν την εμπειρία του”.

Πίνδαρος, Αρχαίος λυρικός ποιητής (522-438 π.Χ.)

Si vis pacem para bellum

(Αν θέλεις ειρήνη, να ετοιμάζεσαι για πόλεμο).

Βιργίλιος, Ρωμαίος ποιητής (70-19 π.Χ.)

Ο πόλεμος αρχίζει όταν θέλεις, αλλά δεν τελειώνει όταν θέλεις.

Νικολό Μακιαβέλι, Ιταλός πολιτικός φιλόσοφος (1469-1527)

Δεν υπήρξε ποτέ καλός πόλεμος ή κακή ειρήνη.

Βενιαμίν Φραγκλίνος, Αμερικανός πολιτικός και επιστήμονας (1706-1790)

Ο πόλεμος είναι πόλεμος ανθρώπων. Η ειρήνη είναι πόλεμος ιδεών.

Βίκτωρ Ουγκώ, Γάλλος συγγραφέας (1802-1885)

Είναι πολύ πιο εύκολο να κερδίζεις τον πόλεμο παρά την ειρήνη.

Ζωρζ Κλεμανσώ, Γάλλος πρωθυπουργός (1841-1929)

Αν ένας υπουργός εξωτερικών αρχίζει να υπερασπίζεται μέχρι θανάτου μια «συμφωνία ειρήνης», πρέπει να είστε βέβαιοι ότι η κυβέρνησή του έχει ήδη παραγγείλει νέα θωρηκτά και αεροπλάνα.

Ιωσήφ Στάλιν, Σοβιετικός ηγέτης (1879-1953)

Εκείνοι που μπορούν να κερδίσουν έναν πόλεμο, σπάνια μπορούν να κάνουν καλή ειρήνη και εκείνοι που μπορούν να κάνουν καλή ειρήνη, δεν έχουν κερδίσει ποτέ έναν πόλεμο.

Ουίνστον Τσώρτσιλ, Βρετανός πρωθυπουργός (1874-1965)

Είμαστε αποφασισμένοι να κάνουμε ειρήνη, ακόμα κι αν χρειαστεί να κάνουμε πόλεμο.

Ντουάιτ Αϊζενχάουερ, Αμερικανός στρατηγός & πρόεδρος (1890-1969)

Αν θέλεις να κάνεις ειρήνη, μη μιλάς με τους φίλους. Μίλα με τους εχθρούς σου.

Μοσέ Νταγιάν, Ισραηλινός υπουργός & στρατιωτικός (1915-1981)

ΑΔΙΣΠΟ

ΑΝΩΤΑΤΗ

ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ

ΣΧΟΛΗ

ΠΟΛΕΜΟΥ

Αποστολή ΑΔΙΣΠΟ

Αποστολή της Α.Δ.Σ.ΠΟ. είναι η παροχή διακλαδικής εκπαίδευσης σε ανώτερους αξιωματικούς των τριών κλάδων και των Κοινών Σωμάτων (Κ.Σ.) των Ενόπλων Δυνάμεων (Ε.Δ.), σε αξιωματικούς της Ελληνικής Αστυνομίας (ΕΛ.ΑΣ.), του Πυροσβεστικού Σώματος (Π.Σ.) και του Λιμενικού Σώματος - Ελληνικής Ακτοφυλακής (Λ.Σ. - ΕΛ. ΑΚΤ.), καθώς και σε αξιωματικούς ξένων κρατών, επί στρατιωτικών και ακαδημαϊκών θεμάτων, συναφών με τα καθήκοντα που θα αναλάβουν να εκτελέσουν μετά την αποφοίτησή τους.

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ
www.adispo.gr / e-mail: info@adispo.gr

